

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΑΝΩΤΑΤΗ ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΕΜΟΥ

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑ»

Διπλωματική Εργασία

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΩΝ ΗΠΑ ΣΤΗ ΜΕΣΗ ΑΝΑΤΟΛΗ ΚΑΙ Η ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ ΣΟΥΕΖ

ΤΟΥ

Βασιλείου Κωστή

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ ΚΑΡΒΟΥΝΑΡΑΚΗΣ

Δεκέμβριος 2018

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

«Στις Ηνωμένες Πολιτείες σήμερα, η Διακήρυξη της Ελευθερίας είναι κρεμασμένη στις αίθουσες των σχολείων, αλλά η εξωτερική πολιτική ακολουθεί τον Μακιαβέλλι»

Howard Zinn, Αμερικανός ιστορικός

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

«Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάσθηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου».

Βασίλειος Κωστής

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΣΥΝΟΨΗ

Η κρίση της Διώρυγας του Σουέζ το 1956 αποτελεί ένα κομβικό σημείο στην εξέλιξη των διεθνών σχέσεων κατά την μεταπολεμική περίοδο και την περίοδο του ψυχρού πολέμου. Η ένταση που με τη μία ή την άλλη μορφή υπολάνθανε στην περιοχή από την εποχή του πρώτου αραβοϊσραηλινού πολέμου, το 1948 - 1949, απέκτησε το 1956 άλλες διαστάσεις, μετατρέποντας μία ως τότε μάλλον περιφερειακή σύγκρουση, σε πρόβλημα παγκόσμιας εμβέλειας. Η εμπλοκή των Μεγάλων Δυνάμεων στο Σουέζ και η εξέλιξη της κρίσης αποτέλεσαν τα χαρακτηριστικότερα παραδείγματα της οριστικής μετάβασης στον διπολισμό και σηματοδότησαν την παρακμή των παραδοσιακών ευρωπαϊκών υπερδυνάμεων (Βρετανίας και Γαλλίας). Παράλληλα, το 1956 θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως έτος ορόσημο για την ανάδειξη του αραβικού εθνικισμού ως βασικού συστατικού στοιχείου του αντιαποικιακού κύματος που συγκλόνιζε τον κόσμο, ενώ η όλη κρίση ενίσχυσε τις προσωπικές φιλοδοξίες χαρακτηριστικών ηγετών που θέλησαν - και εν μέρει κατάφεραν - να κινηθούν ανάμεσα στις δύο υπερδυνάμεις. Τέλος, η εξωτερική πολιτική των Ηνωμένων Πολιτειών στη Μέση Ανατολή την ίδια περίοδο, υπήρξε αμφίσημη απέναντι στον αντιαποικιακό αγώνα. Αν και αρνούσαν να δουν ριζοσπαστικές κυβερνήσεις που απολάμβαναν τη στήριξη της Μόσχας, να διαδέχονται τα πρώην αποικιακά καθεστώτα, υπήρξαν αρκετά προσεκτικές στο να προσφέρουν ανοιχτή υποστήριξη στους αποικιοκράτες, στην προσπάθειά τους να διατηρήσουν τις αυτοκρατορίες τους στον μεταπολεμικό κόσμο.

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α: Η γεωστρατηγική και γεωπολιτική σημασία της Μέσης Ανατολής.....	3
1. Γενικά.....	3
2. Ιστορικά στοιχεία.....	4
3. Γεωστρατηγική και γεωπολιτική αξία.....	5
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β: Το χρονικό της κρίσης στη Διώρυγα του Σουέζ.....	13
1. Από τη Μεσόγειο στην Ερυθρά Θάλασσα.....	13
2. Γενικά χαρακτηριστικά και σημασία της Διώρυγας του Σουέζ.....	14
3. Η Αίγυπτος του Nasser (Νάσερ).....	15
4. Η κρίση.....	18
5. Τα αποτελέσματα της κρίσης.....	21
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ: Η εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ.....	23
1. Γενικά.....	23
2. Διεθνές σύστημα και ψυχρός πόλεμος.....	24
3. Η στρατηγική της ανάσχεσης και η εξέλιξή της.....	30
4. Το σχέδιο Marshall (Μάρσαλ).....	34
5. Το Βορειοατλαντικό σύμφωνο.....	35
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ: Η πολιτική των ΗΠΑ στη Μέση Ανατολή.....	39
1. Γενικά στοιχεία.....	39
2. Η εξωτερική πολιτική των Ηνωμένων Πολιτειών στο Ιράν.....	41
3. Η εξωτερική πολιτική των Ηνωμένων Πολιτειών στην Αίγυπτο.....	42

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε: Η πολιτική των κυριοτέρων δρώντων κατά την κρίση του Σουέζ.....	47
1. Η εξωτερική πολιτική της Σοβιετικής Ένωσης στη Μέση Ανατολή.....	47
2. Η εξωτερική πολιτική της Βρετανίας και της Γαλλίας στη Μέση Ανατολή	50
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ: Συμπερασματικές σκέψεις και επισημάνσεις.....	55
1. Η Μέση Ανατολή μετά τη κρίση.....	55
2. Γιατί το Σουέζ έχει ακόμα σημασία.....	58
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	61
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	65

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Μέση Ανατολή και οι χώρες που την αποτελούν, υπήρξε από τη γέννηση των ανθρώπινων κοινωνιών μέχρι και σήμερα, το θέατρο δράσης των πολιτισμών, το πεδίο ανάπτυξης και επιβολής των μεγάλων φυλετικών και θρησκευτικών κινήματων και το «μήλο της έριδος» των ισχυρών της γης. Τα περιφερειακά προβλήματα που βασανίζουν τον χώρο της Μέσης Ανατολής έχουν τις ρίζες τους στο βάθος της ιστορίας. Η περιοχή αυτή αποτελεί τη μεγάλη πύλη της λεωφόρου που ενώνει την Ανατολή με τη Δύση και κατέχει το κλειδί του ενεργειακού πλούτου που τροφοδοτεί και κινεί τον τεχνοκρατικό πολιτισμό μας. (Ακριώτης 2016)

Ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος αποτέλεσε καταλύτη για δύο παράλληλες και συνδεδεμένες, έως ένα βαθμό, διαδικασίες: την αποαποικιοποίηση και τον Ψυχρό Πόλεμο. Αποκαμωμένες από δύο παγκόσμιες συρράξεις, οι κυρίαρχες αποικιακές δυνάμεις, η Βρετανία και η Γαλλία βρέθηκαν αντιμέτωπες με κινήματα ανεξαρτησίας σε διάφορες χώρες ανά την υφήλιο, που είχαν έως τότε υπό τον έλεγχό τους. Καθώς νέα κράτη ξεπηδούσαν από τη στάχτη της αποικιοκρατίας μέσα στο αναδυόμενο διπολικό σκηνικό, οι ΗΠΑ και η ΕΣΣΔ επεδίωκαν να τα προσελκύσουν στην εκάστοτε σφαίρα επιρροής, ενώ τα νέα αυτά κράτη καλούνταν ρητά ή άρρητα να επιλέξουν «στρατόπεδο». Στο απόγειο της διαδικασίας όπου ο κόσμος των αποικιακών αυτοκρατοριών εκλείπει για να αναδυθεί αυτός των υπερδυνάμεων, τοποθετείται χρονικά η κρίση του Suez (Σουέζ) που ξέσπασε τον Ιούλιο του 1956 και διήρκησε περίπου 4 μήνες. Η κρίση, στην οποία ενεπλάκησαν στρατιωτικά η Αίγυπτος, η Βρετανία, η Γαλλία και το Ισραήλ, αποτελεί ένα ιδανικό πεδίο παρατήρησης διαφορετικών φαινομένων που εκδηλώθηκαν σε περιφερειακό και παγκόσμιο επίπεδο και συναρθρώθηκαν γύρω από την περίφημη θαλάσσια οδό τις ημέρες της κρίσης: τον αραβικό εθνικισμό, τη γαλλική και βρετανική αποαποικιοποίηση, την αραβοϊσραηλινή διαμάχη και τον Ψυχρό Πόλεμο. (Νταλαχάνης 2016)

Το θεωρητικό πλαίσιο της εργασίας οριοθετείται από τον ρόλο και την πολιτική των ΗΠΑ στη περιοχή της Μέσης Ανατολής βάσει της οποίας θα γίνει η προσέγγιση της κρίσης του Σουέζ, σε συνδυασμό με τα κίνητρα, τους στόχους, τη συμπεριφορά και την εξωτερική πολιτική που άσκησαν οι βασικοί δρώντες στη περιοχή. Στόχος της μελέτης είναι να αποτελέσει ένα χρήσιμο εργαλείο, το οποίο παραθέτει όλες τις σημαντικές παραμέτρους που σχετίζονται με την εξωτερική πολιτική

των ΗΠΑ στη Μέση Ανατολή και παράλληλα να εξάγει συμπεράσματα για τις επιδιώξεις και προοπτικές αυτής, στην ευρύτερη περιοχή.

Η διατριβή έχει την ακόλουθη δομή:

1. Εισαγωγή, όπου περιγράφονται οι βασικοί στόχοι, το θεωρητικό πλαίσιο και η δομή της εργασίας.

2. Κεφάλαιο Α, στο οποίο γίνεται ανάλυση της γεωστρατηγικής και γεωπολιτικής σημασίας της Μέσης Ανατολής σε συνδυασμό με ιστορικά στοιχεία της περιοχής.

3. Κεφάλαιο Β, το οποίο αφορά στη περιπτωσιολογική μελέτη που έχει επιλεγεί. Αρχικά γίνεται μια ιστορική αναδρομή στη Διώρυγα του Σουέζ και αναλύονται τα χαρακτηριστικά και η σημασία της. Στη συνέχεια παρουσιάζεται το χρονικό της κρίσης, τα αίτια και τέλος τα αποτελέσματά της.

4. Κεφάλαιο Γ, το οποίο αφορά στη γενικότερη εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ. Αρχικά, γίνεται αναφορά στο ψυχροπολεμικό διεθνές σύστημα και στη συνέχεια αναλύονται οι στρατηγικές των ΗΠΑ κατά το χρονικό διάστημα μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και μέχρι τη κρίση του Σουέζ. Τέλος, παρουσιάζονται το Σχέδιο Μάρσαλ, ως η μέγιστη έως τότε διπλωματική επιτυχία της εξωτερικής πολιτικής των Ηνωμένων Πολιτειών, αλλά και η ίδρυση του Βορειοατλαντικού Συμφώνου ως αντίβαρο στη σοβιετική επεκτατικότητα.

5. Κεφάλαιο Δ, στο οποίο γίνεται αναφορά στη πολιτική των ΗΠΑ στη Μέση Ανατολή, αναλύοντας τα συμφέροντα και τους στόχους τους.

6. Κεφάλαιο Ε, όπου γίνεται ανάλυση της πολιτικής των κυριότερων δρώντων στη περιοχή της Μέσης Ανατολής.

7. Κεφάλαιο ΣΤ, στο οποίο αναλύονται τα συμπεράσματα από την πολιτική που ακολούθησαν οι Ηνωμένες Πολιτείες στη Μέση Ανατολής, συνδέοντας το παρελθόν με το παρόν της περιοχής.

8. Επίλογος, στον οποίο ανακεφαλαιώνονται ο σκοπός της μελέτης και τα προκύπτοντα συμπεράσματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α: Η γεωστρατηγική και γεωπολιτική σημασία της Μέσης Ανατολής

1. Γενικά

Ως Μέση Ανατολή εννοούμε τις χώρες των ανατολικών παραλίων της Μεσογείου, δηλαδή την Τουρκία, τις χώρες της Εύφορης Ημισελήνου (Συρία, Λίβανο, Ισραήλ, Ιορδανία, Ιράκ), την Αίγυπτο, την Αραβική Χερσόνησο και σε ευρύτερη έννοια, το Αφγανιστάν. Μερικές φορές όμως η ονομασία προεκτείνεται στη Λιβύη, στο Σουδάν, ακόμη και στις χώρες της Ινδικής υποηπείρου (κυρίως στο Πακιστάν).

Στα Αραβικά υφίσταται η ονομασία Mashreq¹, η οποία διαφέρει από την ονομασία Maghreb² και οι οποίες χρησιμοποιούνται για να διαχωρίσουν γεωγραφικά, αλλά και ως ένα βαθμό ιστορικά και πολιτισμικά, τον αραβικό κόσμο στο δυτικό του τμήμα, με τα κράτη της Βορείου Αφρικής πλην της Αιγύπτου και το ανατολικό του τμήμα, με τις ασιατικές περιοχές συμπεριλαμβανομένης της Αιγύπτου, οι οποίες και αποτελούν τον πυρήνα του αραβικού κόσμου. Για πολλούς μελετητές, η δεύτερη υποπεριοχή, με την προσθήκη του Ιράν και της Τουρκίας, ανταποκρίνεται και στον όρο Middle East (Μέση Ανατολή).

Ο όρος «Μέση Ανατολή» επινοήθηκε από τον αξιωματικό του Αμερικάνικου πολεμικού ναυτικού και ιστορικού Άλφρεντ Θάιερ Μάχαν (Alfred Thayer Mahan) το 1902, με σκοπό να προσδιορίσει την περιοχή που εκτείνονταν ανάμεσα στην Αραβία και τις Ινδίες και είχε ως επίκεντρο τον Περσικό Κόλπο, περιοχή υψίστης σημασίας για τη ναυτική στρατηγική. (Lewis, Η Μέση Ανατολή, Παρελθόν, Παρόν και Μέλλον 1970) Στην πορεία του χρόνου, ο όρος αποδείχθηκε αρκετά χρήσιμος για την ιμπεριαλιστική στρατηγική των μεγάλων δυνάμεων της Δύσης, ώστε, βαθμιαία, τα γεωγραφικά του όρια επεκτάθηκαν, έτσι που σήμερα περιλαμβάνουν όχι πια απλώς τις χώρες γύρω από τον Περσικό Κόλπο, αλλά και τα εδάφη από την Αίγυπτο μέχρι το Ιράν και από την Υεμένη μέχρι την Τουρκία. (Κούτσης 1992)

Η Μέση Ανατολή υπήρξε ανέκαθεν η γέφυρα μεταξύ Άπω Ανατολής και Δύσης, καθώς και μεταξύ Μεσογείου και Ινδικού Ωκεανού. Αυτός ο ρόλος ευνόησε ιδιαίτερα το εμπόριο, ήδη από την εποχή των караβανιών και οδήγησε στην άνθηση των αστικών κέντρων, που ύστερα από μια περίοδο σχετικής παρακμής, εξαιτίας

¹ Μασρίκ, Ανατολή

² Μαγκρέμπ, Δύση

της κυριαρχίας των θαλάσσιων μεταφορών κατά τους νεότερους χρόνους, παρουσίασαν νέα ανάπτυξη μετά τη διάνοιξη της Διώρυγας του Σουέζ.

Η ανακάλυψη και εκμετάλλευση των κοιτασμάτων πετρελαίου, προκάλεσε μεγάλες ανισότητες στην ανάπτυξη των χωρών της Μέσης Ανατολής. Τα κράτη με μεγάλη πετρελαιοπαραγωγή (Σαουδική Αραβία, Κουβέιτ, Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα), κατά κύριο λόγο μικρά και με μικρό πληθυσμό, παρουσιάζουν ένα βιοτικό επίπεδο που συγκαταλέγεται στα υψηλότερα του κόσμου, ενώ κράτη με μικρή ή ανύπαρκτη πετρελαιοπαραγωγή παραμένουν υποανάπτυκτα.

Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, η εξάπλωση της εθνικής ιδέας «κατέκτησε» τη Μέση Ανατολή και επί χρόνια κυριάρχησαν οι τάσεις πολιτικής ενοποίησης, άμεσα συνδεδεμένες με το ιδανικό της οικουμενικότητας του Ισλαμισμού. Κάτω όμως από αυτό το ιδανικό, το οποίο καλλιεργήθηκε από μερικά έθνη της περιοχής (Τούρκους, Άραβες, Ιρανούς) κρύβονταν οξύτατες θρησκευτικές αντιθέσεις, λόγω της ύπαρξης χριστιανικών μειονοτήτων, αλλά και μουσουλμανικών αιρέσεων.

2. Ιστορικά στοιχεία

Ιστορικά, η Μέση Ανατολή αποτελούσε ένα ψηφιδωτό διαφορετικών λαών, πολιτισμών και θρησκειών με διάρκεια ζωής χιλιετιών και δικαίως χαρακτηρίζεται η κοιτίδα των πιο παλιών πολιτισμών του κόσμου. (Lewis, *The Middle East: 2000 Years of History from the Rise of Christianity to the Present Day* 1995) Αυτό ακριβώς το μίγμα, διαφορετικών εθνοτήτων και θρησκευτικών ομάδων, διευκόλυνε, διαχρονικά τις μεγάλες δυνάμεις που ενδιαφέρονταν για την περιοχή της Μέσης Ανατολής, προκειμένου να έχουν εύκολη πρόσβαση για την διαίρεσή της, εξυπηρετώντας ανάλογα τα ευρύτερα και όχι μόνο, ζωτικά τους συμφέροντα.

Εμβαθύνοντας την ιστορική και γεωγραφική ανάλυση της περιοχής, ο χάρτης των κρατών της Μέσης Ανατολής είναι προϊόν δύο διαδικασιών, μιας πρώτης ιστορικής μακροπρόθεσμης διαδικασίας και μιας δεύτερης αντίστοιχης σύγχρονης. Η πρώτη μακροπρόθεσμη ιστορική διαδικασία είναι η εξέλιξη επί αιώνες και χιλιετίες των κρατών και του πολιτισμού της περιοχής και η επίδραση στη περιοχή του ευρωπαϊκού οικονομικού και πολιτικού συστήματος κατά τον 19^ο αιώνα και τις αρχές του 20^{ου} αιώνα. (Lewis, *The Middle East: 2000 Years of History from the Rise of Christianity to the Present Day* 1995) Η «Αραβία», όρος που σήμερα

αναφέρεται στην Αραβική Χερσόνησο³, έχει ηλικία μεγαλύτερη των δύο χιλιάδων χρόνων. Η σύγχρονη Μέση Ανατολή, (Adelson 1994) όσον αφορά τόσο τη μορφή όσο και την ονομασία, σε μεγάλο βαθμό, σχηματίστηκε πολύ πιο πρόσφατα και από την επίδραση ξένων πιέσεων. Έτσι, αν και ο όρος «Μέση Ανατολή» επινοήθηκε στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, όπως ήδη αναφέρθηκε, το εδαφικό καθεστώς που διέπει την ευρύτερη περιοχή της Μέσης και Εγγύς Ανατολής καθιερώθηκε με την Γαλλο-Βρετανική μυστική συμφωνία του Μαΐου 1916, γνωστή ως Sykes-Picot Agreement (Σάικς-Πικό). (Φίλης 2015)

3. Γεωστρατηγική και γεωπολιτική αξία

Η γεωπολιτική σπουδαιότητα της Μέσης Ανατολής είναι τεράστια. Το 1902 ο Ναύαρχος Alfred Thayer Mahan⁴ (Άλφρεντ Μάχαν) είχε επισημάνει «Η Μεσόγειος είναι από μόνη της κυρίαρχη, κάτω από την ηγεμονία μιας δεσπόζουσας δύναμης, η οποία προωθεί τα πλεονεκτήματά της σε όλες τις κατευθύνσεις ή βρίσκεται σε μια συνεχή και διαρκή κατάσταση ανταγωνισμού».

Ο Halford Mackinder⁵ (Χάλφορντ Μακίντερ) δίνοντας μεγαλύτερη έμφαση στο δεύτερο σημείο της παρατήρησης του Μάχαν, «απάντησε» με τη θεωρία της «Ευρωασιατικής Ενδοχώρας (Hinterland)», που μετέθετε τον κεντρικό ρόλο στην ηπειρωτική δύναμη που μπορεί να ελέγξει αυτή την «ενδοχώρα» και υποστήριξε πως όποιος ελέγχει το κέντρο της ευρασίας, ελέγχει τρεις ηπείρους (Ευρώπη, Ασία, Αφρική) και επομένως ελέγχει τον κόσμο. (Πουκαμισάς 2008)

Ήδη, από την ίδια εποχή, είναι γνωστή η διάκριση και η αντιπαλότητα μεταξύ χερσαίων και ναυτικών δυνάμεων που μάχονται για την κυριαρχία του κόσμου. «Η διχοτόμηση ανάμεσα στις χερσαίες και τις ναυτικές δυνάμεις αποτελούσε πάντοτε ένα κεντρικό μέρος των διπολικών θέσεων. Η ισχύς στη θάλασσα είναι χαρακτηριστικό των ναυτικών κρατών, που έχουν συνήθως σχετικά μικρές εδαφικές επικράτειες και των οποίων η δύναμη έχει βασισθεί στον εμπορικό πλούτο τους. Από την άλλη, η χερσαία ισχύς στηρίζεται στην εδαφική επέκταση και είναι επακόλουθο της αύξησης της εδαφικής επικράτειας μιας και μόνης ισχυρής περιοχής-πυρήνα. Αυτή η διαδικασία έχει δημιουργήσει μεγάλα και εδαφικά συνεχή κράτη. Για τα κράτη

³ Στα αραβικά jazira, που στην ακριβή της μετάφραση σημαίνει «νησί»

⁴ Alfred Thayer Mahan (1840-1914), Αμερικανός αξιωματικός του ναυτικού και ιστορικός

⁵ Halford Mackinder (1861-1947), Άγγλος θεμελιωτής της γεωπολιτικής

αυτά, η απόκτηση εδαφών είναι αυτοσκοπός και σε αυτό στηρίζουν την ισχύ τους. Αντιθέτως, για τις ναυτικές αυτοκρατορίες, η απόκτηση εδαφών αποτελεί απλώς την απαραίτητη βάση για την εγκαθίδρυση επιτυχημένων εμπορικών συστημάτων». (Parker 2002)

Ο Μακίντερ, λοιπόν, επεξεργάστηκε την παραπάνω θεώρηση σε τέτοιο βαθμό ώστε έφτασε στο σημείο να προσδιορίσει την περιοχή της υδρογείου από τον έλεγχο της οποίας απορρέει η παγκόσμια κυριαρχία μιας δύναμης. Η «Κεντρική Γη ή αλλιώς Καρδιά της Γης (Heartland)» κατέχει εξέχουσα θέση στη γεωπολιτική σκέψη του Μακίντερ. Ενώ λαοί και κράτη παρέρχονται από την Καρδιά της Γης, αυτή (η Καρδιά της Γης) και όχι αυτά (τα κράτη ή οι λαοί) είναι ο καθοριστικός παράγοντας στην εξέλιξη της ιστορίας. (Βέργος 2004) Περαιτέρω, ο Μακίντερ υποστήριξε πως η Καρδιά περιβάλλεται άμεσα από μια γεωγραφική ζώνη, η οποία ονομάζεται «Εσωτερικό Τόξο ή Εσωτερική Ημισέληνος» και η οποία αποτελείται από όλες εκείνες τις ηπειρωτικές χώρες που έχουν πρόσβαση στους ανοικτούς ωκεανούς, χωρίς να έχουν φυσική πρόσβαση στη Καρδιά της Γης. Με άλλα λόγια, η Εσωτερική Ημισέληνος περιλαμβάνει τη Δυτική Ευρώπη, την Εγγύς και Μέση Ανατολή και τη Νότιο και Ανατολική Ασία.

Την παραπάνω θεώρηση του Μακίντερ, τροποποίησε αργότερα ο Nicholas Spykman⁶ (Νίκολας Σπράϊκμαν). Αυτός, προσπάθησε να «γεφυρώσει» και να υπερβεί τις δύο θεωρήσεις. Εστίασε την προσοχή του στη ζώνη που ονόμασε «Περίμετρο ή Δακτύλιο της Γης (Rimland)» και η οποία κατά προσέγγιση είναι η Εσωτερική Ημισέληνος του Mackinder. Κατά τον Σπράϊκμαν, δεν είναι η ευρωασιατική ενδοχώρα το «κέντρο βάρους» της διεθνούς ισχύος, αλλά ο Δακτύλιος είναι η περιοχή «κλειδί» για την παγκόσμια ισορροπία και κυρίως η ευρωπαϊκή ακτή προς τον Ατλαντικό Ωκεανό και ο αραβικός «Δακτύλιος της ερήμου», από τη βόρειο Αφρική έως την αραβική έρημο. Αυτή και όχι άλλη, είναι η κρίσιμη περιοχή για τη διαμόρφωση και διατήρηση της παγκόσμιας ισορροπίας δυνάμεων. Υποστήριξε ότι όποιος ελέγχει τον Δακτύλιο, ελέγχει την Ευρασία και όποιος ελέγχει την Ευρασία, ελέγχει τον κόσμο.

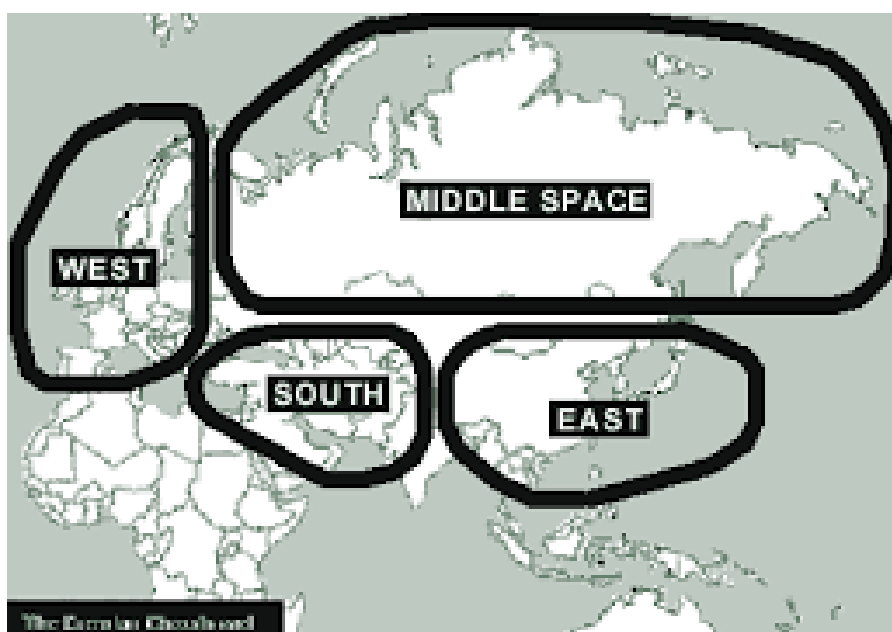
⁶ Nicholas John Spykman (1893-1943), Αμερικανός πολιτικός επιστήμονας

Εικόνα 1: Ο Δακτύλιος της Γης (Rimland) του Spykman

«Από τότε που οι ήπειροι άρχισαν να αλληλοεπηρεάζονται πολιτικά, πριν από πεντακόσια χρόνια περίπου, η Ευρασία ήταν το κέντρο της παγκόσμιας ισχύος». (Brzezinski 1997) Η Ρωσία, η Αυστροουγγαρία, η Γαλλία, η Οθωμανική Αυτοκρατορία, η Βρετανία και η Γερμανία, όλες τους ήθελαν να κυριαρχήσουν στην περιοχή αυτή που εκτείνεται από τις γαλλικές ακτές του Ατλαντικού μέχρι τον Περσικό Κόλπο και από την κινέζικη χερσαία μάζα μέχρι την Κεντρική Ασία, τη Μαύρη Θάλασσα, τα τουρκικά στενά και το Σουέζ. (Φούσκας 2003) Η περιοχή αυτή προσομοιώνεται με μια μεγάλη «σκακιέρα», επί της οποίας διεξάγεται ένας συνεχής ανταγωνισμός για παγκόσμια υπεροχή. Πάνω στην «σκακιέρα» εντοπίζονται γεωπολιτικά ενεργοί «παίκτες» (κράτη), οι οποίοι έχουν την ικανότητα και την θέληση να επηρεάσουν τις γεωπολιτικές εξελίξεις προς όφελός τους και γεωπολιτικοί παίκτες-κλειδιά, των οποίων η σπουδαιότητα δεν εξαρτάται τόσο από την ισχύ τους, όσο από την ευαίσθητη γεωγραφική τους θέση και τις ενδεχόμενες γεωπολιτικές ανακατατάξεις που δύναται να προκαλέσει η συμπεριφορά των γεωπολιτικά ενεργά κρατών. (Brzezinski 1997)

Για τον Zbigniew Brzezinski (Ζμπίγκνιου Μρεζίνσκι)⁷, ως συνεχιστής του Μακίντερ, η ευρασία είναι η μεγαλύτερη ήπειρος της υδρογείου και αποτελεί άξονα από γεωπολιτική άποψη. Ο έλεγχος της ευρασίας συνεπάγεται, σχεδόν αυτόματα, την υποταγή της Αφρικής καθιστώντας το δυτικό ημισφαίριο και την Ωκεανία, περιφερειακές γεωπολιτικά σε σχέση με την κεντρική ήπειρο του κόσμου. Η ευρασία είναι η «σκακιέρα» πάνω στην οποία συνεχίζει να παίζεται ο αγώνας για την παγκόσμια πρωτοκαθεδρία. Η γεωστρατηγική - στρατηγική διαχείριση των γεωπολιτικών συμφερόντων μπορεί να συγκριθεί με σκάκι όπου στην, κάπως ελλειψοειδή, ευρασιατική σκακιέρα δεν παίζουν μόνο δύο, αλλά αρκετοί παίκτες από τους οποίους ο καθένας διαθέτει διαφορετική δύναμη. Οι παίκτες είναι τοποθετημένοι στο δυτικό (Δ. Ευρώπη), στο ανατολικό (Κίνα, Ιαπωνία), στο νότιο (Μέση Ανατολή μέχρι Ινδία) και στο κεντρικό (παλαιά ΕΣΣΔ) μέρος της σκακιέρας.

Εικόνα 2: Η «σκακιέρα» του Brzezinski

Στο νότιο αυτού του μεγάλου κεντρικού ευρασιατικού υψιπέδου, βρίσκονται η Μέση Ανατολή, μια πολιτικά αναρχούμενη αλλά πλούσια σε πηγές ενέργειας περιοχή, η οποία έχει δυνητικά μεγάλη σημασία τόσο για τα δυτικά, όσο και για τα ανατολικά ευρασιατικά κράτη. Η πρωτοκαθεδρία στην Ευρασία, επηρεάζεται

⁷ Zbigniew Brzezinski (1928-2017), Αμερικανός πολιτικός επιστήμονας και ειδικός σε θέματα γεωστρατηγικής. Ένας από τους σημαντικότερους σύγχρονους μελετητές της γεωπολιτικής και των διεθνών σχέσεων. Το έργο του «The Grand Chessboard: American Primacy and its Geostrategic Imperatives», προσπαθεί να δώσει απάντηση στο ερώτημα «ποια θα όφειλε να είναι η παγκόσμια αμερικάνικη στρατηγική, ώστε να διατηρήσουν οι ΗΠΑ την εξέχουσα θέση τους στον κόσμο;»

σημαντικά αν η νότια περιοχή υποταχθεί στη κυριαρχία ενός μόνο παίκτη. (Brzezinski 1997) Η ασταθής περιοχή της Μέσης Ανατολής αποτελεί την εξωτερική ζώνη των ευρασιατικών Βαλκανιών, τα οποία αποτελούνται από τις χώρες που δημιουργήθηκαν με την πτώση της ΕΣΣΔ και συνορεύουν με τη Ρωσία και τα οποία είναι σημαντικά από άποψη ασφαλείας και ιστορικών φιλοδοξιών, τριών τουλάχιστον από τους ισχυρότερους γείτονές τους, συγκεκριμένα της Ρωσίας, της Τουρκίας και του Ιράν. (Brzezinski 1997)

Η Μέση Ανατολή βρίσκεται ανάμεσα στη Μεσόγειο, τον Ινδικό Ωκεανό και τον Περσικό Κόλπο. Αποτελεί πρόσβαση εισόδου στην Αφρική από Ευρώπη και Ασία και αντίστροφα έναν από τους πλέον στρατηγικούς κόμβους της υφηλίου, διότι όποιος την κατέχει ή την ελέγχει, ελέγχει ολόκληρο το χώρο της Αφρικής, της νότιας Ασίας και του Ινδικού Ωκεανού και τις θαλάσσιες περιοχές της ανατολικής λεκάνης της Μεσογείου, του Εύξεινου Πόντου, της Κασπίας Θάλασσας, του Περσικού Κόλπου και της Ερυθράς Θάλασσας. Είναι η γέφυρα που συνδέει τρεις Ηπείρους: Ευρώπη, Ασία και Αφρική. Από τον χώρο της Μέσης Ανατολής περνούν σε μορφή σταυροδρομιού οι κυριότερες χερσαίες, θαλάσσιες και εναέριας συγκοινωνίες που συνδέουν μεταξύ τους τις τρεις Ηπείρους. Επίσης, εξασφαλίζει την ελεύθερη προσπέλαση προς τα ανατολικά μέσω της Διώρυγας του Σουέζ, η οποία επιτρέπει την απρόσκοπτη διέλευση των πολεμικών και εμπορικών πλοίων από τη Μεσόγειο προς την Ερυθρά Θάλασσα και αντίστροφα και επομένως τη μεταφορά πρώτων υλών και κυρίως πετρελαίου, το οποίο ρέει άφθονο στις χώρες του Κόλπου. (Κούτσης 1992)

Επιπλέον, η ανακάλυψη πετρελαίου από τους Βρετανούς στη Περσία το 1908, θα προσθέσει ακόμα περισσότερο στη γεωστρατηγική σημασία της Μέσης Ανατολής. Κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο θα γίνει «θέατρο» μεγάλων συγκρούσεων στην προσπάθεια του Άξονα να κυριαρχήσει στη περιοχή και κατ' επέκταση στα αποθέματα πετρελαίου.

Στη μεταπολεμική περίοδο, η Μέση Ανατολή, εξελίχθηκε ως η κύρια πηγή ενέργειας για τα ανεπτυγμένα βιομηχανικά κράτη της Δύσης και σαν περιοχή με συνεχώς αυξάνουσα γεωοικονομική σημασία για την παγκόσμια οικονομία. Ταυτόχρονα, ο γεωστρατηγικός αυτός χώρος μεταβλήθηκε σε «αρένα» λυσσώδους ανταγωνισμού μεταξύ των νέων υπερδυνάμεων, της ΕΣΣΔ και των ΗΠΑ και με αυτό το τρόπο προέκυψε ως ένα από τα κυριότερα πεδία σύγκρουσης του Ψυχρού Πολέμου μεταξύ Ανατολής και Δύσης.

Ειδικότερα, η περιοχή της Μέσης Ανατολής αποτελεί την μεγαλύτερη υπόγεια δεξαμενή πετρελαίου και φυσικού αερίου παγκοσμίως, μαζί με την βόρεια Αφρική. Τα συνολικά αποθέματα της περιοχής MENA⁸ ανέρχονται στο 61% των παγκοσμίων αποθεμάτων πετρελαίου και το 45% των παγκοσμίων αποθεμάτων φυσικού αερίου. Οι μεσογειακές χώρες επιτυγχάνουν το 30% της παγκόσμιας πρωτογενούς παραγωγής ενεργειακών πόρων και ειδικότερα πετρελαίου, φυσικού αερίου, υδροηλεκτρικής και πυρηνικής ενέργειας την στιγμή που καταναλώνουν μόνο το 8% αυτής της παραγωγής. (Σειμένης και Σιούσουρας 2003)

Οι χώρες της περιοχής MENA ελέγχουν το 35% της διεθνούς παραγωγής και το 50% των διεθνών εξαγωγών. Όσον αφορά το μέγεθος των κοιτασμάτων, το βάθος και την ποιότητα του υλικού, συνεπώς και το κόστος εξόρυξης, πολλά από τα κοιτάσματα που έχουν ανακαλυφθεί στην περιοχή MENA, χαρακτηρίζονται ως «Giants» ή «Super Giants» και η υψηλή ποιότητά τους αποτελεί θέλγητρο για τις πετρελαϊκές εταιρείες και τις κυβερνήσεις που θέλουν να προστατέψουν τα συμφέροντά τους. (Hirsch 2005)

Αν και η Δύση είναι σήμερα λιγότερο εξαρτημένη από το πετρέλαιο σε σχέση με το παρελθόν, κυρίως λόγω υιοθέτησης ενεργειακών πολιτικών (δημιουργία στρατηγικών αποθεμάτων καυσίμων) και διαφοροποίηση των ενεργειακών πηγών από το πετρέλαιο στο φυσικό αέριο και στην πυρηνική ενέργεια, γεγονός παραμένει πως «το πετρέλαιο εξακολουθεί να προκαλεί κρίση». (Σακκάς 2003)

Εκτός από τα σεβαστά αποθέματα πετρελαίου της περιοχής, εξίσου σεβαστά είναι και τα αποθέματά της σε φυσικό αέριο.

Τα κοιτάσματα φυσικού αερίου στην περιοχή της Μέσης Ανατολής μπορούν να καλύψουν τη συνολική ζήτηση της ευρωπαϊκής αγοράς ενέργειας. Σύμφωνα με τις προβλέψεις της Διεθνούς Επιτροπής Ενέργειας (International Energy Agency) η προσφορά αυτής της πηγής ενέργειας από την Μέση Ανατολή στην Ευρώπη, που διεξάγεται περισσότερο με την μορφή υγροποιημένου φυσικού αερίου (Liquefied Natural Gas - LNG) εκτιμάται πως θα αυξηθεί στο 17% μέχρι το 2030. Σήμερα η ευρωπαϊκή Ένωση καλύπτει περίπου το ένα τέταρτο των αναγκών της από το φυσικό αέριο ενώ μέχρι το 2030 θα φτάσει το ένα τρίτο. (Hirsch 2005)

Το παραπάνω γεγονός αυξάνει το γεωπολιτικό ενδιαφέρον για την περιοχή, καθώς η αδιάκοπη ροή ενέργειας προς τις ευρωπαϊκές αγορές είναι ζωτικής

⁸ MENA: Middle East and North Africa

σημασίας για την ομαλή οικονομική λειτουργία τους. Πρέπει να σημειωθεί πως παρά τις ανακαλύψεις τεράστιων αποθεμάτων σε άλλες περιοχές του πλανήτη, όπως π.χ. στην Κασπία και τον ενθουσιασμό που αρχικώς επικράτησε, αυτά δεν μπορούν να συγκριθούν με τα ενεργειακά αποθέματα της Μέσης Ανατολής.

Η αστάθεια που επικρατούσε ανέκαθεν στην περιοχή και η ανάγκη της Δύσης για απρόσκοπτη μεταφορά ενέργειας αποτελούν, ακόμη και σήμερα, σημαντική παράμετρο της ενεργειακής ασφάλειας.

Η μεταφορά των πολύτιμων ενεργειακών πόρων προς τις αγορές, πραγματοποιείται είτε με αγωγούς είτε με δεξαμενόπλοια.

Η διαδρομή των αγωγών πετρελαίου και φυσικού αερίου έχει τεράστια γεωπολιτική σημασία για τις χώρες της περιοχής. Όταν τα κοιτάσματα «χρησιμοποιούν» τους αγωγούς για την διέλευσή τους από το έδαφος μιας χώρας, τότε υπάρχει ένα αντίτιμο χρήσης. Πέρα όμως από τον οικονομικό παράγοντα, υπάρχει και ο πολιτικός. Η χώρα διέλευσης αποκτά δικαιώματα ελέγχου της ροής και έχει τη δυνατότητα να διαδραματίσει ρυθμιστικό παράγοντα σε περίπτωση κρίσης. (Αλεξόπουλος 2002)

Στην αγορά του πετρελαίου σημαντικό ρόλο διαδραματίζει και ο τεράστιος στόλος των τάνκερ καθώς περίπου τα δύο τρίτα της μεταφοράς του πετρελαίου γίνεται με αυτά. Για αυτό το λόγο τίθεται ένα θέμα ζωτικής σημασίας: η ανάγκη προστασίας των κομβικών θαλασσιών οδών. Πολλοί ερευνητές συμφωνούν πως τα στενά θαλάσσια περάσματα των πετρελαιοφόρων αποτελούν την «αχίλλειο πτέρνα» της παγκόσμιας οικονομίας. Στην περιοχή της MENA εντοπίζονται τρία περάσματα τεράστιας στρατηγικής σημασίας: τα Στενά του Hormuz στον Αραβοπερσικό Κόλπο, τα Στενά του Bab el - Mandab στα νότια της Ερυθράς Θάλασσας και η Διώρυγα του Σουέζ. Η γεωστρατηγική θέση αυτών των σημείων απαιτεί αυστηρά μέτρα φύλαξης και εντατικές περιπολίες σκαφών προκειμένου να αποφευχθούν περιστατικά που θα διαταράξουν την ομαλή ροή του πετρελαίου. Η παρουσία του αμερικανικού πολεμικού στόλου σε όλη σχεδόν την θαλάσσια περίμετρο της αραβικής χερσονήσου, εξυπηρετεί την ομαλή λειτουργία του παγκόσμιου οικονομικού συστήματος και ταυτόχρονα προστατεύει και τα αμερικανικά συμφέροντα, ισχυροποιώντας τα γεωστρατηγικά ερείσματα των ΗΠΑ στη περιοχή.

Συνοψίζοντας, το υποσύστημα, της Μέσης Ανατολής αποτελεί πεδίο έλξης και ανταγωνισμού για τις, κατά καιρούς, μεγάλες δυνάμεις διότι:

α. Διατρέχεται από στρατηγικής σημασίας οδούς μεταφορών και επικοινωνιών, όπως για παράδειγμα τη Διώρυγα του Σουέζ, ο έλεγχος της οποίας ήταν και είναι απαραίτητος για τον έλεγχο του «δρόμου των Ινδιών».

β. Διαθέτει τα μεγαλύτερα γνωστά κοιτάσματα και αποθέματα πετρελαίου και φυσικού αερίου, με το χαμηλότερο κόστος εξόρυξης.

Η σημασία της Μέσης Ανατολής για τη διεθνή πολιτική ήταν ιδιαίτερα μεγάλη καθ' όλη τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, τόσο εξαιτίας της ενεργειακής εξάρτησης της Δύσης από το πετρέλαιο του Κόλπου, όσο και εξαιτίας του οικουμενικού ανταγωνισμού των δύο υπερδυνάμεων. Η διπολική αμερικανο-σοβιετική διαμάχη για παγκόσμια ηγεμονία, κυριάρχησε για περίπου πενήντα χρόνια με κύριο γεωπολιτικό λάφυρο για τις ΗΠΑ, την Ευρασία. (Brzezinski 1997)

Το τέλος του Ψυχρού πολέμου και του διπολισμού όμως, δεν σήμανε το τέλος της σημασίας της Μέσης Ανατολής. Αντίθετα, οι αλλαγές που επήλθαν στη διεθνή σκηνή αλλά και οι δραματικές αλλαγές που προκάλεσε στην περιφέρεια η επίθεση εναντίον του Ιράκ το 1991, αύξησαν το βάρος της περιοχής αυτής, η οποία μετά την τρομοκρατική επίθεση εναντίον των ΗΠΑ το 2001, μετατράπηκε σε απόλυτη προτεραιότητα της αμερικάνικης εξωτερικής πολιτικής, αλλά και της αντίστοιχης Ρωσικής πολιτικής, μετά την εκδήλωση της Αραβικής Άνοιξης. (Ακριώτης 2016)

Αν το βασικό μέτωπο του Ψυχρού Πολέμου ήταν η κεντρική Ευρώπη και η ενδο-γερμανική μεθόριος, τότε το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, μετά το 1989, ανέδειξε τη Μέση Ανατολή, συχνά με τρόπο δραματικό, ως την κεντρική αρένα της αντιπαράθεσης των δυνάμεων που διαμορφώνουν τον 21^ο αιώνα. (Καιρίδης 2016)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β: Το χρονικό της κρίσης στη Διώρυγα του Σουέζ

1. Από τη Μεσόγειο στην Ερυθρά Θάλασσα

Η διώρυγα του Σουέζ συνδέεται σχεδόν αποκλειστικά με δύο πρόσωπα από το δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα: τον Γάλλο διπλωμάτη Ferdinand de Lesseps και τον Αιγύπτιο χεδίβη, ή αντιβασιλέα, Isma'il Pasha (Ισμαήλ Πασά), εγγονό τού Mohamed Ali (Μοχάμεντ Αλί), του Οθωμανού στρατηγού που κυβέρνησε την Αίγυπτο από το 1805 έως το 1848 και θεωρείται ως ο σύγχρονος ιδρυτής της. Ωστόσο, η ιδέα για μια πλεύσιμη οδό μεταξύ της Μεσογείου και της Ερυθράς Θάλασσας προηγήθηκε και των δύο. Η πρώτη ιδέα για την υδάτινη οδό, ανάγεται πίσω στο 1798 όταν ο Ναπολέων εισέβαλε και κατέλαβε για λίγο την Αίγυπτο. (Karabell 2003) Το όραμα του Ναπολέοντα για ένα κανάλι δεν καρποφόρησε, αλλά περίπου τριάντα χρόνια αφότου έφυγε από την Αίγυπτο, ένας άλλος Γάλλος, μηχανικός, με το όνομα Barthelemy-Prosper Enfantin, έκανε πολλά για να κάνει την ιδέα τού καναλιού πραγματικότητα. Ο De Lesseps απλώς υιοθέτησε την δουλειά τού Enfantin τη δεκαετία τού 1850 και στρατολόγησε την στήριξη του Said Pasha (Σαΐντ Πασά), του νεότερου γιού τού Μοχάμεντ Αλί, για την χρηματοδότηση του έργου.

Μετά από δέκα εξαντλητικά χρόνια κατασκευής, το κανάλι άνοιξε το 1869 σε μια μεγάλη γιορτή στο Port Said (Πόρτ Σάϊντ) προορισμένη να σηματοδοτήσει τον εκσυγχρονισμό της Αιγύπτου και την αυξανόμενη ανεξαρτησία της από την Οθωμανική Αυτοκρατορία, που ήταν οι στόχοι τού Μοχάμεντ Αλί, του Σαΐντ Πασά και του Ισμαήλ. Ο τελευταίος, προς επίρρωση των προσπαθειών του έφερε και αξιωματικούς τού στρατού της Ένωσης και της Ομοσπονδίας, μετά τον Αμερικανικό Εμφύλιο Πόλεμο, για να εκπαιδεύσουν τον αιγυπτιακό στρατό, με την ελπίδα ότι θα μπορούσε να αντισταθεί καλύτερα σε οποιαδήποτε προσπάθεια της Κωνσταντινούπολης να ελέγξει την Αίγυπτο, μια κατ' όνομα οθωμανική επαρχία. Αλλά η στρατιωτική αποστολή των ΗΠΑ απέτυχε, δεδομένης της αντίστασης από τον τοπικό οθωμανικό στρατό της Αιγύπτου, υπό την ηγεσία Τούρκων, Τσερκέζων και Βαλκάνιων που ήταν, είτε αδιάφοροι, είτε εχθρικοί προς τους στόχους τού Ισμαήλ περί αυτονομίας.

Η φιλοδοξία τού Ισμαήλ να καθιερώσει την Αίγυπτο ως ανεξάρτητη δύναμη με ίδια μέσα, οδήγησε σε αποφάσεις, οι περισσότερες από τις οποίες ήταν ακριβές. Ο χεδίβης σπατάλησε τεράστιους πόρους για την γρήγορη ανάπτυξη του Καΐρου κατά τα πρότυπα μιας ευρωπαϊκής πρωτεύουσας, για την ταχεία κατασκευή εθνικών

σιδηροδρόμων και άλλων έργων υποδομής, τα οποία εξάντλησαν τους αιγυπτιακούς οικονομικούς πόρους. Επίσης, επέκτεινε τον χώρο τής Αιγύπτου στο Σουδάν. Οι ισολογισμοί τής Αιγύπτου απλώς μπήκαν σε περαιτέρω κίνδυνο των τεράστιων ποσών που απαιτούνταν για να εκπληρωθούν τα όνειρα του Ισμαήλ.

Ως αποτέλεσμα των παραπάνω και λόγω του υπέρογκου χρέους που είχε συσσωρευτεί, το 1875, ο Ισμαήλ πούλησε όλες τις μετοχές τής Εταιρείας τής Διώρυγας του Σουέζ που κατείχε η Αίγυπτος, στο Ηνωμένο Βασίλειο. Το επόμενο έτος, αναγκάστηκε να αποδεχθεί μια κοινή βρετανική και γαλλική Επιτροπή Δημόσιου Χρέους, η οποία επέπτευε τις υποχρεώσεις τού χεδίβη σε διάφορα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα της Ευρώπης. Για τους Βρετανούς και τους Γάλλους, η Επιτροπή είχε το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα να τους εντάξει βαθύτερα στις αιγυπτιακές υποθέσεις, κάτι που οδήγησε στη δημιουργία ενός *de facto* βρετανικού προτεκτοράτου το 1882, προκειμένου να προωθηθεί ο γιος τού Ισμαήλ, Tawfik. Για τους αξιωματούχους στο Λονδίνο και στο Παρίσι, η Αίγυπτος δεν ήταν εγγενώς σημαντική, εκτός από μέσο για άλλα μέρη του κόσμου με μεγαλύτερο στρατηγικό ενδιαφέρον. Ο Βρετανός πρωθυπουργός Benjamin Disraeli (Μπέντζαμιν Ντισραέλι) το κατέστησε σαφές, όταν, μετά την αγορά των μετοχών τού Ισμαήλ από την διώρυγα, ανακοίνωσε θριαμβευτικά στην Βουλή των Κοινοτήτων ότι η λαβή τής Βρετανίας στις αποικιακές κτήσεις της στην Ασία, ιδιαίτερα στην Ινδία, είχε ενισχυθεί.

Παρ' όλα τα λάθη και τις ελλείψεις τού Ισμαήλ, ο ίδιος και ο θείος του, ο Σαΐντ Πασάς, κατανοούσαν ότι η δημιουργία τής διώρυγας θα είχε μια μακροπρόθεσμη, μετασχηματιστική επίδραση στην Αίγυπτο. Η ζωτική υδάτινη οδός έθεσε τη χώρα στο κέντρο τού παγκόσμιου εμπορίου και των σημαντικών γεωστρατηγικών θεμάτων τής εποχής - ακόμη και αν έβαλε την Αίγυπτο υπό τον έλεγχο των αποικιακών δυνάμεων μέχρι το 1950.

2. Γενικά χαρακτηριστικά και σημασία της Διώρυγας του Σουέζ

Η Διώρυγα του Σουέζ είναι η μεγαλύτερη διώρυγα του κόσμου, με συνολικό μήκος 168 χλμ., ενώ αν προστεθούν τα σημεία αγκυροβολίων και το μήκος της ενδιάμεσης λίμνης, το μήκος της ανέρχεται σε 193 χλμ. Έχει μέγιστο πλάτος 160 - 200μ. και βάθος 24μ. Γενικά, η χρήση της Διώρυγας του Σουέζ επιφέρει τις ακόλουθες μειώσεις αποστάσεων:

α. Η απόσταση Περσικού Κόλπου - Μεσογείου και Περσικού Κόλπου - Ευρώπης, μέσω Ακρωτηρίου Καλής Ελπίδας, είναι 10.800 μίλια και 11.100 μίλια, αντίστοιχα. Μέσω Σουέζ, οι αποστάσεις μειώνονται, η μεν πρώτη στα 4.700 μίλια και η δε δεύτερη στα 6.400 μίλια.

β. Η απόσταση Περσικού Κόλπου - δυτικών ακτών Αμερικής είναι 12.000 μίλια, ενώ με τη χρήση της Διώρυγας του Σουέζ, μειώνεται στα 8.300 μίλια.

Επιπλέον και προκειμένου να φανεί η σημασία της Διώρυγας στην ευρύτερη περιοχή της Μεσογείου, επισημαίνεται ότι κατά το τελευταίο κλείσιμο της από το 1966 έως το 1975, παρατηρήθηκε περιορισμένη ναυτιλιακή κρίση στα λιμάνια της Μεσογείου, ενώ παράλληλα παρατηρήθηκε μείωση των επισκευαστικών εργασιών των ναυπηγείων της χώρας μας, σε ποσοστό 60 - 75%.

3. Η Αίγυπτος του Nasser (Νάσερ)

Η Αίγυπτος, χωρίς να έχει αποκοπεί από τη βρετανική επιρροή, είχε εμπλακεί το 1948 στον ατυχή πόλεμο εναντίον του Ισραήλ. Η εσωτερική κατάσταση ήταν ιδιαίτερα οξυμένη, καθώς οι οικονομικές και κοινωνικές ανισότητες ήταν έντονες. Η ιδιαιτερότητα της κατάστασης ευνόησε την ανάπτυξη στους κόλπους του στρατού, ενός εθνικιστικού ρεύματος που με ηγέτη τον Στρατηγό Naguib (Ναγκίμπ) και τον Συνταγματάρχη Nasser (Νάσερ) κατέλαβε την εξουσία το 1953, απομακρύνοντας τον Βασιλιά Farouk (Φαρούκ).

Σε σύντομο χρονικό διάστημα όλες οι εξουσίες περιήλθαν στα χέρια του Νάσερ, ο οποίος κατάφερε να αναδειχθεί σε ηγετική φυσιογνωμία όχι μόνο της χώρας του, αλλά ολόκληρου του αραβικού κόσμου. Ο νέος πρόεδρος, προκειμένου να διασφαλίσει την εξουσία του επεδίωξε, από τη πρώτη στιγμή, να κερδίσει την εύνοια των συμπατριωτών του. Η νέα πολιτική που υιοθέτησε έναντι των βρετανών, ικανοποιούσε πλήρως το λαϊκό αίσθημα. Οι Αιγύπτιοι, στη μεγάλη τους πλειοψηφία, αντιμετώπιζαν, από δεκαετίες, πολύ εχθρικά τη βρετανική πατρωνία της χώρας. Βασικός εκπρόσωπος του αραβικού εθνικισμού και χαρακτηριστικό δείγμα ηγέτη με μεσσιανικές αντιλήψεις, ο Νάσερ σήριξε την πολιτική του σε μια σειρά από ενέργειες που στα μάτια των δυτικών αναλυτών φάνταζαν λαϊκίστικες, ενώ για τους Άραβες κινούνταν στο πλαίσιο μιας αδέσμευτης αντι-ιμπεριαλιστικής πολιτικής. (Φλιτούρης 2004) Ο Νάσερ, έχοντας πλήρη συνείδηση των ευκαιριών που προσέφερε το νέο διπολικό σύστημα και η υποχώρηση των αποικιακών αυτοκρατοριών, επεδίωξε να

τις εκμεταλλευτεί στην προσπάθειά του για πλήρη ανεξαρτησία της Αιγύπτου. Σε αυτό το πλαίσιο, γοητεύτηκε από την πολιτική της θετικής ουδετερότητας απέναντι στον δυτικό κόσμο και το ανατολικό μπλόκ, κύριοι εκφραστές της οποίας ήταν ο Ινδός Πρωθυπουργός Jawaharlal Nehru (Τζαβαχάρ-λαλ Νεχρού) και ο Προεδρος της Γιουγκοσλαβίας Josip Broz Tito (Γιόσιπ Μπρόζ Τίτο). (Νταλαχάνης 2016)

Προσπαθώντας να δώσει σάρκα και οστά σε αυτή τη πολιτική και παράλληλα να επιλύσει χρόνια οικονομικά προβλήματα της χώρας του, ο Νάσερ ενέταξε στις προτεραιότητές του τη ρύθμιση του καθεστώτος της Διώρυγας του Σουέζ. Όταν τέθηκε το ζήτημα της Διώρυγας από την αιγυπτιακή πλευρά, κανείς δεν φανταζόταν τις εξελίξεις. Αρχικά, μάλιστα, δόθηκε η εντύπωση ότι το ζήτημα θα λυνόταν στο πλαίσιο των διπλωματικών διαδικασιών. Ύστερα από επίπονες συνομιλίες των ενδιαφερομένων μερών και χάρη στη παρέμβαση και των ΗΠΑ, συμφωνήθηκε (19 Οκτωβρίου 1954) η αποχώρηση των βρετανικών φρουρών, αναγνωρίστηκε η εδαφική κυριότητα της Αιγύπτου επί των στενών, αλλά διατηρήθηκε ο έλεγχος της Εταιρείας στη Διώρυγα, οπότε διασφαλιζόταν η ελεύθερη διεθνής ναυσιπλοΐα. (Amin 1993) Ο Νάσερ έχοντας πετύχει μια πρώτη νίκη ήταν έτοιμος να αναλάβει πιο δραστήριο ρόλο στη περιοχή, σε μια εποχή, μάλιστα, που η ΕΣΣΔ εκδήλωνε το δικό της ενδιαφέρον για τις εξελίξεις στη Μέση Ανατολή. Οι ΗΠΑ και η Βρετανία, προσπαθώντας να ενισχύσουν το αντικομμουνιστικό μέτωπο στη Μέση Ανατολή, είχαν προχωρήσει από τις αρχές του 1950 στην υπογραφή διαφόρων πολιτικών και στρατιωτικών συμφωνιών με τις χώρες της περιοχής. Ωστόσο, δεν έγινε εφικτή η προσέλκυση της Αιγύπτου σε κανένα από αυτά τα σύμφωνα⁹. (Φλιτούρης 2004) Την ίδια περίοδο ο Νάσερ στράφηκε προς τη Μόσχα και τους συμμάχους της για τη προμήθεια στρατιωτικού υλικού, καθώς οι ΗΠΑ εξόπλιζαν μόνο τα μέλη του Συμφώνου της Βαγδάτης. Ο Νάσερ, αν και αντικομμουνιστής, προσέγγισε την ΕΣΣΔ η οποία μετά

⁹ Το 1951 οι ΗΠΑ, η Βρετανία, η Γαλλία και η Τουρκία συγκρότησαν την «Ανώτατη Συμμαχική Διοίκηση της Μέσης Ανατολής». Σύντομα ένας νέος σχηματισμός γεννήθηκε υπό τον τίτλο «Οργάνωση Άμυνας της Μέσης Ανατολής» (MEDO), που όμως δεν κατάφερε να συνασπίσει όλες τις χώρες, από την Τουρκία ως το Πακιστάν. Τον Απρίλιο του 1954, υπογράφηκε συνθήκη συνεργασίας μεταξύ Τουρκίας και Πακιστάν, ενώ τον Μάιο του ίδιου έτους υπογράφηκε σύμφωνο συνεργασίας μεταξύ των ΗΠΑ, της Τουρκίας, του Πακιστάν και του Ιράκ. Τον Φεβρουάριο του 1955 υπογράφηκε συμφωνία αμυντικής συνεργασίας μεταξύ Τουρκίας και Ιράκ. Η προσχώρηση σε αυτό το σύμφωνο της Βρετανίας τον Απρίλιο του 1955, οδήγησε στη συγκρότηση ενός νέου αμυντικού οργανισμού που έγινε γνωστός ως το «Σύμφωνο της Βαγδάτης». Στο Σύμφωνο προσχώρησαν τον Σεπτέμβριο του 1955 το Πακιστάν, τον Νοέμβριο το Ιράν, ενώ στις εργασίες του προβλεπόταν η συμμετοχή ενός Αμερικανού παρατηρητή. Βλ. Pierre-Michael Durand, «Le pacte de Bagdad, pacte oublié de la guerre froide», *Revue de l'histoire diplomatique* 2 (2000) 115-149 και Henry Kissinger, *Διπλωματία* (μεταφρ. Γ. Κοβαλένκο), Αθήνα, Νέα Σύνορα - Λιβάνη, 1995, σ. 588-589.

τον θάνατο του Stalin (Στάλιν) ήταν θετικά διακείμενη στα μη μαρξιστικά κινήματα που απέβλεπαν στην ανεξαρτησία και την εθνική ολοκλήρωση σε χώρες υπό πλήρη ή μερική αποικιακή κυριαρχία. Αποτέλεσμα αυτής της προσέγγισης, ήταν η συμφωνία αγοράς όπλων από την Τσεχοσλοβακία. Μια τέτοια προσέγγιση, ωστόσο, θεωρήθηκε εχθρική πράξη από τις ΗΠΑ και είχε ως αναπόφευκτη συνέπεια να απομακρύνει περαιτέρω την Αίγυπτο από τον δυτικό κόσμο. (Νταλαχάνης 2016)

Εν τω μεταξύ, ο Νάσερ ενίσχυε όλο και περισσότερο τη θέση του στο εσωτερικό της χώρας. Τον Ιανουάριο του 1956, οριστικοποιήθηκε το πρώτο σύνταγμα της Αιγύπτου μετά το πραξικόπημα του 1952 και τον Ιούνιο του ίδιου χρόνου τέθηκε στον αιγυπτιακό λαό προς έγκριση. Παράλληλα οι Αιγύπτιοι κλήθηκαν να εκλέξουν νέο πρόεδρο, με αποτέλεσμα να νικήσει ο Νάσερ και έτσι να συγκεντρώσει στα χέρια του όλες τις εξουσίες. Το πρώτο άρθρο του συντάγματος ανέφερε ότι η Αίγυπτος αποτελούσε «ένα αραβικό ανεξάρτητο και κυρίαρχο κράτος», επιβεβαιώνοντας για πρώτη φορά ότι η χώρα άνηκε στον αραβικό κόσμο και ο λαός της στο αραβικό έθνος, κάνοντας έτσι τη σύνδεση έθνους-κράτους. Το νέο σύνταγμα έδινε το δικαίωμα στον Νάσερ να εθνικοποιήσει τις επιχειρήσεις, επιβεβαιώνοντας και τον προσανατολισμό του προς μια ελεγχόμενη από το κράτος οικονομία. (Νταλαχάνης 2016)

Η οριστική - και τυπική - ρήξη του Νάσερ με τη Δύση, επήλθε στις 16 Μαΐου 1956, όταν αναγνώρισε την κυβέρνηση του Mao Tse Tung (Μάο Τσε Τουγκ) στην Κίνα. Παράλληλα, χρησιμοποιώντας έντονη ρητορική εναντίον του Ισραήλ και υπέρ των παλαιστινιακών δικαιωμάτων, ενίσχυε ολοένα και περισσότερο έμπρακτα τα εθνικιστικά αραβικά κινήματα στο Μαρόκο, την Τυνησία και κυρίως την Αλγερία. Η πολιτική αυτή τον έφερε αντιμέτωπο με τους Αμερικανούς και τους Βρετανούς, που έβλεπαν να χάνουν την Αίγυπτο, παρά τις υπο-χωρήσεις τους στο ζήτημα του Σουέζ, αλλά και με τους Γάλλους, που κατηγόρούσαν ανοιχτά τους Αιγύπτιους, όπως και τους Γιουγκοσλάβους, για ενίσχυση των εθνικιστών της Βόρειας Αφρικής. Η κρίση κορυφώθηκε τον Ιούλιο του 1956 όταν ανακοινώθηκε η οριστική απόφαση του Νάσερ να κατασκευάσει φράγμα στο Assouan (Ασουάν) με δικά του έξοδα¹⁰.

¹⁰ Το φράγμα επρόκειτο να αυξήσει τις καλλιεργήσιμες εκτάσεις και να παράγει ενέργεια για τη αναπτυσσόμενη βιομηχανία και την ηλεκτροδότηση του πληθυσμού που είχε ξεπεράσει τα 23 εκατομμύρια άτομα. Για την χρηματοδότηση του έργου, η Αίγυπτος απευθύνθηκε στην διεθνή κοινότητα. Η Παγκόσμια Τράπεζα, οι ΗΠΑ και η Βρετανία έδειξαν αρχικά προθυμία να βοηθήσουν. Ωστόσο, η προσέγγιση του Νάσερ με τη Σοβιετική Ένωση, η αγορά όπλων από την Τσεχοσλοβακία καθώς και η αναγνώριση της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας από την Αίγυπτο τον Απρίλιο του 1956, τους

4. Η κρίση

Μια εβδομάδα μετά την άρνηση των ΗΠΑ να χρηματοδοτήσουν το φράγμα, ο Νάσερ επρόκειτο να μιλήσει σε προγραμματισμένη ομιλία στην Αλεξάνδρεια για την τέταρτη επέτειο της αποχώρησης του Βασιλιά Φαρούκ από την Αίγυπτο. Όλοι, όμως, υποψιάζονταν ότι, δεδομένης της συγκυρίας, ο Νάσερ θα έκανε σημαντικές ανακοινώσεις. Και πράγματι αυτό έκανε ενώπιον ενός πλήθους 200.000 ατόμων στο οποίο απευθύνθηκε σε αραβική διάλεκτο για σχεδόν τρεις ώρες. Αφού αναφέρθηκε εκτενώς στη διαμάχη με τις ΗΠΑ, στο θέμα των όπλων και της χρηματοδότησης του φράγματος ο τόνος της ομιλίας του άλλαξε. Θέμα ήταν πια η διώρυγα του Σουέζ. Αφού ανέφερε πολλές φορές το όνομα του Ferdinand de Lesseps (το οποίο αποτέλεσε σύνθημα για να καταλάβουν οι κυβερνητικές δυνάμεις την Εταιρεία) και αφού υπενθύμισε το ρόλο της Εταιρείας ως «Κράτος εν Κράτει» και ως μέσο για την επιβολή της ξένης κυριαρχίας στην Αίγυπτο, ανακοίνωσε: «Τη στιγμή αυτή που μιλάω, η εφημερίδα της κυβερνήσεως δημοσιεύει το νόμο για την εθνικοποίηση της Εταιρείας. Αυτή τη στιγμή που μιλάω, κυβερνητικοί υπάλληλοι καταλαμβάνουν τις εγκαταστάσεις της Εταιρείας». Και αφού ξέσπασε σε τρανταχτά γέλια, προσέθεσε: «Πριν τέσσερα χρόνια, ο Φαρούκ έφευγε από την Αίγυπτο. Εγώ σήμερα, στο όνομα του λαού, παίρνω την Εταιρεία. Από απόψε το αιγυπτιακό μας κανάλι θα διοικείται από Αιγύπτιους»¹¹. (Νταλαχάνης 2016)

Την επόμενη μέρα, οι κυβερνήσεις της Βρετανίας και της Γαλλίας αντέδρασαν έντονα και έλαβαν καθαρή στάση απέναντι στην πράξη εθνικοποίησης της Εταιρείας. Η συντηρητική βρετανική κυβέρνηση του Robert Anthony Eden (Άντονου Ήντεν) και η σοσιαλιστική γαλλική του Guy Mollet (Γκυ Μολέ), εξέφρασαν την έντονη αγανάκτησή τους. Ο τελευταίος, σε πρόγευμα που είχε με δημοσιογράφους αποκάλυψε τον Νάσερ «μαθητευόμενο δικτάτορα» και τον συνέκρινε με τον Χίτλερ¹². Με αυτή του την ομιλία και πράξη, όμως, ο Νάσερ έγινε ήρωας του αιγυπτιακού έθνους και ισχυροποίησε την εξουσία του. Σκοπός της εθνικοποίησης ήταν να

έδωσαν την αφορμή για να αποσύρουν την προσφορά. Μετά από μια σύντομη περίοδο διπλωματικών ελιγμών ο υπουργός οικονομικών των ΗΠΑ John Foster Dulles (Τζόν Ντάλες) δήλωσε στις 19 Ιουλίου 1956 ότι «για την ώρα το σχέδιο του φράγματος θα πρέπει να τεθεί σε αναμονή καθώς θα επιδιώκουμε να αναπτύξουμε ένα καλύτερο κλίμα και καλύτερες σχέσεις»

¹¹ Le Progrès égyptien, 27/7/1956, σ.2

¹² Le Monde, 31/7/1956, σ.1

χρησιμοποιηθούν τα υπέρογκα έσοδα από την εκμετάλλευση του καναλιού για την κατασκευή του φράγματος.

Με τον λόγο του Νάσερ και την εθνικοποίηση της Εταιρείας, ξεκίνησε η περίοδος που έμεινε γνωστή ως «Κρίση του Σουέζ» η οποία διήρκεσε περίπου τέσσερις μήνες, έως τη στρατιωτική σύγκρουση του Οκτωβρίου - Νοεμβρίου 1956.

Η Διάσκεψη του Λονδίνου, που ακολούθησε, σκοπίμως, τρεις εβδομάδες μετά ώστε «να έχη διαλυθή η πολεμική ατμόσφαιρα των πρώτων ημερών», ήταν ασφαλώς επιτυχία της αμερικανικής διπλωματίας αφού απομάκρυνε το ενδεχόμενο ενός πιθανού πολέμου, «απέτρεψε τη συζήτηση του θέματος επί του επισφαλούς διά τους συμμάχους πεδίου της νομικής κυριότητας και επέτυχε την συμπαράταξιν δεκαοκτώ χωρών στον ΟΗΕ υπέρ των δυτικών απόψεων». Ήδη από τότε ο οξύνοους Έλληνας πρέσβης στην Washington (Ουάσιγκτον) Γεώργιος Μελάς προειδοποιούσε ότι η απειλή του πολέμου δεν είχε εκλείψει και ότι οι Βρετανοί με μια σειρά προγραμματισμένες κινήσεις, όπως την παρακίνηση σε απεργία των βρετανών πλοηγών, προετοίμαζαν τις συνθήκες μιας ένοπλης επέμβασης «ολιγώτερον αντιπαθούς ενταύθα»¹³. (Τομαή 2008)

Στις 18 Σεπτεμβρίου, με την απόκρουση από τον Νάσερ του «τελεσιγραφικού όρου αποδοχής ξένου ελέγχου επί της κινήσεως και λειτουργίας της Διώρυγας που του εκόμισον οι πέντε εκπρόσωποι των 18 κρατών άτινα πιεζόμενα έστω υπέκυψαν εις την αγγλογαλλικήν αξίωσιν»¹⁴, έληξε η πρώτη φάση της κρίσης στο Σουέζ.

Στις 26 Σεπτεμβρίου το θέμα συζητήθηκε στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ. Η σπουδή των ΗΠΑ υπέρ της εγγραφής και της αιγυπτιακής προσφυγής «καθ' όσον αύτη ήτο σύμφωνος προς ακολουθουμένη υπό ΗΠΑ φιλελευθέραν πολιτικήν εις ζητήματα εγγραφής ακόμη και θεμάτων στρεφομένων εναντίον των» εύλογα οδήγησε τον γραμματέα της ελληνικής αντιπροσωπείας στον ΟΗΕ Δ. Καραγιάννη στην ερώτηση «κατά πόσον φιλελευθέρα πολιτική ΗΠΑ ισχύει και διά Κύπρον»¹⁵.

Τον Οκτώβριο του 1956, ενώ το θέμα του ελέγχου της Διώρυγας είχε μεταφερθεί στον ΟΗΕ και γίνονταν προσπάθειες σε διπλωματικό επίπεδο για την εξεύρεση λύσης, η Γαλλία, η Βρετανία και το Ισραήλ, σε μυστική (ακόμα και από τις

¹³ Μελάς, ΑΠ 4953/Β/23

¹⁴ Μελάς, ΑΠ 4128/Β/23 18/9/1956

¹⁵ Μελάς, ΑΠ 2892, 26/9/1956

ΗΠΑ) συνάντηση στη γαλλική πόλη Sèvres (Σέβρ), συμφώνησαν να κινηθούν στρατιωτικά εναντίον της Αιγύπτου. Το σχέδιο προέβλεπε ότι το Ισραήλ θα εισέβαλε στο Σινά και οι δύο δυνάμεις θα επενέβαιναν για να επιβάλουν προστατευτική ζώνη 16 χλμ. εκατέρωθεν του καναλιού. Στη συνέχεια, η Βρετανία και η Γαλλία, ισχυριζόμενες ότι η Αίγυπτος δεν ήταν ικανή να προστατεύσει την ελεύθερη ναυσιπλοΐα στη Διώρυγα, θα επανακτούσαν από κοινού τον έλεγχό της.

Το Ισραήλ εκδήλωσε την επίθεσή του στις 29 Οκτωβρίου εκμεταλλευόμενο το προεκλογικό κλίμα στις ΗΠΑ και τον δυσκίνητο μηχανισμό του Κογκρέσου, την άδεια του οποίου χρειαζόταν ο Αμερικανός πρόεδρος για να επέμβει με στρατιωτικά μέσα. Η Αίγυπτος υπερασπίστηκε τη Διώρυγα και την επόμενη μέρα η Βρετανία και η Γαλλία επέδωσαν τελεσίγραφο για την απόσυρση των αιγυπτιακών και ισραηλινών δυνάμεων. Οι ισραηλινές δυνάμεις συμμορφώθηκαν, όπως προέβλεπε η μυστική συνεννόηση, αλλά οι αιγυπτιακές παρέμειναν στη θέση τους. Αν και η ήττα προμηνυόταν ταπεινωτική, η Αίγυπτος αντιστάθηκε. Συγκροτήθηκαν εθελοντικά σώματα στρατού και πολιτοφυλακής και βυθίστηκαν άδεια πλοία σε στενά σημεία του καναλιού για να εμποδιστεί ο διάπλους. Στις 31 Οκτωβρίου Βρετανοί και Γάλλοι βομβάρδισαν την ευρύτερη περιοχή και τις πόλεις της Διώρυγας, τις οποίες κατέλαβαν τις επόμενες μέρες με μονάδες αλεξιπτωτιστών.

Ο Αμερικανός πρόεδρος Dwight David "Ike" Eisenhower (Ντουάιτ Αϊζενχάουερ) αντέδρασε έντονα στην τριμερή επίθεση στο Σουέζ. Όχι μόνο επειδή δεν είχε ενημερωθεί σχετικά καθώς πλησίαζαν οι εκλογές, αλλά και διότι θεωρούσε πεπερασμένη την αποικιακή παρουσία στη Μέση Ανατολή και ανησυχούσε ότι οι Σοβιετικοί θα κέρδιζαν πόντους στην περιοχή με την υποστήριξη που παρείχαν στον Νάσερ. Υπό αυτές τις συνθήκες δεν αποτελεί παραδοξότητα ότι την 1η Νοεμβρίου, ο Νάσερ ζήτησε βοήθεια όχι από τη Σοβιετική Ένωση αλλά από τις ΗΠΑ, κάτι το οποίο όμως εξηγείται από το γεγονός ότι πιθανή εμπλοκή των Σοβιετικών εκείνη τη στιγμή πιθανόν να οδηγούσε σε παγκόσμιο πόλεμο. (Love 1969) Μια άλλη πιθανή εξήγηση θα μπορούσε να είναι ότι ο Khrushchev (Χρυσόστοφ) τις ίδιες μέρες αντιμετώπιζε μια άλλη κατάσταση κρίσης στην Ουγγαρία. Μόλις όμως έλεγξε την κατάσταση εκεί, βγήκε δυναμικά στο προσκήνιο και απείλησε ευθέως με πυρηνική επίθεση τον Ήντεν, τον Μολέ και τον Ben Gurion (Μπεν Γκουριόν) σε περίπτωση που δεν απέσυραν αμέσως τις δυνάμεις τους από το Σουέζ. (Holloway 2010)

Είτε επρόκειτο για πραγματικές απειλές είτε όχι, η πρόθεση χρήσης πυρηνικών όπλων χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά στο ψυχροπολεμικό σκηνικό ως

μέσο επίλυσης μιας κρίσης. Υπό το βάρος της σοβιετικής απειλής, των ασφυκτικών πιέσεων των ΗΠΑ, της καταδίκης της εισβολής από τον ΟΗΕ και της αιγυπτιακής αντίστασης, η Βρετανία αναγκάστηκε να κηρύξει μονομερώς κατάπαυση του πυρός στις 6 Νοεμβρίου και ακολούθησαν η Γαλλία και το Ισραήλ. Η κρίση τερματίστηκε με την αποχώρηση των Βρετανών και των Γάλλων από τη Διώρυγα στις 22 Δεκεμβρίου και την αντικατάστασή τους από δυνάμεις κυανοκράνων του ΟΗΕ. Έως τον Μάρτιο του 1957, οι Ισραηλινοί είχαν αποσυρθεί από το Σινά και το κανάλι παραδόθηκε ξανά στη ναυσιπλοΐα στις 27 Απριλίου του ίδιου έτους. (Νταλαχάνης 2016)

5. Τα αποτελέσματα της κρίσης

Το αποτέλεσμα του όλου εγχειρήματος ήταν διπλό: ο Νάσερ επιβεβαίωσε όχι μόνο ότι ήταν ο απόλυτος κύριος της Αιγύπτου, αλλά χάρη στις διπλωματικές ενέργειες αναδείχθηκε ως ο ηγέτης του αραβικού κόσμου και μια προσωπικότητα παγκόσμιου κύρους με ειδικό βάρος, αντίστοιχο του Τίτο ή του Νεχρού. (Podeh 1993) Από την άλλη, η αποτυχία των Βρετανών και των Γάλλων κατέδειξε την αδυναμία των δύο αυτών δυνάμεων να εφαρμόσουν πολιτική ανεξάρτητη από τις επιλογές των ΗΠΑ.

Το ερώτημα γιατί οι Αμερικανοί δεν απέτρεψαν την επιχείρηση, παρόλο που ήταν εν γνώσει τους από καιρό και είχαν διατυπώσει σχετικές αντιρρήσεις, θα μπορούσε να αποδοθεί σε διάφορες αιτίες, μεταξύ των οποίων ήταν ίσως και η εσκεμμένη επιθυμία της Ουάσιγκτον να αφήσει τους ευρωπαίους συμμάχους να εκτεθούν σε μια περιοχή ως τότε ήσσονος σημασίας για τις ΗΠΑ, η οποία πλέον θα περνούσε εξ' ολοκλήρου στην αμερικανική σφαίρα επιρροής. Κοντά σε αυτό το λόγο θα μπορούσαν να επισημανθούν και μια σειρά από παράγοντες, όπως το γεγονός ότι οι ΗΠΑ, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, βρίσκονταν σε προεκλογική περίοδο και ότι οι πετρελαϊκές εταιρείες πίεζαν να μην επέλθει σύγκρουση με τον αραβικό κόσμο. Κατά τον Kissinger (Κίσιγκερ) η κυβέρνηση Αϊζενχάουερ ήταν αντίθετη με την άσκηση βίας, ενώ δεν είχε εκτιμήσει ορθά την κρισιμότητα της κατάστασης, όπως και τις πραγματικές προθέσεις των Αιγυπτίων. Είναι αλήθεια ότι το 1956 αποτελεί σημείο καμπής για την πορεία του μεσανατολικού κόσμου, καθώς έκτοτε οι ΗΠΑ θα αντικαταστήσουν τη βρετανική και γαλλική παρουσία, ενώ θα κάνουν την εμφάνιση τους δυναμικά τόσο οι Σοβιετικοί όσο και οι Άραβες εθνικιστές της Αιγύπτου και της Συρίας. Οι Βρετανοί και κυρίως οι Γάλλοι εξήλθαν από την κρίση οικονομικά και

διπλωματικά ζημιωμένοι, η γαλλική παρουσία και κυρίως η πολιτιστική επιρροή στην Αίγυπτο δέχθηκαν ένα ισχυρό και ανεπανόρθωτο πλήγμα, ενώ ακόμα και ο Γάλλος πρωθυπουργός της εισβολής Γκυ Μολέ αποδέχτηκε ότι η προάσπιση των δυτικών συμφερόντων θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί μόνο μέσω της ατλαντικής συμμαχίας. (Φλιτούρης 2004)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ: Η εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ

1. Γενικά

Η είσοδος των ΗΠΑ στο κέντρο της διεθνούς σκηνής στη δεκαετία του '40 υπήρξε εξαιρετικά απότομη με τα μέτρα των ιστορικών ευρωπαϊκών μεγάλων δυνάμεων. Τη μια στιγμή οι ΗΠΑ ήταν σχεδόν παντελώς απύσυχες από τις κεντρικές παγκόσμιες εξελίξεις, την επόμενη στιγμή βρέθηκαν να πρωταγωνιστούν σε όλους τους ωκεανούς και τις ηπείρους της υφελίου.

Ανέκαθεν, ως προς τη χάραξη της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής υπήρχε η τάση για στροφή προς τον απομονωτισμό. Αυτή η τάση οφείλεται σε δύο λόγους, έναν πολιτιστικό και έναν γεωπολιτικό.

Ο πρώτος λόγος είναι η αντίληψη η οποία είχε κερδίσει έδαφος και είχε εδραιωθεί στο αμερικανικό υποσυνείδητο για την «αμερικανική μοναδικότητα», η οποία στη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα λόγω της απομόνωσης των ΗΠΑ από τις πιέσεις της διεθνούς πολιτικής, ενισχύθηκε. Σύμφωνα, λοιπόν, με αυτή την αντίληψη οι ΗΠΑ έχουν ως στόχο να κάνουν γνωστό και να οδηγήσουν όλη την ανθρωπότητα με βάση τις αξίες της δημοκρατίας και της ελευθερίας διώχνοντας τις παλιές πολιτικές δολοπλοκιών και πλεκτανών καθώς και τις ισορροπίες ισχύος στη Γηραιά Ήπειρο (Παπασωτηρίου 2002). Οι ΗΠΑ σε αντίθεση με τις ευρωπαϊκές πολιτικές παραδόσεις, έχουν την ιδιαιτερότητα της απόλυτης ιδεολογικής κυριαρχίας του φιλελευθερισμού του John Locke (Τζόν Λόκ)¹⁶. Γι' αυτό λοιπόν, η αντίληψη της «αμερικανικής μοναδικότητας» σε συνδυασμό με την ιδεολογική μονοκρατορία του φιλελευθερισμού, οδήγησαν από τον ακραίο απομονωτισμό στον ακραίο παρεμβατισμό.

Ο δεύτερος λόγος είναι η γεωγραφική θέση της Αμερικής, η οποία είναι πλεονεκτική, διότι της προσφέρει ασφάλεια από τις μακρινές απειλές, όπως αρκετοί υποστηρίζουν. Όπως διαπίστωνε ο George Frost Kennan (Τζόρτζ Κέναν)¹⁷, οι Αμερικανοί στα τέλη του 19^{ου} αιώνα «θεωρούσαν την ασφάλειά τους τόσο πολύ ως δεδομένη, ώστε να ξεχάσουν ότι είχε οποιαδήποτε θεμέλια εκτός της ηπείρου μας. Παρερμήνευαν την προστατευμένη θέση μας πίσω από τον βρετανικό στόλο και τη βρετανική διπλωματία στην Ευρώπη ως αποτέλεσμα μιας ανώτερης αμερικανικής

¹⁶ John Locke (1632-1704), Άγγλος φιλόσοφος και ιατρός, από τους πλέον σημαίνοντες στοχαστές του Διαφωτισμού, ευρύτερα γνωστός ως ο πατέρας του Κλασικού Φιλελευθερισμού

¹⁷ George Frost Kennan (1904-2005), από τους σημαντικότερους διπλωμάτες των ΗΠΑ κι ιθύνων νους της βασικής στρατηγικής/πολιτικής που ακολούθησε η χώρα έναντι της ΕΣΣΔ και του σοσιαλιστικού κόσμου μεταπολεμικά, γνωστή ως πολιτική/στρατηγική της ανάσχεσης (containment)

σοφίας και αρετής, που απέφευγε την εμπλοκή στους άθλιους ανταγωνισμούς του Παλαιού Κόσμου». (Kennan 1985)

Μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και κυρίως στη διάρκεια της αντιπαλότητας του Ψυχρού Πολέμου, η αντίληψη του απομονωτισμού μπήκε στο περιθώριο μαζί με τους υποστηρικτές της. Η πολιτική ηγεσία των ΗΠΑ, σκεπτόμενη τη σημαντικότητα της υπεράσπισης των εθνικών της συμφερόντων και έχοντας πορεία προς τον διεθνή παρεμβατισμό, συνδύασε με επιτυχία, στην εξωτερική της πολιτική, το κρατικό συμφέρον με την υπεράσπιση των αξιών και της ηθικής ενώπιον των Αμερικανών πολιτών. Με αυτού του είδους την πολιτική μπόρεσε και κατάφερε για μεγάλο χρονικό διάστημα την εξασφάλιση της λαϊκής υποστήριξης θέτοντας ως νόμο τον διεθνιστικό παρεμβατισμό, ο οποίος τη διέκρινε.

Συμπερασματικά και έχοντας κατά νου τα παραπάνω στοιχεία, οι ΗΠΑ, ενώ διακηρύσσουν την ευλάβειά τους στις αρχές του πολιτικού ιδεαλισμού (ιεραποστολική διπλωματία), πρακτικά ακολουθούν τον πολιτικό ρεαλισμό, δηλαδή επιχειρούν εξωτερική πολιτική με βάση μόνο το συμφέρον. (Αρβανιτόπουλος και Ήφαιστος 2003)

2. Διεθνές σύστημα και ψυχρός πόλεμος

Το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου βρίσκει τις ΗΠΑ σε αρκετά προνομιακή θέση στο διεθνές σύστημα. Κατά τη διάρκεια ενός μόνο αιώνα, οι ΗΠΑ μετασχηματίστηκαν από μία χώρα σχετικά απομονωμένη, όπως προαναφέρθηκε, στο δυτικό ημισφαίριο σε δύναμη παγκόσμιας εμβέλειας και ελέγχου, χωρίς προηγούμενο. (Brzezinski 1997) Ο απομονωτισμός είχε δώσει την θέση του στον παρεμβατισμό, βάσει γεωπολιτικών κριτηρίων.

Ουσιαστικά, ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος είχε εμπλέξει τις ΗΠΑ πολύ βαθιά στις διεθνείς υποθέσεις. Η παρουσία τους καθίστατο αναγκαία, ώστε να εξισορροπηθεί η ισχύς της Σοβιετικής Ένωσης στην Ευρασία και να μην περιέλθει η περιοχή στον έλεγχό της. Ο πρόεδρος Franklin Delano Roosevelt (Φράγκλιν Ρούζβελτ), προκειμένου να μην αποκλειστεί η Αμερική από τα τεκταινόμενα στο ανατολικό ημισφαίριο επιχείρησε να συνεχιστεί η συνεργασία με τη Βρετανία και την ΕΣΣΔ, ώστε να οικοδομηθεί επί αυτής της βάσης η νέα διεθνής τάξη αφενός και αφετέρου για να προλάβει τον κίνδυνο να χωριστεί ο κόσμος σε σφαίρες επιρροής, γεγονός που θα

ωθούσε την αμερικανική κοινή γνώμη εκ νέου στην υποστήριξη του απομονωτισμού. (Παπασωτηρίου 2002)

Όμως, η αρχική πεποίθηση των ΗΠΑ, ότι πλέον ο κόσμος ήταν σε θέση να απολαύσει τους καρπούς της συμμαχικής νίκης, καθώς οι μείζονες απειλές της παγκόσμιας ειρήνης και σταθερότητας είχαν κατατροπωθεί, αποδείχθηκε λανθασμένη πολύ σύντομα. (Grantham 1976) Η παρουσία και άνοδος της ΕΣΣΔ, που ουσιαστικά ήταν το ακριβώς αντίθετο της Αμερικής σε κάθε επίπεδο, οδήγησε στη δημιουργία ενός διπολικού διεθνούς συστήματος, με κεφαλές τις δύο υπερδυνάμεις και τις υπόλοιπες χώρες να έχουν «μοιραστεί» στα δύο στρατόπεδα. Από μερικές απόψεις, η διαμάχη μεταξύ ΗΠΑ και ΕΣΣΔ αντιπροσώπευε την εκπλήρωση των δημοφιλέστερων γεωπολιτικών θεωριών, αφού αντιπαρέθετε την παγκόσμια ηγετική ναυτική δύναμη, που κυριαρχούσε τόσο στον Ατλαντικό όσο και στον Ειρηνικό Ωκεανό, με την παγκόσμια ηγετική χερσαία δύναμη, που υπερετερούσε στην ασιατική ενδοχώρα. Η γεωπολιτική διάσταση δεν θα μπορούσε να είναι σαφέστερη. Η Βόρεια Αμερική εναντίον της Ευρασίας, με διακυβευόμενο τον κόσμο. Ο νικητής θα κυριαρχούσε πραγματικά στον πλανήτη. Η οικουμενικότητα των δύο αντικρουόμενων δογμάτων έδωσε πρωτοφανή ένταση στη διαμάχη, η οποία όμως με την εμφάνιση των πυρηνικών όπλων, αυτοπεριοριζόταν. (Brzezinski 1997)

Το κενό ισχύος που κληροδότησε ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος, δίχαζε τις δύο υπερδυνάμεις. Και όπως συνήθως συμβαίνει με τα κενά ισχύος, ήταν σχεδόν απίθανο αυτό να καλυφθεί χωρίς η μία υπερδύναμη να ενοχλήσει την άλλη ή έστω να καταπατήσει κάποια από τα συμφέροντά της. (Grantham 1976)

Από το 1947 έως το 1990, κεντρικός άξονας της εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ ήταν η πρόληψη της αύξησης της ισχύος της ΕΣΣΔ και της εξάπλωσης του κομμουνισμού¹⁸. (Βάρδα 2010)

Η ανάσχεση της ΕΣΣΔ καθόρισε σε μεγάλο βαθμό την αμερικανική στρατηγική στην Ευρώπη, τη Μέση Ανατολή και την Ανατολική Ασία εκείνη την περίοδο. Διαμόρφωσε καθοριστικά την εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ στη Λατινική Αμερική και την Αφρική. Με τον έναν ή τον άλλο τρόπο, όλες οι μείζονος σημασίας αποφάσεις εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ, για παραπάνω από σαράντα χρόνια, επηρεάζονταν από την αντιπαλότητά τους με την ΕΣΣΔ. (Art 2003)

¹⁸ Παρά το γεγονός ότι είναι δύο διαφορετικά στοιχεία, οι Αμερικανοί διαμορφωτές πολιτικής συνήθιζαν να τα αντιμετωπίζουν σαν να ήταν το ίδιο

Το ζήτημα που έδωσε σάρκα και οστά στον Ψυχρό Πόλεμο, αρχικά τουλάχιστον, ήταν η Ανατολική Ευρώπη. Για αιώνες, Ανατολή και Δύση βρισκόνταν σε διαμάχη για τον έλεγχο της περιοχής από τη Βαλτική έως και τα Βαλκάνια, καθώς ήταν πλούσια σε ανθρώπινο δυναμικό και βιομηχανικούς πόρους και ήταν ζωτικής στρατηγικής σημασίας για αμφοτέρους. Συνεπώς, κανείς δεν ήταν διατεθειμένος να επιτρέψει στην Ανατολική Ευρώπη να είναι ισχυρή, ανεξάρτητη ή ουδέτερη. Τόσο η ΕΣΣΔ, όσο και η Δύση επιθυμούσαν να προσεταιριστούν την περιοχή. Έτσι, η σοβιετική κατάληψη της Ανατολικής Ευρώπης, ως αποτέλεσμα του Β' Παγκοσμίου Πολέμου αποτέλεσε τον θεμέλιο λίθο του Ψυχρού Πολέμου. (Ambrose και Brinkley 1997)

Πρωταρχικός γεωπολιτικός στόχος της ΕΣΣΔ ήταν, η προς τα δυτικά διεύρυνσή της, καθώς και η δημιουργία μίας σφαίρας επιρροής στην κεντρική και ανατολική Ευρώπη. Η επιβολή της κομμουνιστικής δικτατορίας στην Πολωνία αποτέλεσε το πρώτο βήμα για την σοβιετική κυριαρχία στην περιοχή. Ο πρωθυπουργός της Βρετανίας Sir Winston Leonard Spencer-Churchill (Ουίνστον Τσώρτσιλ) την αντιμετώπισε επεμβαίνοντας στρατιωτικά στον εμφύλιο πόλεμο που μαινόταν στην Ελλάδα, προκειμένου να κρατήσει τους Σοβιετικούς μακριά από την ευρύτερη περιοχή της Μεσογείου. Όπως παρατηρείται, η Βρετανία στα τέλη του 1944 εφάρμοσε τη στρατηγική της ανάσχεσης, προτού εκείνη διαμορφωθεί και υιοθετηθεί από τις Ηνωμένες Πολιτείες. (Levine και Papasotiriou 2005) Από την άλλη πλευρά, οι Ηνωμένες Πολιτείες δεν είχαν συγκεκριμενοποιήσει τόσο πολύ τους στόχους τους, έως ότου η ιδεολογία περί διεθνούς συνεργασίας αντικαταστάθηκε από την ιδεολογία περί αντικομμουνισμού, το 1947. (Παπασωτηρίου 2002)

Οι Ηνωμένες Πολιτείες δεν ήταν διατεθειμένες να παραμείνουν θεατές της σοβιετικής κυριαρχίας στην Ανατολική Ευρώπη. Βέβαια, θα ήταν τουλάχιστον απατηλή η προσδοκία η περιοχή να γίνει αντισοβιετική μέσα σε μία νύχτα. Όμως, θα ήταν δυνατόν να προωθηθούν οι αρχές του φιλελευθερισμού. Όπως το έθεσε ο Υπουργός Εξωτερικών, James F. Byrnes (Τζέιμς Μπερνς): «Στόχος μας είναι η εγκαθίδρυση μίας κυβέρνησης (στην Πολωνία) η οποία θα είναι μεν φιλική προς την ΕΣΣΔ, αλλά ταυτόχρονα αντιπροσωπευτική όλων των δημοκρατικών στοιχείων της χώρας». (Ambrose και Brinkley 1997)

Τον Φεβρουάριο του 1945, όταν συναντήθηκαν με τον Στάλιν στη Γιάλτα, ο Ρούζβελτ και ο Τσώρτσιλ ανακάλυψαν ότι δεν είχαν περιθώριο δράσης στην κεντρική και βορειοανατολική Ευρώπη, καθώς η περιοχή είχε ήδη διαιρεθεί σε σφαίρες

επιρροής βάσει των στρατιωτικών εξελίξεων που είχαν λάβει χώρα και όχι μέσω συμφωνίας¹⁹. (Βάρδα 2010)

Στη μόνη «μοιρασιά» που πήραν μέρος ήταν για τον καθορισμό των συμμαχικών ζωνών κατοχής της Γερμανίας. Ο Ρούζβελτ και ο Τσώρτσιλ δεν μπορούσαν παρά να δεχθούν τη σοβιετική κυριαρχία στην Ανατολική Ευρώπη καθώς, κάθε άλλη απαίτηση πιθανόν να οδηγούσε σε έναν Γ' Παγκόσμιο Πόλεμο. (Levine και Parasotiriou 2005) Πρότειναν, όμως, στον Στάλιν να εφαρμοσθεί η (μεταγενέστερη) φινλανδοποίηση στην Πολωνία. Δηλαδή, να υπάρχει αυτόνομο και δημοκρατικό πολιτικό σύστημα στο εσωτερικό, με τη δημιουργία κυβέρνησης εθνικής ενότητας και τη διεξαγωγή ελεύθερων εκλογών, ενώ η εξωτερική πολιτική να είναι υπό την επιρροή της Σοβιετικής Ένωσης. Αν και ο Στάλιν στη Γιάλτα δέχθηκε τις προτάσεις των συμμάχων του, σε καμία περίπτωση δεν είχε την πρόθεση να τις υλοποιήσει. Πάρα ταύτα, ο Ρούζβελτ περιέγραψε την εν λόγω διάσκεψη ως επιτυχημένη. Βασικό του μέλημα ήταν να κερδίσει την υποστήριξη της αμερικανικής κοινής γνώμης σε δύο φλέγοντα ζητήματα: τη σύσταση του ΟΗΕ τον Απρίλιο του 1945, και τη συμμετοχή των ΗΠΑ στα διεθνή δρώμενα. Κατάφερε και τα δύο. (Παπασωτηρίου 2002)

Αν και η σοβιετική αθέτηση της συμφωνίας της Γιάλτας προξένησε προβληματισμούς στην αμερικανική πλευρά, εκείνη δεν ήταν διατεθειμένη να υιοθετήσει τη λογική της στρατιωτικής ισχύος ως μέσο πίεσης της ΕΣΣΔ, προσπαθώντας να παραμείνει πιστή στην ελπίδα διεθνούς συνεργασίας στα πλαίσια του ΟΗΕ. (Παπασωτηρίου 2002) Τον Ιούλιο του 1945, στη διάσκεψη των τριών μεγάλων συμμάχων στο Πότσδαμ, φάνηκαν εκ νέου οι θεμελιώδεις διαφορές μεταξύ των συμμάχων. Όμως, επιτεύχθηκαν συμφωνίες για το ζήτημα των τεσσάρων κατοχικών ζωνών της Γερμανίας, καθώς και για το ζήτημα των επανορθώσεων (αποζημιώσεων): η κάθε συμμαχική δύναμη κατοχής μπορούσε να τις αντλήσει από τη δική της ζώνη. Επίσης, η Σοβιετική Ένωση δέχθηκε διστακτικά να παράσχει την άδεια σε Βρετανούς και Αμερικανούς παρατηρητές να μετακινούνται ελεύθερα στις υπό σοβιετική κατοχή χώρες της Ανατολικής Ευρώπης. (Grantham 1976)

Όσον αφορά τις καταβολές του Ψυχρού Πολέμου υπάρχουν τρεις κύριες αντιλήψεις:

¹⁹ Με εξαίρεση την προγενέστερη βρετανοσοβιετική «συμφωνία των ποσοστών» που αφορούσε μονάχα τη νοτιανατολική Ευρώπη., βλ. Παπασωτηρίου Χ., 2003. *Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική: 1945 - 2002*. Αθήνα: Ποιότητα, σελ. 47

- α. ήταν το φυσικό επακόλουθο, καθώς οι δύο υπερδυνάμεις ήταν επεκτατικές, ανταγωνιστικές και υποστήριζαν εκ διαμέτρου αντίθετες ιδεολογίες,
- β. η πολιτική του Στάλιν ήταν εν γένει επεκτατική, όπως προαναφέρθηκε,
- γ. η αμερικανική πλευρά ακολουθούσε επεκτατική πολιτική, καθώς μονοπώλησε την κατοχή της Ιαπωνίας, απέκλεισε την ΕΣΣΔ από την ανάμιξη στην Ιταλία, προσπάθησε να κάνει το ίδιο και στην περίπτωση της Γερμανίας και γενικά, ενώ δρούσε μονομερώς εντός της σφαίρας επιρροής της, δεν επιθυμούσε το ίδιο και για τη Σοβιετική Ένωση. Ωστόσο, η πόλωση και ένταση βαραίνει κυρίως τη σοβιετική πλευρά, καθώς ο Στάλιν επί της αρχής απέρριπτε την πιθανότητα της δημιουργίας μίας μακροχρόνιας διεθνούς τάξης με βάση τη συνεργασία των «τεσσάρων αστυνόμων»²⁰ του Ρούζβελτ. Οι πράξεις του στόχευαν στην καλύτερη δυνατή προετοιμασία των σοβιετικών δυνάμεων, προκειμένου να είναι σε πλεονεκτική θέση όταν θα ξεσπούσε ο αναπόφευκτος Γ΄ Παγκόσμιος Πόλεμος²¹. Η ευθύνη των ΗΠΑ εντοπίζεται στην ιδεολογική σταυροφορία που εξαπέλυσαν, συμβάλλοντας έτσι στην πόλωση του κόσμου σε δύο αντίπαλα ιδεολογικά στρατόπεδα. Με τον κατευνασμό να έχει αποτύχει οικτρά, οδηγώντας στον αιματηρότερο πόλεμο, η αμοιβαία καχυποψία των δύο υπερδυνάμεων ήταν εντονότατη. Επιπλέον, για τις ΗΠΑ, οι μνήμες από την επίθεση στο Pearl Harbor (Περλ Χάρμπορ) ήταν ακόμη νωπές. (Βάρδα 2010)

Όσον αφορά την εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ στο άλλο πεδίο σύγκρουσης κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, την Άπω Ανατολή, αυτή επηρεάστηκε από την έντονη κινεζοφιλία που αναπτύχθηκε στις ΗΠΑ από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Κατά τη διάρκεια του πολέμου η εικόνα της Κίνας ως προπύργιου της δημοκρατίας και ως αγνού και πολύτιμου συμμάχου των ΗΠΑ, ήταν τόσο ισχυρή στην αμερικάνικη κοινωνία, ώστε η αμερικάνικη ηγεσία να μην μπορεί να την αγνοήσει.

Λόγω του ότι η Κίνα αποδείχθηκε ανίκανη να σηκώσει το βάρος των χερσαίων επιχειρήσεων κατά των Ιαπώνων, οι ΗΠΑ στράφηκαν προς τη Σοβιετική

²⁰ Πρόταση του προέδρου Ρούζβελτ για τη συμμετοχή της Κίνας, μαζί με τις ΗΠΑ, τη Σοβιετική Ένωση και τη Μεγάλη Βρετανία στο σχήμα που επρόκειτο να αποτελέσει τη βάση για τη μεταπολεμική διεθνή τάξη. Στην ουσία, τεχνητή ανάδειξη της Κίνας σε ισοδύναμο παράγοντα με τις τρεις μεγάλες συμμαχικές δυνάμεις, που οδήγησε να συμπεριληφθεί η Κίνα το 1945 στο Συμβούλιο Ασφαλείας του νεοσύστατου ΟΗΕ, ως ένα από τα πέντε μόνιμα μέλη με δικαίωμα αρνησικυρίας (veto)

²¹ Υπό την καθοδήγηση του Προέδρου Τρούμαν, η ιδέα των «τεσσάρων αστυνόμων» του Ρούζβελτ αντικαταστάθηκε από μία άνευ προηγουμένου σειρά συνασπισμών, οι οποίοι θα παρέμεναν στον πυρήνα της αμερικάνικης εξωτερικής πολιτικής επί σαράντα χρόνια (Kissinger 1995)

Ένωση, μετά το πέρας του ευρωπαϊκού σκέλους του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Ο Ρούζβελτ, ως κίνητρο για τη συμμετοχή της Σοβιετικής Ένωσης στον χερσαίο πόλεμο κατά της Ιαπωνίας, προσέφερε στον Στάλιν κινεζικά εδάφη ερήμην της ηγεσίας της Κίνας. Η συναλλαγή αυτή επιβεβαιώνει την ασάφεια των γεωπολιτικών στόχων των ΗΠΑ, όσον αφορά τη μεταπολεμική εποχή, γεγονός που έχει ήδη επισημανθεί σχετικά με την Ευρώπη. (Παπασωτηρίου 2002)

Κατά την επόμενη τριετία οι ΗΠΑ βίωσαν μία «σχιζοφρενική» κατάσταση στη στάση τους προς την Κίνα. Ενώ γνώριζαν τη σαθρότητα του καθεστώτος του Chiang Kai - Shek (Τσιάνγκ Κάι - Σεκ) και είχαν συμβιβασθεί με μια νίκη του Μάο, δημόσια συνέχισαν να υποστηρίζουν τον Τσιάνγκ. Η κατάρρευση του καθεστώτος Τσιάνγκ και η επικράτηση του Μάο στην ηπειρωτική Κίνα συνέπεσε με το σοκ της πρώτης επιτυχούς έκρηξης σοβιετικής δοκιμαστικής ατομικής βόμβας. Το ερώτημα «Ποιος ξεπούλησε την Κίνα;» κυριαρχούσε στην αμερικάνικη πολιτική. Εν τω μεταξύ, η πολιτική της κυβέρνησης Τρούμαν όδευε από το κακό στο χειρότερο για λόγους που ήταν, εν μέρει, πέρα από τον έλεγχό της.

Στο διπλωματικό πεδίο, οι ΗΠΑ αρνήθηκαν να αναγνωρίσουν το καθεστώς Μάο ως διάδοχο του καθεστώτος Τσιάνγκ, ενώ ο υπουργός εξωτερικών των ΗΠΑ Dean Gooderham Acheson (Ντιν Γκόντερχαμ Άτσεςον) σε μια ατυχέστατη κίνηση προσδιόρισε την αμυντική περίμετρο των ΗΠΑ στην Άπω Ανατολή η οποία δεν περιλάμβανε τη Νότια Κορέα και την Ταιβάν, στην οποία είχε καταφύγει η εθνικιστική κυβέρνηση του Τσιάνγκ. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με τη θέληση εκ μέρους του Τρούμαν να αποφύγει μια κατευναστική πολιτική, οδήγησε στην εισβολή της Βόρειας Κορέας στη Νότια Κορέα και την εν συνεχεία εμπλοκή των ΗΠΑ στον πόλεμο, στο πλαίσιο του ΟΗΕ.

Ο πόλεμος της Κορέας ανέδειξε τη θέληση των ΗΠΑ να υλοποιήσουν τη στρατηγική της ανάσχεσης με ένοπλα μέσα, στα πλαίσια ωστόσο περιορισμένων πολέμων, ώστε να αποφευχθεί ο κίνδυνος κλιμάκωσης, σε έναν Γ΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Οδήγησε επίσης στην αδυσώπητη έχθρα για μια γενιά μεταξύ των ΗΠΑ και της Κίνας ολοκληρώνοντας την αποτυχία της αμερικάνικης πολιτικής στην Κίνα κατά τη δεκαετία του '40, που είχε ξεκινήσει με τον φιλοκινεζικό ρομαντισμό των Αμερικανών για την «αδελφή δημοκρατία». (Παπασωτηρίου 2002)

3. Η στρατηγική της ανάσχεσης και η εξέλιξή της

Σε γενικές γραμμές, η στρατηγική της ανάσχεσης, που εκπονήθηκε από την κυβέρνηση Τρούμαν το 1947, αποτέλεσε το κεντρικό στοιχείο της πολιτικής των ΗΠΑ προς τη Σοβιετική Ένωση δια μέσου του ψυχρού πολέμου. Κατά την πρώτη μεταπολεμική περίοδο οι ΗΠΑ ακολούθησαν τρεις συγγενείς, αλλά σε ουσιαστικά σημεία διαφορετικές, στρατηγικές ανάσχεσης. (Παπασωτηρίου 2002)

Η πρώτη εκδοχή της στρατηγικής της ανάσχεσης, συνδέεται με τη σημαντική μορφή του Τζόρτζ Κέναν²² της οποίας υπήρξε ο εμπνευστής. Τους βασικούς άξονες της στρατηγικής της ανάσχεσης τους περιέγραψε σε δύο κείμενα. Το πρώτο είναι το «Long Telegram» (Μακροσκελές Τηλεγράφημα)²³ που απέστειλε στην Ουάσιγκτον από τη Μόσχα, όντας ο δεύτερος τη τάξει Αμερικανός διπλωμάτης, τον Φεβρουάριο του 1946. Σε αυτό ζητούσε αλλαγή στην πολιτική της Δύσης σχετικά με την ΕΣΣΔ, νομίζοντας ότι η τότε στρατηγική του κατευνασμού δεν επρόκειτο να επιφέρει κάποια αποτελέσματα. «Η σοβιετική εξουσία δεν επηρεάζεται από τη λογική του διαλόγου, αλλά είναι ιδιαίτερα ευαίσθητη στη λογική της βίας», έγραφε. Σύμφωνα με τα λεγόμενα του Κέναν, η Δύση έπρεπε να προσπαθήσει τη σύνθεση μίας συνομοσπονδίας στην Δυτική Ευρώπη με βασικό της σκοπό την ελαχιστοποίηση της σοβιετικής επιρροής και τη διαμάχη με το ανατολικό μπλοκ. Πίστευε ότι το σοβιετικό σύστημα υπέφερε από δομικές αδυναμίες και όπως έλεγε, αποτελείτο από «έναν κουρασμένο και αποθαρρημένο πληθυσμό που εργαζόταν υπό σκιά φόβου και εξαναγκασμού». (Φούσκας, Αυτοκρατορία και Πόλεμος. Η Κρίση της Αμερικάνικης Υψηλής Στρατηγικής και η Ανάδυση της Πολυπολικότητας 2009) Το δεύτερο κείμενό του «Οι Πηγές της Σοβιετικής Συμπεριφοράς»²⁴, δημοσιεύτηκε τον Ιούλιο του 1947 στο περιοδικό Foreign Affairs με το ψευδώνυμο «Χ». Σε αυτό αναφέρεται στην ανάγκη ανάσχεσης της Σοβιετικής Ένωσης, ενώ τόνιζε χαρακτηριστικά «Η σοβιετική πίεση στους ελεύθερους θεσμούς του δυτικού κόσμου είναι κάτι που μπορεί να ανασχεθεί με την επιδέξια και αποφασιστική εφαρμογή μιας αντίπαλης

²² Ο Κέναν αντιλαμβανόταν τη φύση της διεθνούς πολιτικής κυρίως με τους παραδοσιακούς ευρωπαϊκούς όρους της ισορροπίας των δυνάμεων, χωρίς να επηρεάζεται αποφασιστικά από τη κυρίαρχη στις ΗΠΑ ιδεολογία της αμερικάνικης «μοναδικότητας» και τη συνεπαγόμενη, εξαιρετικά ιδεολογική, αμερικανική αντίληψη περί της διεθνούς πολιτικής

²³ Μία από τις σπάνιες αναφορές πρεσβειών, που από μόνη της θα άλλαζε τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβανόταν η Ουάσιγκτον τον κόσμο (Kissinger 1995)

²⁴ Πρόκειται για το διασημότερο άρθρο του 20^{ου} αιώνα σχετικά με την εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ

δύναμης» και σημείωνε ότι «Η δύναμη αυτή πρέπει να έχει τη μορφή της διπλωματίας και της υπόγειας δράσης, όχι του πολέμου». (Kennan, *The Sources of Soviet Conduct* 1947) Ο Κέναν συμμεριζόταν την κοινή αντίληψη των αμερικανικών εθνικών συμφερόντων ως:

- α. αποσόβηση μιας επίθεσης ενάντια στις ΗΠΑ από ισχυρότερη εχθρική δύναμη,
- β. διαμόρφωση ενός διεθνούς περιβάλλοντος φιλικού για τις αμερικάνικες φιλελεύθερες αξίες και
- γ. διαμόρφωση ενός διεθνούς περιβάλλοντος που να προωθεί την άνοδο της αμερικάνικης οικονομίας σε συνεργασία με τη διεθνή ελεύθερη οικονομία.

Για τον Κέναν, τα αμερικάνικα εθνικά συμφέροντα θα εξασφαλιζόνταν αν οι ΗΠΑ επικεντρώνονταν σε στόχους υψηλής γεωπολιτικής προτεραιότητας. (Παπασωτηρίου 2002) Έτσι, αποσκοπούσε στη μακροπρόθεσμη αποδυνάμωση και ανάσχεση των σοβιετικών επεκτατικών τάσεων.

Για να πετύχει όμως η ανάσχεση, οι ΗΠΑ έπρεπε να αναπτύξουν δύο πολιτικούς πυλώνες. Ο πρώτος ήταν η επανοικοδόμηση μιας δυνατής Γερμανίας και μιας ισχυρής Ιαπωνίας που θα παρενοχλούσαν την ΕΣΣΔ από τα δύο άκρα της Ευρασίας μέχρι να «λυγίσει» και ο δεύτερος ήταν η σύσταση να επιβάλουν οι ΗΠΑ στο Κρεμλίνο έναν μεγαλύτερο βαθμό μετριοπάθειας, ώστε με αυτόν τον τρόπο να προωθήσουν τάσεις, οι οποίες θα κατέληγαν είτε στη διάσπαση, είτε στη σταδιακή κατάρρευση της σοβιετικής εξουσίας. (Φούσκας, *Αυτοκρατορία και Πόλεμος. Η Κρίση της Αμερικάνικης Υψηλής Στρατηγικής και η Ανάδυση της Πολυπολικότητας* 2009)

Η δεύτερη εκδοχή της αμερικάνικης στρατηγικής της ανάσχεσης συνδέεται με το κείμενο του υπομνήματος NSC-68 του National Security Council (Εθνικού Συμβουλίου Ασφαλείας) των ΗΠΑ, που εκπονήθηκε στα μέσα του 1950. Με την απαρχή του Ψυχρού Πολέμου, ο πρόεδρος Τρούμαν με την αμέριστη συμπαράσταση του Κογκρέσου αποφάσισε να αναδιοργανώσει τις στρατιωτικές δομές σε κρατικό επίπεδο με στόχο να συναγωνιστούν τις όποιες απαιτήσεις της ανάσχεσης του κομμουνισμού. Η ματαίωση των σχεδίων των Σοβιετικών έγινε πια προτεραιότητα για τις ΗΠΑ. Η αλλαγή της αμερικανικής στρατηγικής με το κείμενο NSC-68, με επικεφαλής τον Paul Nitze (Πόλ Νίτσε) και με την εποπτεία του Άτσεσον, είναι συνέπεια πολιτικών μεταβολών και διεθνών δυσμενών εξελίξεων, ανάγοντας την κομμουνιστική εξάπλωση σε απειλή. (Φούσκας, *Αυτοκρατορία και Πόλεμος. Η Κρίση της*

Αμερικάνικης Υψηλής Στρατηγικής και η Ανάδυση της Πολυπολικότητας 2009) Αντίθετα με την στρατηγική αντίληψη του Κέναν, το NSC-68 θεωρούσε άκρως επικίνδυνη οποιαδήποτε επιπλέον επέκταση της σοβιετικής επιρροής ή του σοβιετικού καθεστώτος και όριζε απαραίτητη την αμερικανική παρέμβαση με στόχο την αναχαίτισή της. Μία σοβιετική νίκη ακόμη και σε μία ασήμαντη περιοχή του κόσμου θα δημιουργούσε παραστάσεις σοβιετικής προέλασης και αμερικανικής υποχώρησης κλονίζοντας την αξιοπιστία της αμερικανικής στρατηγικής και αποδυναμώνοντας τις συμμαχίες των ΗΠΑ. (Παπασωτηρίου 2002) Αυτή η καινούρια πολιτική οπτική πλευρά, στην ουσία άλλαξε όλες τις περιοχές του κόσμου σε μεγάλο βαθμό, καθιστώντας αυτόματη την αμερικανική αντίδραση στη σοβιετική δράση χωρίς καμία εξάρτηση από τις πολιτικές συνθήκες που επικρατούσαν αλλά και τη γεωπολιτική σημαντικότητα της περιοχής.

Ουσιαστικά επρόκειτο για μία νομιμοποιημένη και ωραιοποιημένη κίνηση παγκόσμιου παρεμβατισμού, ταυτίζοντας τον κομμουνισμό με τη Σοβιετική Ένωση και καθιστώντας την οποιαδήποτε άνοδο κομμουνιστικού κινήματος στο βάθρο της εξουσίας, απειλή για την παγκόσμια ισορροπία δυνάμεων. Ο βασικός στόχος πίσω από την αμερικανική πολιτική του Ψυχρού Πολέμου, δεν ήταν μόνο ο περιορισμός της ΕΣΣΔ, αλλά και μια προσπάθεια τρομοκρατίας του λαού των ΗΠΑ προκειμένου να εξασφαλιστεί μια διεθνιστική ατζέντα.

Η Τρίτη εκδοχή της αμερικάνικης στρατηγικής της ανάσχεσης εκπονήθηκε από τον πρόεδρο Αϊζενχάουερ και τον υπουργό εξωτερικών Ντάλες. Με τον ερχομό ενός στρατιωτικού στην εξουσία, το γραφειοκρατικό σύστημα της άσκησης της εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ, φαινόταν πως θα κυριαρχήσει στην Ανατολική Ευρώπη αλλά και στην Ασία. (Ambrose 1984) Η αφορμή ήταν η καταδίκη της πολιτικής των Δημοκρατικών στις αρχές της δεκαετίας του '50 και ειδικότερα στο θέμα του πολέμου στη Κορέα. «Δεν έχουμε καμία πρόθεση να θυσιάσουμε την Ανατολή για να κερδίσουμε χρόνο για τη Δύση», δήλωνε στην προεκλογική του εκστρατεία ο Αϊζενχάουερ στις εκλογές του 1952.

Ο Αϊζενχάουερ συμφωνούσε με τον NSC-68 αναφορικά με την ανάγκη να αποκρουσθεί η σοβιετική επιρροή και ο κομμουνισμός παγκοσμίως και ο Ντάλες επέδειξε ιδιαίτερο ζήλο στην καταπολέμηση του σε όλα τα μέρη της υφηλίου. Ο Ντάλες, ταύτιζε τα αμερικανικά συμφέροντα με ολόκληρο τον κόσμο εκτός του σοβιετικού συνασπισμού. Παράδειγμα αποτελεί τον Ιανουάριο του 1954, όπου σε μια από τις βασικές ομιλίες του σχετικά με την πυρηνική εποχή ο Ντάλες ανήγγειλε πως οι

ΗΠΑ σκόπευαν να αποτρέψουν στο μέλλον την επιθετικότητα βασιζόμενες «πρωταρχικά σε μια μεγάλη ικανότητα να ανταποδώσουν τα πλήγματα στιγμιαία με μέσα και σε σημεία που θα επέλεγαν οι ίδιες». (Dulles 1954)

Η διαφορά των Αϊζενχάουερ και Ντάλες σε σχέση με το NSC-68 ήταν τα μέσα για την επιδίωξη των παγκόσμιων αντικομμουνιστικών στόχων. (Παπασωτηρίου 2002) Ο Αϊζενχάουερ πίστευε ότι οι υψηλές αμυντικές δαπάνες που απέρρεαν από το NSC-68 θα επέφεραν πολύ μεγάλο πλήγμα στην αμερικανική οικονομία και τις παραδοσιακές ελευθερίες των ΗΠΑ. Για να περιορίσει τις συνολικές αμυντικές δαπάνες επεδίωξε να μεγιστοποιήσει την πυρηνική αποτροπή μειώνοντας τις συμβατικές στρατιωτικές δυνάμεις των ΗΠΑ. Το NSC-68 είχε υιοθετήσει την αύξηση των συμβατικών δυνάμεων των ΗΠΑ ώστε σε περίπτωση μιας κίνησης σοβιετικού στρατιωτικού επεκτατικού τύπου Χίτλερ, να μην βρεθούν στο δίλημμα υποχώρηση ή πυρηνικός όλεθρος.

Ο Αϊζενχάουερ, μιας και για αυτόν η εξωτερική πολιτική της Αμερικής ήταν διαφορετική από άλλου έθνους, (Kissinger 1995) προέβη στην υιοθέτηση της «New Look strategy/policy (Νέα Οπτική)»²⁵. Μια ασύμμετρη μαζική πυρηνική αντεπίθεση, ήταν η απάντηση σε κάθε σοβιετική κίνηση στρατιωτικού επεκτατισμού όπως παρουσιάστηκε τον Οκτώβριο του 1953 στο NSC162/2 στην National Security Policy (Εθνική Πολιτική Ασφαλείας). Σε αυτό το κείμενο σημειωνόταν ότι «οι ΗΠΑ είχαν δηλώσει την αποφασιστικότητά τους να χρησιμοποιήσουν την ικανότητά που τους παρείχαν τα πυρηνικά όπλα καθώς και τη μαζική ανταπόδοση ώστε να αποτρέψουν μια ενδεχόμενη επίθεση της Σοβιετικής Ένωσης στην Ευρώπη». (Donough 2006) Άλλωστε, η ανωτερότητα την οποία είχαν οι ΗΠΑ σε πυρηνικά όπλα, ήταν το ουσιαστικό διαπραγματευτικό όπλο της κυβέρνησης Αϊζενχάουερ όταν κλήθηκε να εμποδίσει πιθανή σοβιετική παρέμβαση στην Κρίση του Σουέζ το 1956. (Gaddis 2005)

²⁵ Πρόκειται για το όνομα που δόθηκε στην εθνική πολιτική ασφαλείας των ΗΠΑ κατά τη διάρκεια της προεδρίας του Αϊζενχάουερ, η οποία αντανάκλούσε την αναγκαία ισορροπία μεταξύ των στρατιωτικών εξόδων και των δημοσιονομικών δαπανών. Η ρητορική του Αϊζενχάουερ ήταν αξιοσημείωτη: «Κάθε όπλο που κατασκευάζεται, κάθε πολεμικό σκάφος, κάθε πύραυλος, σημαίνει σε τελική ανάλυση μια κλοπή από αυτούς που πεινούν και δεν τρέφονται, που κρυώνουν και δεν ντύνονται...» (Patterson 1996)

4. Το Σχέδιο Marshall (Μάρσαλ)

Όπως προαναφέρθηκε, στην εξωτερική πολιτική των Ηνωμένων Πολιτειών κυριαρχούσε η αντίληψη ότι η επικράτηση του κομμουνισμού θα αποτελούσε κίνδυνο για τα συμφέροντα των ΗΠΑ. Οι απόψεις της αμερικανικής ηγεσίας εκδηλώθηκαν στην Ευρώπη μέσω του Σχεδίου Μάρσαλ. Στις 12 Μαρτίου 1947 ο πρόεδρος Τρούμαν δεσμεύτηκε ότι η χώρα του θα παρείχε γενναία οικονομική ενίσχυση στα κράτη που θα επιθυμούσαν και θα «[...] αντιστέκονταν σε απόπειρες καθυπόταξης από οπλισμένες μειοψηφίες ή από ξένες πιέσεις[...]» (Berstein και Milza 1997)

Ήταν μία οικονομική βοήθεια που δόθηκε σε χώρες της Ευρώπης η οποία αποσκοπούσε από τη μία στην τόνωση των οικονομιών τους και από την άλλη εξυπηρετούσε γρήγορα την αμερικανική εξωτερική πολιτική η οποία επιθυμούσε να μην υπάρχει ο κίνδυνος να περάσουν αυτές οι χώρες στην επιρροή της Σοβιετικής Ένωσης, λόγω φτώχειας. Φυσικά η αμερικανική ηγεσία υποστήριζε ότι δρούσε προς το συμφέρον των αδύναμων χωρών που ήταν θύματα του πολέμου. «Η πολιτική μας δεν κατευθύνεται εναντίον κανενός κράτους ή ιδεολογίας, αλλά εναντίον της πείνας, της απόγνωσης και του χάους», δήλωσε ο υπουργός εξωτερικών George Marshall (Τζόρτζ Μάρσαλ)²⁶. Η χορηγία αυτής της βοήθειας δεν πραγματοποιήθηκε με διμερείς διαδικασίες αλλά με όρους που ορίστηκαν από την Ουάσιγκτον. Αυτοί περιλάμβαναν, μεταξύ άλλων, την καταστολή των κομμουνιστικών απειλών και την έμμεση περιστολή της ανεξαρτησίας των δικαιούχων κρατών, αφού η αμερικανική ηγεσία θα μπορούσε να πιέσει τις κυβερνήσεις των χωρών σε περίπτωση που αρνούνταν να ανταποκριθούν στις όποιες επιθυμίες της, με βασικό της όπλο το μπλοκάρισμα των πιστώσεων. (Pachter 1975)

Εκτός από την προσπάθεια ανασυγκρότησης της Ευρώπης, οι βασικοί λόγοι για τους οποίους οι ΗΠΑ προχώρησαν στην ενέργεια αυτή, όπως αναφέρθηκε, ήταν ο φόβος για τυχόν εξάπλωση και ενδυνάμωση των κομμουνιστικών καθεστώτων, καθώς και η επιδίωξη των ΗΠΑ να ψάξουν για νέες αγορές ώστε να γίνει η διακίνηση των προϊόντων τους. Το Σχέδιο Μάρσαλ θεωρήθηκε ως η μέγιστη διπλωματική επιτυχία της αμερικανικής πολιτικής μέχρι τότε, αφού τα οικονομικοπολιτικά συμφέροντα των ΗΠΑ προωθήθηκαν σε ολόκληρη σχεδόν την Ευρώπη κι επίσης

²⁶ Στρατηγός George Marshall (1880-1959), αμερικανός στρατηγός ο οποίος διετέλεσε υπουργός εξωτερικών και υπουργός άμυνας των ΗΠΑ και εμπνεύστηκε το λεγόμενο Σχέδιο Μάρσαλ για την οικονομική ενίσχυση των χωρών της Ευρώπης μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου

τα αμερικανικά προϊόντα βρήκαν νέες αγορές μέσω των οποίων επέστρεψε πίσω το μεγαλύτερο μέρος των χρημάτων. Όμως, το οικονομικό χέρι των ΗΠΑ στην Ευρώπη χειροτέρευσε τις σχέσεις ανάμεσα στη Σοβιετική Ένωση και τις ΗΠΑ καθώς και με τους δυτικούς συμμάχους.

Πρώτοι παραλήπτες της βοήθειας που παρείχε το Σχέδιο Μάρσαλ ήταν οι χώρες που, κατά τη γνώμη της ηγεσίας των Ηνωμένων Πολιτειών, κινδύνευαν άμεσα από την εξάπλωση του κομμουνισμού, δηλαδή η Ελλάδα και η Τουρκία. Η αρχική προσφορά των ΗΠΑ απευθύνθηκε σκόπιμα προς όλες τις χώρες της Ευρώπης, περιλαμβάνοντας τόσο τη Σοβιετική Ένωση όσο και τα κράτη της Ανατολικής Ευρώπης, καθώς σε διαφορετική περίπτωση θα έθεταν τη χώρα τους σε πολιτικά δυσμενή θέση και θα κατηγορούνταν για διαμελισμό της Ευρώπης και εκ νέου ενδυνάμωση του Ψυχρού Πολέμου. Παράλληλα όμως, αν οι Σοβιετικοί αποδέχονταν αυτή την οικονομική ενίσχυση, το Κογκρέσο θα μπορούσε να μην είχε εγκρίνει το σχέδιο Μάρσαλ λόγω υψηλού κόστους, καθώς η Σοβιετική Ένωση είχε υποστεί μεγάλες καταστροφές κατά τη διάρκεια του πολέμου, αλλά και διότι η εχθρότητα στις ΗΠΑ έναντι των Σοβιετικών αυξάνονταν καθημερινά. Ήταν οι Σοβιετικοί εκείνοι που τελικά αρνήθηκαν να λάβουν τη βοήθεια του σχεδίου Μάρσαλ και ήταν και εκείνοι οι υπεύθυνοι για το διαχωρισμό της Ευρώπης. Χαρακτηριστικά, ήταν ο Στάλιν εκείνος που αρνήθηκε τη προσφορά της βοήθειας και διέταξε τις κοινωνικές του υπηρεσίες να πράξουν με τον ίδιο ακριβώς τρόπο όπως και οι χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, άλλωστε.

5. Το Βορειοατλαντικό σύμφωνο

Στη σκέψη του Κέβαν, η ανάσχεση θα έπρεπε να υλοποιηθεί με οικονομικές και πολιτικές μεθόδους. Δεν επρόκειτο η Δύση να έρθει σε άμεση στρατιωτική σύγκρουση με τη Σοβιετική Ένωση, αλλά εμμέσως να αποτρέψει με οικονομικά, ιδεολογικά, πολιτικά και ψυχολογικά μέσα, την επέκταση της σοβιετικής επιρροής. Σαφώς λοιπόν, στόχος των δυτικών δυνάμεων ήταν η συγκράτηση της επεκτατικής πολιτικής της χερσαίας ευρασιατικής δύναμης της ΕΣΣΔ και η επίτευξη ισορροπίας μεταξύ αυτής και της ναυτικής δημοκρατικής Δύσης. Μετά την υλοποίηση του σχεδίου Μάρσαλ έγινε κατανοητό ότι μόνο με τη θεσμοθέτηση οικονομικών μέτρων δεν θα αντιμετωπισθεί απολύτως ο Σοβιετικός επεκτατισμός. Συγκεκριμένα, μετά από ενισχυμένες σοβιετικές κινήσεις που έγιναν στην Ανατολική Ευρώπη, οι

δυτικοευρωπαίοι ανησύχησαν και αντιλήφθηκαν ότι εκτός από την ανάγκη οικονομικής ανάκαμψης υπήρχε και η ανάγκη για στρατιωτική ασφάλεια. Οι πρώτες κινητοποιήσεις των ευρωπαϊκών χωρών οδήγησαν το 1949 στο να υπογραφεί το Βορειοατλαντικό Σύμφωνο, δηλαδή να ιδρυθεί το ΝΑΤΟ. (Gaddis 2005) Την επιδίωξη της αναχαίτισης της ΕΣΣΔ μέσω της διατήρησης της ισορροπίας δυνάμεων μεταξύ των δύο πόλων του μεταπολεμικού συστήματος, συνόψισε το 1951 ο Κέναν: «Η ασφάλειά μας εξαρτιόταν για μεγάλο μέρος της ιστορίας μας από τη θέση της Βρετανίας. Ο Καναδάς συγκεκριμένα υπήρξε χρήσιμος και απαραίτητος όμηρος των καλών σχέσεων της χώρας μας και της Βρετανικής Αυτοκρατορίας. Και η θέση της Βρετανίας με τη σειρά της εξαρτιόταν από τη διατήρηση μιας ισορροπίας των δυνάμεων στην ευρωπαϊκή ήπειρο. Ως εκ τούτου ήταν ζωτικής σημασίας για εμάς, όπως και για τη Βρετανία, να μη κυριαρχήσει μία ηπειρωτική χερσαία δύναμη στην ευρασιατική ηπειρωτική μάζα. Το συμφέρον μας έγκειτο στη διατήρηση κάποιας σταθερής ισορροπίας μεταξύ των δυνάμεων της ενδοχώρας, ώστε καμία από αυτές να μην επιφέρει την καθυπόταξη των υπολοίπων, να κατακτήσει τα θαλάσσια άκρα της χερσαίας μάζας, να διαλύσει τη θέση της Αγγλίας και να προχωρήσει -όπως με βεβαιότητα θα έκανε υπό αυτές τις συνθήκες - σε υπερπόντιο επεκτατισμό, εχθρικό προς εμάς και υποστηριζόμενο από τους τεράστιους πόρους του εσωτερικού της Ευρώπης και της Ασίας». (Parker 2002)

Στο πλαίσιο αυτό ερμηνεύεται και η ίδρυση του ΝΑΤΟ. Με τα λόγια του Kissinger: «Έτσι, δημιουργήθηκε ο Οργανισμός Βορειοατλαντικού Συμφώνου σαν ένας τρόπος σύνδεσης της Αμερικής με την άμυνα της Δυτικής Ευρώπης. Το ΝΑΤΟ αποτέλεσε ορόσημο για τη μεταστροφή της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής. Αμερικανικές και καναδικές δυνάμεις ενώθηκαν με τα στρατεύματα της Δυτικής Ευρώπης υπό μια διεθνή διοίκηση του ΝΑΤΟ. Το αποτέλεσμα ήταν μια αναμέτρηση μεταξύ δυο στρατιωτικών συμμαχιών και δυο σφαίρες επιρροής καθ' όλο το μήκος της διαχωριστικής γραμμής στην Ευρώπη». (Kissinger 1995) Αλλά και ο Μακίντερ δεν είχε υποστηρίξει τίποτα διαφορετικό - μπορούμε μάλιστα να πούμε πως η βορειοατλαντική συμμαχία αποτέλεσε την υλοποίηση των οραματισμών του - όταν σκιαγράφησε τη μορφή που θα έπρεπε να έχει μια συμμαχία των δυτικών χωρών έναντι της χερσαίας δύναμης που θα επιχειρούσε να κυριαρχήσει στον ευρασιατικό χώρο: «ένα προγεφύρωμα στη Γαλλία, ένα προχωρημένο αεροδρόμιο στη Βρετανία, εφεδρείες εκπαιδευμένου ανθρώπινου δυναμικού, γεωργικά και βιομηχανικά εφόδια στις ΗΠΑ και στον Καναδά». (Βιδάλης 1988)

Η δημιουργία της Ατλαντικής Συμμαχίας ενεργοποίησε τις συνθήκες για την πολύ γρήγορη οικονομική ανάπτυξη, η οποία αποτέλεσε το υπόβαθρο της εννοποίησης της Ευρώπης. Η συνθήκη του ΝΑΤΟ πρέσβευε τη συνεχή και αποτελεσματική ατομική προσπάθεια και κοινή βοήθεια ανάμεσα σε όλα τα μέλη του Συμφώνου, όπου σε μία πιθανή επίθεση εναντίον κάποιου, θα ληφθεί ως επίθεση εναντίον όλων. Η δημιουργία του ΝΑΤΟ αποτέλεσε ένα βασικό πλεονέκτημα για την αμερικανική ηγεσία, αφού οι Ηνωμένες Πολιτείες δεσμεύθηκαν σε συμμαχική συμφωνία σε καιρώ ειρήνης. Επίσης ο ευρωπαϊκός στρατιωτικός εξοπλισμός έπρεπε να συνεχιστεί, λόγω της στρατιωτικής υπεροχής του Στάλιν, επειδή οι δυτικοευρωπαϊκές χώρες θα ήταν ανήμπορες σε μία πιθανή σοβιετική εισβολή, γεγονός, βέβαια, το οποίο θα ήταν αντίθετο στα αμερικανικά γεωπολιτικά συμφέροντα εκείνης της εποχής. Από την πλευρά της Ουάσιγκτον, η συμμαχία του ΝΑΤΟ εξυπηρετούσε δυο λειτουργίες ζωτικής σημασίας. Πρώτον, στην άμεση αντιμετώπιση της απειλής από την ΕΣΣΔ, η συμμαχία θα πρόβαλε τη συλλογική άμυνα των μελών της έναντι των σοβιετικών προκλήσεων και δεύτερον, η Βορειοατλαντική Συνθήκη του 1949 σήμανε την απαρχή της αμερικανικής κυριαρχίας σε ζητήματα ασφάλειας και άμυνας. Πλέον δεν ήταν η Σοβιετική Ένωση αλλά ούτε και κάποιος άλλος συγκεκριμένος ο εχθρός, αλλά εκείνος ο οποίος θα αποφάσιζε το Κογκρέσο και θα έδινε την εντολή στις Ηνωμένες Πολιτείες να αναμειχθούν σε έναν πιθανό πόλεμο. (Gaddis 2005)

Εκ των υστέρων, και με τη γνώση των ιστορικών γεγονότων που διαδραματίστηκαν, μπορούμε να πούμε πως η στρατηγική/πολιτική της ανάσχεσης έτσι όπως εκφράστηκε από τον Κέναν, αποδείχθηκε πιο διορατική και πολιτικώς αποτελεσματική, αφού είχε ιεραρχήσει ορθά τα σημεία στα οποία έπρεπε να δοθεί προτεραιότητα εκ μέρους των ΗΠΑ για την ανάσχεση της Σοβιετικής Ένωσης. Όπως έδειξε η ιστορία, τα πεδία - οικονομία και πολιτική - στα οποία έδινε έμφαση ο Κέναν, ήταν αυτά στα οποία κρίθηκε η αντιπαράθεση των δύο υπερδυνάμεων. Ιδωμένη ως διαχρονικά συνεχής και σταθερή, η ανάσχεση «ήταν μια εξαιρετική θεωρία, ταυτόχρονα πρακτική και ιδεαλιστική, εμβριθής στην εκτίμηση των σοβιετικών κινήτρων αλλά και αξιοπερίεργα αφηρημένη στις περιγραφές της. Εντελώς αμερικανική ως προς την προσήλωσή της στην ουτοπία, θεωρούσε ότι η κατάρρευση του αντίπαλου ολοκληρωτικού καθεστώτος θα μπορούσε να επιτευχθεί ουσιαστικά μ' ένα μαλακό τρόπο... Λαμβάνοντας υπόψη όλους αυτούς τους χαρακτηρισμούς, η ανάσχεση ήταν ένα δόγμα που ακολούθησε η Αμερική περισσότερο από τέσσερις δεκαετίες δημιουργίας, αγώνων και, τελικά, θριάμβου». (Kissinger 1995)

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ: Η Πολιτική των ΗΠΑ στη Μέση Ανατολή

1. Γενικά στοιχεία

Στη Μέση Ανατολή, το αποτύπωμα του ευρωπαϊκού ιμπεριαλισμού ήταν, γενικά, ρηχό. Η ευρωπαϊκή αποικιοκρατία ήρθε αργά, με τη διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στα τέλη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου και ήταν σύντομη. Όντας σε μεγάλο βαθμό ανέπαφη από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, ολόκληρη η περιοχή, εκτός από τη βρετανική αποικία του Aden (Αντεν), αποτελούνταν από επισήμως αναγνωρισμένα ανεξάρτητα κράτη τα οποία κυβερνούσαν συντηρητικές μοναρχίες ή εμιράτα κάθε είδους, με εξαίρεση τη Συρία, όπου η γαλλική αποικιακή διακυβέρνηση ήταν δημοκρατική και τον Λίβανο, τον οποίο οι Γάλλοι είχαν επιτυχημένα αποσπάσει σαν ξεχωριστή μονάδα κατά την αποχώρησή τους. Λαϊκά κινήματα στο Ιράκ και την Παλαιστίνη είχαν συντριβεί από τους Βρετανούς πριν τον πόλεμο, τα εθνικά ρεύματα δεν είχαν ατσαλωθεί σε κινήματα αντίστασης κατά τη διάρκεια του πολέμου και η επιρροή του κομμουνισμού ήταν γενικά μέτρια. (Αντερσον 2017) Η περιοχή, όμως, διέθετε τα μεγαλύτερα αποθέματα πετρελαίου στον πλανήτη, με αυτά της Σαουδικής Αραβίας να ορίζονται από τον Cordell Hull (Κορντέλ Χάλ)²⁷, ως «ένα από τα μεγαλύτερα έπαθλα του κόσμου». Η μεγαλύτερη ανησυχία του Χάλ ήταν η επέκταση των Βρετανικών εγκαταστάσεων στη Μέση Ανατολή, εις βάρος των αμερικανικών συμφερόντων, ενώ ήδη από τον Φεβρουάριο του 1943, ο Ρούζβελτ είχε επισημάνει ότι η υπεράσπιση της Σαουδικής Αραβίας ήταν κρίσιμη για την άμυνα των Ηνωμένων Πολιτειών. (Painter 1986)

Πλέον του παραπάνω, στην περιοχή βρισκόταν ένα κράτος που όφειλε την ύπαρξή του στον Τρούμαν, ο οποίος καταπάτησε τμήμα της Παλαιστίνης, μέσω του ΟΗΕ, για τη δημιουργία του. Το κράτος του Ισραήλ. Η Ουάσιγκτον, όμως, δεν είχε συνολικό σχέδιο για την περιοχή. Ο Ρούζβελτ είχε κάνει τη σύνδεση με τη Σαουδική Αραβία. Ο Τρούμαν είχε κληροδοτήσει τη σύνδεση με το Ισραήλ. Στη χαρτογραφία, όμως, της αμερικανικής δύναμης, αυτά ήταν ακόμη σκόρπια σημεία ανάμεσα στις μεγάλες βάσεις στην ευρασία. (Αντερσον 2017)

Η Αμερική, δεν ήθελε να αναλάβει τη διαχείριση της κληρονομιάς μιας πολιτικής ευρωπαϊκής υπεροχής, ούτε να επιτρέψει στον εαυτό της κάποια συσχέτιση με την αποικιοκρατική παράδοση. Τόσο ο Τρούμαν, όσο και ο

²⁷ Cordell Hull (1871-1955), Αμερικανός πολιτικός και ο μακροβιότερος Υπουργός Εξωτερικών των ΗΠΑ για 11 χρόνια (1933-1944)

Αϊζενχάουερ ήταν αντίθετοι στη λήψη στρατιωτικών μέτρων στη περιοχή, χρησιμοποιώντας ως επιχείρημα τους, το ότι οι διαφορές αυτού του είδους θα έπρεπε να τίθενται υπό τη διαιτησία του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών. Στην πραγματικότητα δεν ήθελαν να ταυτιστούν με την αποικιοκρατική κληρονομιά της Μεγάλης Βρετανίας, την οποία, ορθώς, θεωρούσαν αβάσιμη. (Kissinger 1995)

Επιπλέον, ο Αϊζενχάουερ, κυριολεκτικά απεχθανόταν τον πόλεμο, όπως μπορεί να συμβαίνει με κάθε έμπειρο στρατιωτικό²⁸. Δεν τον ενδιέφεραν οι λεπτομέρειες της ισορροπίας δυνάμεων. Ακόμα και αν υπήρχε κάποιος κίνδυνος, μακροχρόνια, για την παγκόσμια ισορροπία στη Μέση Ανατολή, είχε τη βεβαιότητα πως η Αμερική ήταν αρκετά δυνατή για να αντισταθεί αργότερα και πολύ πριν κινδυνεύσει η δική της επιβίωση. Ωστόσο, οι ΗΠΑ είχαν τις δικές τους αυταπάτες, μια από τις οποίες ήταν ότι οι κινήσεις ανεξαρτησίας του υπό ανάπτυξη κόσμου, είχαν τις ίδιες καταβολές με την αμερικάνικη εμπειρία και ότι τα νέα έθνη, φυσικό θα ήταν να υποστηρίξουν την αμερικάνικη εξωτερική πολιτική, μόλις συνειδητοποιούσαν ότι η στάση των Ηνωμένων Πολιτειών, έναντι της αποικιοκρατίας, ήταν εντελώς διαφορετική από εκείνη των παλαιών ευρωπαϊκών δυνάμεων. (Kissinger 1995)

Όσο μεγάλη απόσταση κι αν κρατούσε η Αμερική από την ευρωπαϊκή αποικιοκρατία, οι Αμερικανοί ηγέτες, προς μεγάλη τους απογοήτευση, διαπίστωσαν ότι οι υπό ανάπτυξη χώρες, τους θεωρούσαν περισσότερο σαν χρήσιμα βοηθητικά όργανα μέσα από το ιμπεριαλιστικό στρατόπεδο, παρά σαν ειλικρινείς εταίρους.

Στη Μέση Ανατολή, η αρχική εμπλοκή των ΗΠΑ κατά το 1950-5 αποσκοπούσε στη σθεναρή απόκρουση παντελώς ανύπαρκτων σοβιετικών βλέψεων. Η περιοχή είχε πραγματική γεωπολιτική σημασία για τη Δύση, με ρεαλιστικά κριτήρια, ως πηγή πετρελαίου. Χαρακτηριστικά, ο Κέναν τη συμπεριέλαβε στη δεύτερη κατηγορία προτεραιότητας των αμερικανικών πολιτικών στόχων μετά τα μεγάλα βιομηχανικά κέντρα στη Δυτική Ευρώπη και στην Ιαπωνία που αποτελούσαν την πρώτη προτεραιότητα. Επιπλέον, η Μέση Ανατολή γειτνιάζε με τη Σοβιετική Ένωση. Ο συνδυασμός της υψηλής εγγενούς γεωπολιτικής σημασίας με την εγγύτητα του εχθρού, οδήγησε την αμερικανική ηγεσία να θεωρήσει ως δεδομένες τις σοβιετικές επιβουλές

²⁸ «Μισώ τον πόλεμο όπως μόνο ένας στρατιωτικός που τον έχει ζήσει, που έχει δει τη βία, τη ματαιότητα και την ανοησία του, μπορεί»

στη Μέση Ανατολή, προτού να εκδηλωθεί ουσιαστική προσπάθεια σοβιετικής διείσδυσης. (Παπασωτηρίου 2002)

Στην ουσία, οι ΗΠΑ σύρθηκαν σε εμπλοκή στη Μέση Ανατολή από τη στρατηγική της ανάσχεσης, που προϋπέθετε κάποια αντίσταση στη σοβιετική επέκταση σε κάθε περιοχή και από το δόγμα της συλλογικής ασφάλειας, το οποίο ενθάρρυνε οργανισμούς σαν το ΝΑΤΟ να αντιστέκονται σε πραγματικές ή δυνητικές στρατιωτικές απειλές. Τα περισσότερα έθνη, ωστόσο, της Μέσης Ανατολής, δεν συμμερίζονταν τις στρατηγικές απόψεις της Αμερικής. (Kissinger 1995)

Η επακόλουθη λανθάνουσα αντισοβιετική δραστηριοποίηση των ΗΠΑ στη Μέση Ανατολή προκάλεσε τόσες αντιπάθειες στις τοπικές κοινωνίες, ώστε μετά το 1955 να διευκολύνει τη διείσδυση της σοβιετικής επιρροής. (Παπασωτηρίου 2002)

Οι Αμερικανοί ηγέτες πάσχιζαν να συνδυάσουν δύο ασύμβατες πολιτικές: Να βάλουν ένα τέλος στον ιμπεριαλιστικό ρόλο της Μεγάλης Βρετανίας, αξιοποιώντας τα υπολείμματα της βρετανικής επιρροής για να δημιουργήσουν μια δομή ανάσχεσης στη Μέση Ανατολή. Η κυβέρνηση του Αϊζενχάουερ σκαρφίστηκε την ιδέα της Βόρειας Βαθμίδας εθνών - που θα απαρτιζόταν από την Τουρκία, το Ιράκ, τη Συρία και το Πακιστάν, με το Ιράν σαν έναν πιθανό εταίρο αργότερα. Μια μεσανατολική παραλλαγή του ΝΑΤΟ, σκοπός της οποίας ήταν να περιορίσει τη Σοβιετική Ένωση κατά μήκος των νοτίων συνόρων της. Η ιδέα αυτή καρποφόρησε στο υπό βρετανική αιγίδα Σύμφωνο της Βαγδάτης, αλλά αποδείχτηκε ελλιπής σε πολλά σημεία. Για να μπορεί να είναι αποτελεσματική μια συμμαχία, πρέπει να αντανakλά κάποια έννοια κοινού σκοπού, την αντίληψη ενός κοινού κινδύνου και την ικανότητα συγκέντρωσης κοινών δυνάμεων. Κανένα από αυτά τα στοιχεία δεν υπήρχε στο Σύμφωνο της Βαγδάτης. (Kissinger 1995)

2. Η εξωτερική πολιτική των Ηνωμένων Πολιτειών στο Ιράν

Παρ' ότι, λοιπόν, στη πρώτη φάση του Ψυχρού Πολέμου, αν και δεν ήταν νεκρή ζώνη, η Μέση Ανατολή είχε σχετικά μικρή σημασία για τις ΗΠΑ, μια χώρα προκαλούσε, εξαρχής ανησυχία. Το Ιράν δεν ήταν απλά η δεύτερη μεγαλύτερη πετρελαιοπαραγωγός χώρα στον πλανήτη. Συνόρευε απευθείας με την ΕΣΣΔ και φιλοξενούσε το μοναδικό κομμουνιστικό κίνημα στην περιοχή με σημαντική επιρροή μετά τον πόλεμο. Εκεί, το 1951, η κυβέρνηση του Mohammad Mosaddegh (Μοχάμεντ Μοσαντέκ) εθνικοποίησε τα, βρετανικής ιδιοκτησίας και ελέγχου,

κοιτάσματα πετρελαίου στο Abadan (Αμπαντάν). Το Λονδίνο ήθελε να στείλει το Πολεμικό Ναυτικό για να τα ανακαταλάβει. Για την Ουάσιγκτον, αυτό μπορούσε μόνο να χειροτερέψει την κατάσταση, πυροδοτώντας έναν περσικό εθνικισμό ο οποίος ήδη βρισκόταν υπό την επίδραση του κομμουνισμού με τη μορφή του τοπικού κόμματος Τουντέχ²⁹. (Άντερσον 2017)

Η κυβέρνηση Αϊζενχάουερ ήταν πεπεισμένη ότι το καθεστώς Μοσαντέκ ήταν φιλοσοβιετικό, θεωρώντας ως εκ τούτου απαραίτητη την ανατροπή του. Η λύση δεν ήταν τα πολεμικά πλοία, αλλά η μυστική δράση. Το 1953, η CIA και η MI6 ενορχήστρωσαν στρατιωτικό πραξικόπημα για να εκδιώξουν τον Μοσαντέκ, τοποθετώντας στην εξουσία τον νεαρό Σάχη Mohammad Reza Pahlavi (Μοχάμεντ Ρεζά Παχλαβί). Το αποτέλεσμα ήταν, η κυριαρχία της Μεγάλης Βρετανίας στο Ιράν να μην αποκατασταθεί ποτέ και οι ΗΠΑ να το προσδέσουν στο άρμα τους μέχρι την πτώση του Σάχη το 1978. Το 1955 στην πρώτη τηλεοπτική συνέντευξή του, ο Αϊζενχάουερ ανέφερε την ήττα του κομμουνισμού στο Ιράν ως μία από τις σημαντικότερες επιτυχίες της προεδρίας του. Επιπλέον, για τις υπηρεσίες της η κυβέρνηση Αϊζενχάουερ, εξασφάλισε για τις μεγάλες αμερικάνικες εταιρείες πετρελαίου, μερίδιο από τα βρετανικά κοιτάσματα στο Αμπαντάν.

3. Η εξωτερική πολιτική των Ηνωμένων Πολιτειών στην Αίγυπτο

Η αμερικανική ηγεσία ανησυχούσε από το 1950 για το ενδεχόμενο η Σοβιετική Ένωση να εισβάλει στρατιωτικά στη Μέση Ανατολή υλοποιώντας έναν επεκτατισμό τύπου Χίτλερ. Έχοντας όμως δεσμεύσει τις συμβατικές στρατιωτικές της δυνάμεις στο NATO και στον πόλεμο της Κορέας, αναγκάστηκε να στηριχθεί στις περιφερειακές στρατιωτικές δυνάμεις των αποικιοκρατικών συμμάχων της, δηλαδή της Βρετανίας και της Γαλλίας, για την οργάνωση της άμυνας της Μέσης Ανατολής, έναντι της «επικείμενης» σοβιετικής εισβολής. Παράλληλα, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, προωθούσε περιφερειακά συστήματα συμμαχιών κατά το

²⁹ Ο Κέναν ισχυρίστηκε το 1952 ότι οι ΗΠΑ έπρεπε να υποστηρίξουν πλήρως μια βρετανική εκστρατεία ανακατάληψης του Αμπαντάν. Μόνο «η ψυχρή λάμψη της επαρκούς και αποφασιστικής ισχύος» θα μπορούσε να διασώσει τις θέσεις της Δύσης στη Μέση Ανατολή. «Το Αμπαντάν και το Σουέζ είναι σημαντικά για τους τοπικούς πληθυσμούς μόνο με όρους αυτοεκτίμησης... Για μας, κάποια απ' αυτά τα πράγματα είναι σημαντικά από μια πολύ σοβαρότερη έννοια και για λόγους που σήμερα είναι σαφέστεροι, σημαντικότεροι και πιο δικαιολογήσιμοι από ποτέ» έγραψε στον Άτσεσον. «Για να διατηρήσουμε αυτές τις υποδομές και θέσεις, μπορούμε σήμερα να χρησιμοποιήσουμε μονάχα ένα πράγμα: στρατιωτική ισχύ, συνοδευόμενη από την αποφασιστικότητα και το θάρρος να τη χρησιμοποιήσουμε»

πρότυπο του NATO, σύμφωνα με τους ευσεβείς πόθους της Ουάσιγκτον, στα οποία οι περιφερειακές, όλο και περισσότερο εθνικιστικές κοινωνίες, καλούνταν να συμπράξουν με τους αποικιοκράτες κατά των οποίων στρέφονταν, πρωταρχικά, ο εθνικισμός τους. (Παπασωτηρίου 2002)

Η κατακόρυφη άνοδος του αντιαμερικανισμού στη Μέση Ανατολή, που απέρρευε από τη βίβλαυση προσπάθεια των ΗΠΑ να καθυποτάξουν τους εθνικούς οραματισμούς των τοπικών κοινωνιών στην «κατεπείγουσα» επιταγή της συσπείρωσης και οργάνωσής τους ενάντια σε μία, μέχρι εκείνη τη στιγμή, ανύπαρκτη σοβιετική απειλή, συνέβαλε στη διαμόρφωση το 1955 της νέας σοβιετικής πολιτικής, του εναγκαλισμού των αντιδυτικών εθνικισμών της περιοχής.

Όπου δεν υπήρχε άμεση κομμουνιστική απειλή, υπήρχε μικρότερη ανάγκη συνεργασίας με τις παλιές αυτοκρατορίες, τα συμφέροντα των οποίων συχνά συγκρούονταν με τους στόχους των ΗΠΑ. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση της Αιγύπτου.

Η Μεγάλη Βρετανία προσπαθούσε να πείσει τον Νάσερ ότι έπρεπε να αναγνωρίσει την ιστορική της ιεραρχία, ενώ οι Ηνωμένες Πολιτείες επιχειρούσαν να τον προσελκύσουν στη στρατηγική της ανάσχεσης. Παράλληλα η Σοβιετική Ένωση είδε την ευκαιρία που της παρουσιαζόταν για να υπερφαλαγγίσει τον «καπιταλιστικό κλοιό» και να αποκτήσει νέους συμμάχους, εφοδιάζοντάς τους με όπλα, χωρίς να χρειαστεί να αναλάβει την ευθύνη για την εσωτερική τους διακυβέρνηση. Ο Νάσερ χρησιμοποίησε με πολύ έξυπνο τρόπο τη συγκυρία όλων αυτών των ερεθισμάτων, για να στρέψει τους διάφορους μνηστήρες τον έναν εναντίον του άλλου. Η σωστότερη αντίδραση της Μεγάλης Βρετανίας και της Αμερικής θα ήταν να απομονώσουν τον Νάσερ ώσπου να γίνει φανερό ότι τα σοβιετικά όπλα δεν τον είχαν ωφελήσει σε τίποτα και τότε, αν ο Νάσερ έκοβε τους δεσμούς του με τους Σοβιετικούς - ή ακόμα καλύτερα, αν έπαιρνε τη θέση του κάποιος μετριοπαθέστερος ηγέτης, να συνέχιζαν με μια γενναιόδωρη διπλωματική πρωτοβουλία. Αυτή ήταν η αμερικανική στρατηγική με τον Anwar El Sadat (Ανουάρ Σαντάτ) είκοσι χρόνια αργότερα. Το 1955, διάλεξαν ακριβώς την αντίθετη τακτική: Έκαναν ότι μπορούσαν για να ευχαριστήσουν τον Νάσερ, ικανοποιώντας πολλές από τις απαιτήσεις του. Η σχιζοφρενική, όμως, αμερικανική πολιτική του αποσυσχετισμού από τη Μεγάλη Βρετανία, σε ότι είχε να κάνει με μεσανατολικά θέματα, για να μπορέσει να πείσει τον Νάσερ να συνεταιριστεί με τους Βρετανούς σε μια οικουμενική αντισοβιετική στρατηγική, δεν πήρε ποτέ σάρκα και οστά. (Kissinger 1995)

Εξαιρετικά διχασμένες για να καθίσουν να σκεφτούν κάποια αντίμετρα στην επιρροή που ασκούσε η Σοβιετική Ένωση στην περιοχή, η Μεγάλη Βρετανία και οι Ηνωμένες Πολιτείες, επιχείρησαν στη συνέχεια να αποξενώσουν την Αίγυπτο από τη Μόσχα επιδεικνύοντας τα πλεονεκτήματα που θα είχε αν περνούσε στο δυτικό στρατόπεδο. Ακολούθησαν δύο μέθοδοι για να το πετύχουν - προώθηση της ειρήνης μεταξύ Αιγύπτου και Ισραήλ και παροχή βοήθειας στον Νάσερ για την κατασκευή του φράγματος του Ασουάν. Η ειρηνευτική πρωτοβουλία βασιζόταν στην πεποίθηση ότι η ίδρυση του εβραϊκού κράτους, με τη βία των όπλων το 1948, αποτελούσε την κύρια πηγή του αραβικού ριζοσπαστισμού. (Kissinger 1995) Όσον αφορά το πρώτο, δεν κατάφεραν να βρουν κοινό έδαφος καθώς το αίτημα του Ισραήλ για ειρήνη χωρίς την προσφορά εδαφών και το αίτημα των αραβικών χωρών για εδάφη χωρίς ένα σαφή ορισμό της ειρήνης, οδήγησαν σε αδιέξοδο. Όσον αφορά το δεύτερο, το πρόγραμμα κατασκευής του φράγματος του Ασουάν, αντί να κάνει τον Νάσερ μετριοπαθέστερο, μεγέθυνε μέσα του την αίσθηση της σημαντικότητάς του. Το παραπάνω σε συνδυασμό με την αναγνώριση, εκ μέρους του Νάσερ, της κυβέρνησης του Μάο Τσε Τουγκ στη Κίνα, είχε κάνει το ποτήρι να ξεχειλίσει και τον Ντάλες να αποφασίσει να του δώσει ένα μάθημα, μέσω της απόσυρσης του ενδιαφέροντος και της βοήθειας για την κατασκευή του φράγματος³⁰. Όπως χαρακτηριστικά ανέφερε ο Ντάλες στον Henry Luce (Χένρι Λιούις), εκδότη του περιοδικού TIME, η απόφαση για το φράγμα του Ασουάν ήταν «η τολμηρότερη σκακιστική κίνηση που έχει κάνει η αμερικάνικη διπλωματία εδώ και πάρα πολύ καιρό».

Ενώ ο Ήντεν και ο Μολέ, έβλεπαν την ανατροπή ή τον εξευτελισμό του Νάσερ σαν αυτοσκοπό, ο Αϊζενχάουερ και ο Ντάλες εξέταζαν τη κρίση μέσα στο πλαίσιο οικοδόμησης μακροχρόνιων σχέσεων με τον αραβικό κόσμο. Έδειχναν να πιστεύουν ότι, αν όχι τον Νάσερ, κάποιον άλλο εθνικιστή ηγέτη της περιοχής θα μπορούσαν ίσως να πείσουν ότι, έπρεπε να δημιουργηθεί στη Μέση Ανατολή ένα σύστημα ασφαλείας ανάλογο με εκείνο του NATO. Καμία υπόθεση δεν αποδείχτηκε

³⁰ Η άρνηση των Η.Π.Α. για χρηματοδότηση της κατασκευής του φράγματος του Ασουάν προήλθε από αντιδράσεις κυρίως του Κογκρέσου και των τραπεζών που αμφέβαλλαν για την αποδοτικότητα ενός τέτοιου σχεδίου. (Baralle 1996) Ο Ιωάννης Στεφανίδης αναφέρει ως αιτίες της αμερικανικής υπαναχώρησης τόσο την αντίδραση του αμερικάνο-εβραϊκού λόμπι όσο και την αντίδραση μελών του Κογκρέσου από φόβο για τις επιπτώσεις που θα είχε στην ανταγωνιστικότητα του αμερικανικού βαμβακιού η διάθεση του αιγυπτιακού βαμβακιού στις διεθνείς αγορές. (Στεφανίδης 2002) Για μια ανάλυση της αμερικανικής οικονομικής πολιτικής στην Αίγυπτο βλ. Alain Gresh, *Economie Aid and American policy toward Egypt 1955-1981*, Albany, State University of New York Press, 1985

σωστή, καθώς το πραγματικό ζητούμενο ήταν, τι θα διέγειρε περισσότερο τον αραβικό εθνικισμό, η νίκη του Νάσερ ή η ήττα του. Από ένα αυστηρά αναλυτικό πρίσμα, οι ΗΠΑ θα έπρεπε να είχαν συμφωνήσει με τη βρετανική και τη γαλλική αντίληψη, ότι το είδος εθνικισμού του Νάσερ συνιστούσε ένα αξεπέραστο εμπόδιο για μια εποικοδομητική πολιτική στη Μέση Ανατολή. Μια έμπρακτη απόδειξη ότι η εξάρτηση από σοβιετικά όπλα δεν εξυπηρετούσε κανέναν θετικό σκοπό, θα έπρεπε να ακολουθηθεί από την υποστήριξη των λογικών εθνικιστικών στόχων ενός μετριοπαθούς διαδόχου του Νάσερ, ακριβώς όπως έκανε η Αμερική με τον Σαντάτ τη δεκαετία του '70. Τα προηγούμενα θα μπορούσαν να είχαν προλάβει δεκαετίες αναταραχών στον υπό ανάπτυξη κόσμο. (Kissinger 1995)

Κανένας όμως δεν ήταν έτοιμος για μια τόσο περίπλοκη πολιτική στη Μέση Ανατολή. Από τη μία, Βρετανία και Γαλλία δεν δέχονταν ότι προϋπόθεση για την ανατροπή του Νάσερ ήταν η ικανοποίηση πολλών από τα αιτήματα που διατύπωνε, αλλά στο πρόσωπο ενός μετριοπαθέστερου διαδόχου του και από την άλλη οι ΗΠΑ δεν μπορούσαν να κατανοήσουν πόσο σημαντικό ήταν για την πολιτική της να επιτρέψει σε δυο στενούς συμμάχους της στο NATO να προσαρμοστούν στις νέες συνθήκες, χωρίς να αμαυρώνεται η ιδέα της Μεγάλης Δύναμης που είχαν για τον εαυτό τους.

Αντιμετωπίζοντας το καθεστώς της Διώρυγας, σαν ένα νομικό ζήτημα, ο Ντάλες συγκέντρωσε την προσοχή του στον πιθανό αποκλεισμό θαλασσίων διαβάσεων και κατόρθωσε να βρει νομικές φόρμουλες για να υπερπηδήσει δυνητικά εμπόδια ενός ελεύθερου διάπλου της. Η Βρετανία και η Γαλλία όμως, είχαν πάρει την απόφαση να μην δεχτούν της εθνικοποίησης της Διώρυγας. Ο Αϊζενχάουερ, έφτασε στο σημείο να υπονοήσει ότι μια μονομερής βρετανική ενέργεια θα έθετε σε κίνδυνο την προθυμία της Αμερικής να διατηρήσει το NATO, πράγμα που θα είχε ως συνέπεια την εγκατάλειψη των συμμάχων της στο έλεος της Μόσχας. (Kissinger 1995)

Ο πρόεδρος των ΗΠΑ, ήταν βέβαιος ότι η Γαλλία και η Μεγάλη Βρετανία, δεν θα τολμούσαν ποτέ να ενεργήσουν χωρίς την υποστήριξη της Αμερικής, καθώς η Ουάσιγκτον θεωρούσε ότι οποιαδήποτε απροκάλυπτη στρατιωτική επίθεση για την ανακατάληψη της Διώρυγας του Σουέζ μετά την εθνικοποίησή της από τον Νάσερ, θα μπορούσε να ευθυγραμμίσει ολόκληρο τον Τρίτο Κόσμο κατά της Δύσης, στον αγώνα ενάντια στην Σοβιετική Ένωση. (Άντερσον 2017) Μια άλλη άποψή του ήταν ότι, στρατιωτικά μέτρα εναντίον του Νάσερ, θα διέγειραν τόσο πολύ τον

αραβικό εθνικισμό που θα εξαφανιζόταν για μια γενιά κάθε δυτική επιρροή - κάτι πολύ χειρότερο από το να χάσουν τον έλεγχο της Διώρυγας. (Kissinger 1995)

Δεν είναι παράλογο λοιπόν ότι η κυβέρνηση Αϊζενχάουερ αιφνιδιασθηκε πλήρως από την τριμερή συνωμοσία των συμμάχων της και αντέδρασε αποφασιστικά για την εξουδετέρωσή της. Ο Αϊζενχάουερ προσβλήθηκε βαθύτατα από έναν ελιγμό φανερά σχεδιασμένο με έναν τρόπο ώστε να δείξει δήθεν ότι δεν ήθελε να χάσει την υποστήριξη των Εβραίων ψηφοφόρων του, την τελευταία εβδομάδα της προεκλογικής εκστρατείας. (Kissinger 1995) Έξαλλος από το γεγονός ότι ο Ήντεν είχε αγνοήσει τις προειδοποιήσεις του, ο Αϊζενχάουερ σταμάτησε απότομα την αγγλογαλλοϊσραηλινή επίθεση στην Αίγυπτο, εγκαταλείποντας τη στήριξη στη στερλίνα και αφήνοντας το Λονδίνο επί ξύλου κρεμάμενο. (Άντερσον 2017)

Η αμερικάνικη προσταγή αποτελούσε την πιο βάνουση επίδειξη ηγεμονισμού των ΗΠΑ στην ιστορία του ΝΑΤΟ, τουλάχιστον όσον αφορά τις αμερικάνικες σχέσεις με τους μεγαλύτερους ευρωπαϊκούς συμμάχους τους. (Παπασωτηρίου 2002)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε: Η πολιτική των κυριότερων δρώντων κατά την κρίση του Σουέζ

1. Η εξωτερική πολιτική της Σοβιετικής Ένωσης στη Μέση Ανατολή

Το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου βρήκε τη Σοβιετική Ένωση με τον ισχυρότερο στρατό ξηράς στον κόσμο, αλλά ταυτόχρονα με τεράστιες απώλειες σε ανθρώπινο δυναμικό και ανυπολόγιστες υλικές ζημιές.

Ο κεντρικός γεωπολιτικός στόχος του Στάλιν ήταν πρώτον, να διευρύνει τα όρια της Σοβιετικής Ένωσης προς δυσμάς και δεύτερον, να δημιουργήσει μια σοβιετική σφαίρα επιρροής στην κεντρική και ανατολική Ευρώπη, ώστε να αποκτήσει μια προστατευτική ζώνη έναντι ενδεχόμενων νέων απειλών και εισβολών από τα δυτικά. Η Ρωσία είχε υποστεί ανείπωτες καταστροφές και είχε απειληθεί με διάλυση και υποδούλωση στις δύο εισβολές που δέχθηκε από τα δυτικά κατά την περίοδο 1914-45. Ο Στάλιν ήταν αποφασισμένος να αξιοποιήσει την ευκαιρία που του έδινε η καταστροφή της Γερμανίας, για να αλλάξει ριζικά τα γεωπολιτικά δεδομένα του ανατολικού μισού της Ευρώπης, υπέρ της Σοβιετικής Ένωσης, ώστε να την εξασφαλίσει δια παντός από νέα καταστροφική εισβολή. (Παπασωτηρίου 2002)

Πέρα από τη σημαντική εδαφική επέκταση της Σοβιετικής Ένωσης προς τα δυτικά, ο Στάλιν ήταν αποφασισμένος να θέσει την Πολωνία υπό τον σοβιετικό έλεγχο. Ο Ρούζβελτ και ο Τσώρτσιλ δεν μπόρεσαν παρά να δεχθούν την κυρίαρχη σοβιετική επιρροή, καθώς δεν ήταν διατεθειμένοι να ξεκινήσουν έναν Γ΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, για να εκτοπίσουν τον Ερυθρό Στρατό. (Παπασωτηρίου 2002)

Οι προτεραιότητες της σοβιετικής εξωτερικής πολιτικής κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου ήταν οι παρακάτω: (Zickel 1989)

Ως πρωταρχικής σημασίας έθετε τις σχέσεις της με τις ΗΠΑ, τις οποίες θεωρούσε ως την σημαντικότερη απειλή για την εθνική της ασφάλεια.

Ως δεύτερη προτεραιότητα έθετε τις σχέσεις της με την Ανατολική Ευρώπη (τα άλλα μέλη του Συμφώνου της Βαρσοβίας) και τη Δυτική Ευρώπη (τα μέλη του ΝΑΤΟ).

Τρίτη προτεραιότητα στην εξωτερική της πολιτική ήταν τα παράκτια κράτη κατά μήκος των νοτίων συνόρων της ΕΣΣΔ: Τουρκία (μέλος του ΝΑΤΟ), Ιράν, Αφγανιστάν, Κίνα, Κορέα, Μογγολία και Ιαπωνία.

Η Μέση Ανατολή, όπως και άλλες περιοχές που δε συνορεύαν αλλά βρίσκονταν κοντά στη Σοβιετική Ένωση όπως, η Βόρεια Αφρική, η Νότια και η Νοτιοανατολική Ασία, ήταν η τέταρτη προτεραιότητα.

Η Υποσαχάρια Αφρική, τα νησιά του Ειρηνικού και Ινδικού Ωκεανού και η Λατινική Αμερική ήταν η τελευταία προτεραιότητα στην εξωτερική της πολιτική.

Σε γενικές γραμμές η σοβιετική εξωτερική πολιτική ήταν περισσότερο επικεντρωμένη στις σχέσεις των δύο υπερδυνάμεων (πιο ευρύτερα στις σχέσεις ανάμεσα στα μέλη του ΝΑΤΟ και του Συμφώνου της Βαρσοβίας). Στις υπόλοιπες περιοχές η πολιτική της επικεντρωνόταν στο βαθμό που υπήρχαν ευκαιρίες για εγκατάσταση στρατηγικών βάσεων, συμμαχίες με στρατηγικούς γείτονες και έλεγχο στρατηγικών στενών και θαλασσίων γραμμών. Η Μέση Ανατολή όμως, αν και σε τέταρτη προτεραιότητα, ήταν για την σοβιετική εξωτερική πολιτική, η σπουδαιότερη περιοχή ανάμεσα στις χώρες του Τρίτου Κόσμου όσον αφορά τα θέματα εθνικής ασφαλείας.

Με το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, η εγκαθίδρυση της ισορροπίας του τρόμου, η εντεινόμενη περικύκλωση της Σοβιετικής Ένωσης, η εκφρασμένη αλλαγή στην αντίληψή της - κρατικές προτεραιότητες - καθώς και οι συμφωνίες διαχωρισμού των σφαιρών επιρροής στην Ευρώπη, αναγκάζουν την ΕΣΣΔ να προσπαθήσει να καλύψει ανάγκες γεωπολιτικής φύσης, να τη στρέψουν δηλαδή στην εγγύς και θερμή περιοχή της Μέσης Ανατολής. Βρισκόμαστε στην απαρχή της εποχής του διπολισμού και η Σοβιετική Ένωση προσπαθεί να αποσταθεροποιήσει τη δυτική παρουσία στη Μέση Ανατολή. (Κεφαλά 1993)

Άλλοι παράγοντες για τους οποίους η ΕΣΣΔ είχε ζωτικά συμφέροντα στη Μέση Ανατολή ήταν οι παρακάτω: (CIA/Directorate of Intelligence Office of Soviet 1986)

α. Ενέργεια: Η ΕΣΣΔ ήταν μεν αυτάρκης σε πετρέλαιο και φυσικό αέριο, αλλά συχνά θεωρούσε οικονομικότερο να αγοράζει τέτοια προϊόντα από τη Μέση Ανατολή ή να δέχεται πετρέλαιο ως πληρωμή από την πώληση σοβιετικών όπλων στις χώρες της Μέσης Ανατολής.

β. Σκληρό Νόμισμα: Η πώληση σοβιετικών όπλων στην περιοχή είχε επιφέρει στην ΕΣΣΔ σημαντικά κέρδη στο σκληρό τους νόμισμα, αν λάβει κανείς υπόψη την κυριαρχία του δολαρίου στην παγκόσμια αγορά. Περίπου το 70% του σοβιετικού οπλισμού πωλούνταν σε μη κομμουνιστικές χώρες του Τρίτου Κόσμου.

γ. Ισλάμ: Η Σοβιετική Ένωση ήταν ιδιαίτερα ανήσυχη από το γεγονός ότι η Μέση Ανατολή περιλάμβανε τις ίδιες θρησκευτικές και εθνικές ομάδες που κατοικούσαν στα σύνορα της επικράτειάς της. Περίπου 45 εκατομμύρια μέλη ισ-λαμικών ομάδων βρίσκονταν στην ΕΣΣΔ (16% περίπου του πληθυσμού της).

δ. Δυτική ανάμιξη: Η Μέση Ανατολή αποτελούσε την πιο σημαντική περιοχή του Τρίτου Κόσμου λόγω των μακροπρόθεσμων συμφερόντων της Δύσης στη περιοχή. Οι δυτικές αποικιοκρατικές δυνάμεις κυριαρχούσαν στην περιοχή μέχρι τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και μετά από αυτόν κυριαρχούσαν οι ΗΠΑ. Η Τουρκία αντιπροσωπεύει το νοτιοανατολικό πλευρό του NATO και η περιοχή του Levante³¹ μαζί με τη Βόρεια Αφρική το νότιο πλευρό.

ε. Επιπλέον, στο συνολικό πλαίσιο της σοβιετικής εξωτερικής πολιτικής, η Μέση Ανατολή ήταν το πίσω κάθισμα για τον έλεγχο της Ανατολικής Ευρώπης, για το στρατηγικό ανταγωνισμό με τις ΗΠΑ και για τις σχέσεις με την Κίνα και τη Δυτική Ευρώπη.

Από τα τέλη του 1944, ο Στάλιν υιοθέτησε μια φιλοσιωνιστική εξωτερική πολιτική, πιστεύοντας ότι το κράτος που επρόκειτο να ιδρυθεί θα ήταν σοσιαλιστικό και θα επιτάχυνε την εξάλειψη της Βρετανικής επιρροής στη Μέση Ανατολή. (CIA/Directorate of Intelligence Office of Soviet 1986) Σε αυτό το πλαίσιο, η ΕΣΣΔ μέχρι το 1948 υποστηρίζει άμεσα ή έμμεσα τις επιχειρήσεις παράνομης μετανάστευσης που οργανώνει η Εβραϊκή Αντιπροσωπεία από τις χώρες της ανατολικής Ευρώπης, ιδιαίτερα τη Ρουμανία και τη Βουλγαρία. Τα δύο τρίτα των Εβραίων που φθάνουν στην Παλαιστίνη μεταξύ 1946 και 1948 προέρχονται από τις δύο αυτές χώρες. (Réal 2014)

Επιπλέον, η Σοβιετική Ένωση ήταν από τα πρώτα κράτη που αναγνώρισαν το Ισραήλ το 1948. Η άμεση αναγνώριση του Ισραήλ από τη Σοβιετική Ένωση ήταν αναμενόμενη, καθώς αυτή η στρατηγική επιλογή είχε θεωρηθεί από το Κρεμλίνο μονόδρομος. (Calvocoressi 2004) Η αναγνώριση ανησύχησε το αμερικανικό Υπουργείο Εξωτερικών, καθώς το Ισραήλ είχε αξιόλογο κομμουνιστικό κόμμα, στο οποίο ο Στάλιν εναπέθετε ελπίδες. Ιδεολογικά η κοινωνία του Ισραήλ είχε όντως

³¹ Ο Λεβάντες (από την ιταλική λέξη Levante, που σημαίνει Ανατολή) είναι ανακριβής γεωγραφικός όρος που αναφέρεται ιστορικά σε μια μεγάλη περιοχή της Μέσης Ανατολής, νότια της οροσειράς του Ταύρου και ορίζεται δυτικά από τη Μεσόγειο, νότια από την Αραβική Έρημο και ανατολικά από την Άνω Μεσοποταμία. Στην ελληνική βιβλιογραφία δεν έχει επικρατήσει. Αντ' αυτού, η περιοχή δηλώνεται συχνότερα με τον όρο Ανατολική Μεσόγειος, με το μειονέκτημα ότι η Ανατολική Μεσόγειος δηλώνει κατ' αρχήν θαλάσσιο χώρο, ενώ ο Λεβάντες χερσαίο

ισχυρότερες αριστερές τάσεις ευρωπαϊκού τύπου από οποιαδήποτε άλλη χώρα στη Μέση Ανατολή. Το Ισραήλ ωστόσο δεν μπορούσε να σταθεί μακροπρόθεσμα χωρίς τη δυτική υποστήριξη, προκαλώντας εθνικιστικά αντιδυτικά ρεύματα στον αραβικό κόσμο, που η Σοβιετική Ένωση άρχισε να εκμεταλλεύεται μονάχα επί Χρουστσόφ. (Παπασωτηρίου 2002)

Η νέα σοβιετική πολιτική του Χρουστσόφ στη Μέση Ανατολή υπερέβη τις αυστηρές γεωπολιτικές προτεραιότητες του Στάλιν και οδήγησε τη Σοβιετική Ένωση στη δική της εκδοχή μίας παγκόσμιας πολιτικής. Ο Χρουστσόφ, δεν απαρνήθηκε την παγκόσμια επανάσταση του προλεταριάτου, ως τον απώτερο σοβιετικό οραματισμό, ήταν διατεθειμένος όμως να υποστηρίξει μη μαρξιστικούς αντιδυτικούς εθνικισμούς στον Τρίτο Κόσμο. (Παπασωτηρίου 2002)

Η κατακόρυφη άνοδος του αντιαμερικανισμού στη Μέση Ανατολή, όπως αναφέρθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο, συνέβαλε στη διαμόρφωση, το 1955, της νέας σοβιετικής πολιτικής του εναγκαλισμού των αντιδυτικών εθνικισμών της περιοχής, έστω και αν ήταν ασύμβατοι με τη μαρξιστική ιδεολογία.

Το κύριο αναδυόμενο ρεύμα στη μεταπολεμική Μέση Ανατολή ήταν ο εθνικισμός που στρεφόταν κατά της αποικιοκρατίας, κατά των ευρωπαϊκών σφαιρών επιρροής και κατά του Ισραήλ. Ο εθνικισμός των κοινωνιών της Μέσης Ανατολής ήταν αντιμαρξιστικός σε αντιδιαστολή με το Βιετνάμ. Ήταν όμως ταυτόχρονα αντιδυτικός, στο μέτρο που η Δύση ταυτιζόταν με το Ισραήλ και με την αποικιοκρατία. Επομένως τη Σοβιετική Ένωση τη συνέφερε να ασπασθεί την αντιδυτική διάσταση του περιφερειακού εθνικισμού και να αποποιηθεί κάθε βλέψη προώθησης της κομμουνιστικής της ιδεολογίας. (Παπασωτηρίου 2002)

2. Η εξωτερική πολιτική της Βρετανίας και της Γαλλίας στη Μέση Ανατολή

Ακόμα και στην εξασθενημένη κατάσταση που βρισκόταν η Βρετανία, αμέσως μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, συνέχιζε να βλέπει τον εαυτό της σαν τη μεγαλύτερη δύναμη στη Μέση Ανατολή, με την κυριαρχία της να στηρίζεται πάνω σε δύο υποστυλώματα: Το Ιράν, που την προμήθευε με πετρέλαιο μέσω μιας αγγλοϊρανικής εταιρείας και την Αίγυπτο, που χρησίμευε σαν στρατηγική της βάση.

Παράλληλα, από το 1945 ο Ήντεν προωθούσε τον Αραβικό Σύνδεσμο³² σαν ένα πολιτικό πλαίσιο το οποίο θα εμπόδιζε διείσδυση από το εξωτερικό στη Μέση Ανατολή, ενώ μεγάλες βρετανικές δυνάμεις παρέμεναν στην Αίγυπτο, το Ιράκ και το Ιράν.

Όπως αναφέρθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο, η κυριαρχία της Μεγάλης Βρετανίας στο Ιράν, μετά το πραξικόπημα και την εκδίωξη του Μοσαντέκ, δεν αποκαταστάθηκε ποτέ. Επιπλέον, ήδη από το 1952, είχαν αρχίσει να εμφανίζονται ρωγμές και στη θέση της στην Αίγυπτο, ως αποτέλεσμα της εθνικιστικής και αντιαποικιοκρατικής διάθεσης που επικρατούσε σε όλη τη περιοχή. Παράλληλα, η εμφάνιση του Νάσερ, έφερε στην επιφάνεια και την υποβόσκουσα διαμάχη μεταξύ των Ηνωμένων Πολιτειών και των κυριοτέρων συμμάχων τους στο ΝΑΤΟ, Βρετανία και Γαλλία, για το θέμα της αποικιοκρατίας. Ήδη από τον Απρίλιο του 1951, ο Τσώρτσιλ είχε ζητήσει να γίνουν ενέργειες από κοινού στη Μέση Ανατολή³³.

Ο Ήντεν, ο πιο άτεγκτος εχθρός του Νάσερ, ήταν ο πρώτος που είχε αναφερθεί στην προοπτική μιας αγγλοαμερικανικής βοήθειας για την κατασκευή του Φράγματος του Ασουάν και έγινε ο κυριότερος υποστηρικτής της κατασκευής του. Το γεγονός αυτό μπορεί να εξηγηθεί μόνο από την επιθυμία του να θεωρηθεί ότι έπαιζε στα δάχτυλα τη μεσανατολική διπλωματία και ότι μπορούσε να ματαιώσει οποιαδήποτε σοβιετική απόπειρα συνέχισης της στρατιωτικής βοήθειας, μέσω μιας οικονομικής διείσδυσης. Όμως ο Ήντεν ήταν από τη φύση του ακατάλληλος να παίρνει αποφάσεις υπό πίεση. Είχε ψυχολογικές και βιολογικές αδυναμίες, οι οποίες δεν είχαν καμία σχέση με τη φήμη του ισχυρού άνδρα που είχε. Περισσότερο από όλα όμως, ήταν αιχμάλωτος των εφηβικών του χρόνων. Με άππαιστα αραβικά, είχε ανδρωθεί κατά τη περίοδο της βρετανικής κυριαρχίας στη Μέση Ανατολή και ήταν αποφασισμένος να σταματήσει τον Νάσερ, έστω και με τα ίδια του τα χέρια, αν χρειαζόταν. (Kissinger 1995)

³² Ο Αραβικός Σύνδεσμος συγκροτήθηκε στις 22 Μαρτίου 1945 στο Κάιρο κατόπιν μακρών συνηνοήσεων που είχαν προηγηθεί μεταξύ των επτά αραβικών χωρών που προσχώρησαν σ' αυτόν και συγκεκριμένα της Αιγύπτου, της Συρίας, του Ιράκ, της Σαουδικής Αραβίας, της Ιορδανίας, της Υεμένης και του Λιβάνου

³³ «Δεν έχουμε πια τη δύναμη να φέρουμε μόνοι μας ολόκληρο το πολιτικό φορτίο στη Μεσόγειο ή έστω να διαδραματίσουμε πρωτεύοντα ρόλο στον διπλωματικό έλεγχο αυτής της περιοχής. Μαζί όμως οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Βρετανία, με τη βοήθεια της Γαλλίας... οι τρεις μας θα μπορούσαμε να βρεθούμε σε μια θέση μεγάλης ισχύος, από την οποία δεν θα ήταν καθόλου δύσκολη πλέον η αντιμετώπιση του αιγυπτιακού προβλήματος, ας πούμε και του όλου αμυντικού θέματος στη Διώρυγα του Σουέζ» (James 1974)

Η Γαλλία έβλεπε ακόμα πιο εχθρικά τον Νάσερ. Τα μεγαλύτερα συμφέροντά της στον αραβικό κόσμο βρίσκονταν στο Μαρόκο και την Αλγερία, με το πρώτο ως γαλλικό προτεκτοράτο και τη δεύτερη ως τμήμα της μητροπολιτικής Γαλλίας. Και οι δύο αυτές βορειοαφρικανικές χώρες, ζητούσαν ήδη την ανεξαρτησία τους χρησιμοποιώντας σαν ηθικό και πολιτικό στήριγμα, την τακτική του Νάσερ. Η πώληση των σοβιετικών όπλων ενίσχυε την προοπτική ότι η Αίγυπτος θα έπαιζε επίσης τον ρόλο αγωγού για τον εφοδιασμό των Αλγερινών ανταρτών με σοβιετικά όπλα. «Όλα αυτά (είναι) μέσα στα έργα του Νάσερ, με τον ίδιο τρόπο που η πολιτική του Χίτλερ (ήταν) γραμμένη στο *Mein Kampf*», δήλωσε ο Μολέ. «Ο Νάσερ φιλοδοξεί να αναδημιουργήσει τις κατακτήσεις του Ισλάμ», συνέχισε. Υπονοώντας ότι η Αίγυπτος του Νάσερ ήταν αποφασισμένη να κατακτήσει ξένες χώρες, απέδιδε μια εγκυρότητα στα μεσανατολικά σύνορα που οι Άραβες εθνικιστές δεν αναγνώριζαν. Όσο ανακριβής και αν ήταν η παρομοίωσή τους, από τη στιγμή που ο Ήντεν και ο Μολέ ύψωσαν τη σημαία του αντικατευνασμού, θα έπρεπε να καταλάβουν όλοι, ότι δεν θα υποχωρούσαν. Είχαν περάσει πια τα όρια ενός πιθανού συμβιβασμού. (Kissinger 1995)

Η αντίδραση, τόσο της Βρετανίας όσο και της Γαλλίας, στην εθνικοποίηση της Διώρυγας ήταν βίαιη. Ο Γάλλος πρέσβης στο Λονδίνο, πληροφόρησε τον Βρετανό υπουργό εξωτερικών ότι η Γαλλία ήταν πρόθυμη να θέσει τις δυνάμεις της υπό βρετανική διοίκηση και να αποσύρει στρατεύματα από την Αλγερία για κοινή δράση κατά της Αιγύπτου. (Horne 1991)

Ο Ήντεν και ο Μολέ είχαν πάρει τις αποφάσεις τους. Δεν ήταν διατεθειμένοι να επιτρέψουν την εθνικοποίηση της Διώρυγας και προσπαθούσαν να την χρησιμοποιήσουν σαν πρόσχημα για την ανατροπή του Νάσερ ή το λιγότερο, για την ταπείνωσή του. Ο Ντάλες συνέχιζε να αποκηρύττει τη χρήση βίας κάνοντας κήρυγμα στον Ήντεν που είχε προτείνει την επέμβαση του NATO, ότι η συμμαχία δεν είναι κατάλληλη να διαχειρίζεται ανάλογες κρίσεις σε περιοχές έξω από αυτές που όριζε η συνθήκη.

Όμως, αυτό που εξόργισε τη Μεγάλη Βρετανία και τη Γαλλία, δεν είχε να κάνει τόσο με τη νομική ερμηνεία, όσο με τον καθαρό υπαινιγμό του Ντάλες ότι στη Μέση Ανατολή, οι Ηνωμένες Πολιτείες καθόριζαν τα ζωτικά τους συμφέροντα με έναν ουσιαστικά διαφορετικό τρόπο από τους Ευρωπαίους συμμάχους τους. (Kissinger 1995)

Ο Ντάλες ήταν παγιδευμένος ανάμεσα σε έναν ανυποχώρητο Αϊζενχάουερ και μια ομάδα από εξαγριωμένους ευρωπαίους συμμάχους. Ο Ήντεν και ο Μολέ, είχαν φτάσει πλέον σε ένα σημείο που δεν μπορούσαν να υποχωρήσουν και ήταν αγανακτισμένοι από την ανακολουθία μεταξύ του σκληρού τρόπου που διατύπωνε ο Ντάλες τους αντικειμενικούς σκοπούς του και της αποκήρυξης των πρακτικών μέσων, επίτευξής τους. Ποτέ δεν κατάλαβαν πόσο έντονη ήταν η αντίθεση του Αϊζενχάουερ στη χρήση βίας ή πόσο εισακούγονταν οι αποφάσεις του. (Kissinger 1995)

Από το σχέδιο ανακατάληψης της Διώρυγας, όλοι βγήκαν χαμένοι. Ο καθένας από τους εταίρους θα βρισκόταν σε πολύ καλύτερη θέση αν επεδίωκε ανεξάρτητα την εκπλήρωση των αντικειμενικών του σκοπών. Η Μεγάλη Βρετανία και η Γαλλία υπονόμισαν οι ίδιες τον ισχυρισμό τους ότι ήταν μεγάλες δυνάμεις, με το να δείξουν ότι τους ήταν απαραίτητη η συνδρομή του Ισραήλ για να αντιμετωπίσουν την Αίγυπτο. Οι Βρετανοί και κυρίως οι Γάλλοι, εξήλθαν από την κρίση οικονομικά και διπλωματικά ζημιωμένοι, η γαλλική παρουσία και κυρίως η πολιτιστική επιρροή στην Αίγυπτο δέχθηκαν ένα ισχυρό και ανεπανόρθωτο πλήγμα³⁴ ενώ ακόμα και ο Γάλλος πρωθυπουργός Μολέ, αποδέχτηκε ότι η προάσπιση των δυτικών συμφερόντων θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί μόνο μέσω της ατλαντικής συμμαχίας³⁵. Το Ισραήλ έχασε το ηθικό πλεονέκτημα που του έδινε η άρνηση της Αιγύπτου να συζητήσει μαζί του κάποιους όρους ειρήνευσης, με το να εμφανισθεί ως εκτελεστικό όργανο για την επίτευξη αποικιοκρατικών σκοπών. Η θέση της Μεγάλης Βρετανίας στην Ιορδανία και το Ιράκ, βασικοί προμαχώνες της στη Μέση Ανατολή, αποδυναμώθηκε. Τέλος, η άνοδος του De Gaulle (Σάρλ Ντε Γκώλ) στην εξουσία το 1958, αλλά κυρίως η διπλωματική ήττα των Βρετανών και των Γάλλων στην υπόθεση του Σουέζ, θα εξαλείψει - ή έστω θα μειώσει αισθητά - τα γεωστρατηγικά ενδιαφέροντα του Παρισιού στη περιοχή. (Φλιτούρης 2004)

³⁴ Οι επιπτώσεις στην γαλλόφωνη εκπαίδευση δεν περιορίστηκαν μόνο στην Αίγυπτο αλλά έγιναν αισθητές και στην πρώην γαλλική Μέση Ανατολή (Χαλέπι, Δαμασκός κ.ά.) με πυρπολήσεις γαλλικών σχολείων και αναστολή λειτουργίας άλλων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων. (Robert 1991) Για μια ανάλυση της αδυναμίας της Γαλλίας να προασπίσει την θέση της στον αραβικό κόσμο βλ. Henry Laurens, *Le Royaume impossible. La France et le genre du monde arabe*, Παρίσι, Armand Colin, 1990

³⁵ Η Γαλλία έχασε μεγάλο μέρος από τις αγορές της Μέσης Ανατολής, η τιμή τού πετρελαίου εκτινάχθηκε από τα 14 \$ στα 21 \$ ο τόνος, ενώ οι Βρετανοί αμφισβητούσαν πλέον ανοιχτά τη δυναμική που θα μπορούσε να έχει μια συμμαχία με τη Γαλλία και στράφηκαν οριστικά προς τις Η.Π.Α. Κατά έναν τρόπο η κρίση του 1956 έστρεψε την προσοχή της Γαλλίας στην ανάπτυξη της Ε.Ο.Κ. ως μέσο εξισορρόπησης των δυνάμεων στα πλαίσια του δυτικού συνασπισμού. (Bossuat 1989), (Adamthwaite 1989), (Kissinger 1995)

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ: Συμπερασματικές σκέψεις και επισημάνσεις

1. Η Μέση Ανατολή μετά τη κρίση

Η ηγεσία των Ηνωμένων Πολιτειών, έθεσε τρεις βασικές αρχές κατά τη διάρκεια της κρίσης στη Διώρυγα του Σουέζ, η καθεμιά από τις οποίες αντικαθρέφτιζε παραδοσιακά δόγματα και πολιτικές: Πρώτον, ότι οι υποχρεώσεις των ΗΠΑ προς τους συμμάχους τους καθορίζονταν από ακριβή νομικά έγγραφα, δεύτερον ότι η προσφυγή στη χρήση βίας από οποιοδήποτε έθνος ήταν απαράδεκτη αν δεν μπορούσε να χαρακτηριστεί καθαρά αυτοάμυνα και περισσότερο από όλα, ότι η κρίση του Σουέζ είχε δώσει στην Αμερική την ευκαιρία να ακολουθήσει την αληθινή ηθική της κλίση, που δεν ήταν άλλη από την ηγεσία του αναπτυσσόμενου κόσμου.

Η ιδέα ότι οι διεθνείς σχέσεις μπορούσαν να ορίζονται αποκλειστικά και μόνο από το διεθνές δίκαιο, είχε βαθιές ρίζες στην αμερικάνικη ιστορία. Η υπόθεση ότι οι ΗΠΑ, θα έπρεπε να ενεργούν ως αμερόληπτος ηθικός κριτής της συμπεριφοράς όλων των εθνών, ανεπηρέαστες από εθνικά συμφέροντα, γεωπολιτικά κριτήρια ή συμμαχίες, αποτελεί μέρος αυτής της νοσταλγίας. Στον πραγματικό κόσμο, ωστόσο, η εξωτερική πολιτική συνεπάγεται, τουλάχιστον εν μέρει, την ικανότητα να διαφοροποιούνται οι περιπτώσεις και να διαχωρίζονται οι φίλοι από τους εχθρούς. (Kissinger 1995)

Το τρίτο σκέλος της εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ, το κρυφό όνειρο να διαδραματίσουν έναν ηγετικό ρόλο στον αναπτυσσόμενο κόσμο, αποδείχτηκε ανέφικτο. Ο Richard Milhous Nixon (Ρίτσαρντ Μίλχους Νίξον)³⁶, ο βαθύτερος ίσως μελετητής των εθνικών συμφερόντων ανάμεσα στους μεταπολεμικούς ηγέτες της Αμερικής, έθεσε τις Ηνωμένες Πολιτείες στην εμπροσθοφυλακή του αντιαποικιακού αγώνα, καθώς το 1956 ως αντιπρόεδρος, διακήρυξε: «Για πρώτη φορά στην ιστορία μας ανεξαρτητοποιηθήκαμε από την αγγλογαλλική πολιτική έναντι της Ασίας και της Αφρικής, επειδή μας φάνηκε ότι αντανάκλα αποικιοκρατικά στοιχεία. Αυτή η διακήρυξη ανεξαρτησίας είχε έναν έντονο απόηχο σε όλο τον κόσμο». Φυσικά, λαμβάνοντας υπόψη τις μεταγενέστερες διακηρύξεις του Νίξον, δεν δυσκολευόμαστε να καταλάβουμε ότι ακολουθούσε απλώς οδηγίες. (Kissinger 1995)

³⁶ Richard Milhous Nixon (1913-1994), Αμερικανός πολιτικός, ο οποίος υπηρέτησε ως ο 37ος πρόεδρος των Ηνωμένων Πολιτειών από το 1969 έως το 1974. Επίσης διετέλεσε αντιπρόεδρος των Η.Π.Α. κατά τη διάρκεια της προεδρίας του Αϊζενχάουερ

Η μελέτη της ιστορίας του Ψυχρού Πολέμου περιορίστηκε κυρίως στη μελέτη των δύο υπερδυνάμεων επειδή η διπολικότητα αποτέλεσε το βασικό χαρακτηριστικό του. Η κρίση στο Σουέζ, ωστόσο, προσφέρει μια διαφορετική οπτική μέσα από μια περιφερειακή χώρα και τη διαμάχη της με δυο αποικιακές δυνάμεις και το κράτος του Ισραήλ. Η κρίση αυτή αναμφίβολα περιέπλεξε τη σχέση Ψυχρού Πολέμου και αποαποικιοποίησης. Μέσα από την εθνικοποίηση και την κρίση που ακολούθησε ο Νάσερ αναζήτησε την πλήρη αποδέσμευση από τις αποικιακές δυνάμεις, όχι όμως και από την Σοβιετική Ένωση και τις ΗΠΑ. Αντίθετα, φρόντισε να εκμεταλλευτεί τον ανταγωνισμό μεταξύ των δύο προς όφελος της Αιγύπτου ακολουθώντας τον δρόμο της θετικής ουδετερότητας. (Νταλαχάνης 2016)

Στην πραγματικότητα, όμως, δεν ήταν μόνο αυτά που έγιναν. Οι ριζοσπάστες οπαδοί του Νάσερ δεν θα του επέτρεπαν ποτέ να ομολογήσει ότι τον είχαν σώσει οι πιέσεις των Αμερικανών, ακόμη και αν ο ίδιος είχε τη διάθεση να το κάνει. Αντίθετα, για να τους εντυπωσιάσει, επιτάχυνε τις επιθέσεις του κατά των μετριοπαθών, φιλοδυτικών κυβερνήσεων στη Μέση Ανατολή. Μέσα σε δύο χρόνια από την κρίση του Σουέζ, η φιλοδυτική κυβέρνηση του Ιράκ ανατράπηκε και αντικαταστάθηκε από ένα από τα ριζοσπαστικότερα καθεστώτα του αραβικού κόσμου, που έφερε κάποια στιγμή τον Saddam Hussein (Σαντάμ Χουσεΐν) στην εξουσία. Κατά τον ίδιο τρόπο άρχισε να γίνεται ριζοσπαστικότερη και η Συρία. Παράλληλα, το φιάσκο της αμερικανικής στρατιωτικής επέμβασης το 1958 στον Λίβανο, προκειμένου να συνδράμουν στην έκκληση του χριστιανού λιβανέζου προέδρου για βοήθεια έναντι της εσωτερικής «κομμουνιστικής απειλής» επέτεινε το πρόβλημα, με αποτέλεσμα κατά την εκτίμηση αξιωματούχου της CIA «κανένα αραβικό κράτος ανατολικά του Σουέζ, δεν μπορεί πλέον να θεωρείται φιλοδυτικό με την έννοια που κάποτε επιδιώκαμε». Σε διάστημα πέντε ετών αιγυπτιακά στρατεύματα εισέβαλαν στην Υεμένη σε μια μάταιη προσπάθεια να ανατρέψουν το τότε καθεστώς. Επειδή στο τέλος οι Ηνωμένες Πολιτείες κληρονόμησαν τις στρατηγικές θέσεις που άφησε πίσω της η Μεγάλη Βρετανία, όλη η μανία του νασερικού ριζοσπαστισμού στράφηκε εναντίον της Αμερικής για να καταλήξει το 1967 στη διακοπή των διπλωματικών σχέσεων. Ως επακόλουθο, οι ΗΠΑ δεν βελτίωσαν καθόλου τη θέση τους έναντι των υπολοίπων αδεσμεύτων, αντιθέτως δεν διέφεραν καθόλου, στα μάτια τους, από τη Μεγάλη Βρετανία. Η κρίση του Σουέζ, είχε επιπλέον ως επακόλουθο, να συνειδητοποιήσουν τα έθνη των αδεσμεύτων ότι η άσκηση πίεσης στις Ηνωμένες Πολιτείες είχε συνήθως σαν αποτέλεσμα, έμμονες διαβεβαιώσεις καλής πίστης και

προσπάθειες επίλυσης του υποτιθέμενου προβλήματος, ενώ η άσκηση πίεσης επί της Σοβιετικής Ένωσης μπορούσε να είναι επικίνδυνη, επειδή μόνιμη αντίδραση των Σοβιετικών ήταν μια πολύ μεγαλύτερη δόση πίεσης. (Kissinger 1995)

Στο Σουέζ οι δύο υπερδυνάμεις κατάφεραν να σταματήσουν τη Βρετανία και τη Γαλλία, οι οποίες επιθυμούσαν να γυρίσουν το ρολόι πίσω στην ώρα της αποικιοκρατίας. Οι ΗΠΑ είχαν τουλάχιστον έναν επιπλέον λόγο να είναι ικανοποιημένες καθώς είχαν κατορθώσει να αποτρέψουν τη στρατιωτική επέμβαση των Σοβιετικών. Οι τελευταίοι βέβαια, όχι μόνο δεν απομακρύνθηκαν από την Αίγυπτο μετά την Κρίση αλλά ήταν αυτοί που ανέλαβαν την κατασκευή του φράγματος στο Ασουάν. Αν υπήρξε πάντως καθαρός νικητής της δύσκολης παρτίδας που παίχτηκε στο Σουέζ αυτός δεν ήταν κανείς από τους επιτιθέμενους ή τις δυο υπερδυνάμεις, αλλά ο Νάσερ. Αν και ηττήθηκε στο στρατιωτικό επίπεδο από τις τρεις δυνάμεις, η πολιτική του νίκη υπήρξε τεράστια. Ο αντίκτυπος μάλιστα ήταν τέτοιος που ανέδειξε τον Νάσερ σε αδιαμφισβήτητο ηγέτη του αραβικού κόσμου και υπέρμαχο της ενότητάς του, ενώ στο εξής η δημοφιλία του στα κράτη που πολεμούσαν για την ανεξαρτησία τους απέναντι στους αποικιοκράτες θα ήταν χωρίς προηγούμενο. (Νταλαχάνης 2016)

Το Σουέζ αποτέλεσε το κύκνειο άσμα της γαλλικής και βρετανικής παρεμβατικότητας στη Μέση Ανατολή, στο μεταπολεμικό κόσμο και επιβεβαίωσε την ανάμειξη της Σοβιετικής Ένωσης στις υποθέσεις του Τρίτου Κόσμου και στη διαδικασία αποαποικιοποίησης. Η οριστική απόσυρση Βρετανών και Γάλλων από την περιοχή (με εξαίρεση τη βρετανική παρουσία στην Κύπρο) έπειτα από παρέμβαση των ΗΠΑ και της Σοβιετικής Ένωσης, έφερε στο προσκήνιο τον ανταγωνισμό ανάμεσά στις δυο τελευταίες για ηγεμονία, όχι μόνο στην Αίγυπτο αλλά και την ευρύτερη περιοχή.

Αυτή ήταν και η μεγαλύτερη συνέπεια της κρίσης του Σουέζ, καθώς είχε αντίκτυπο και στις δύο πλευρές της γραμμής που χώριζε στη μέση τη Κεντρική Ευρώπη. Ο Σαντάτ, κύριος προπαγανδιστής τότε της Αιγύπτου, έγραψε: «Υπάρχουν μόνο δύο μεγάλες δυνάμεις στο κόσμο σήμερα, οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Σοβιετική Ένωση... Το τηλεσίγραφο έβαλε τη Βρετανία και τη Γαλλία στη θέση που τους αρμόζει, ως δυνάμεις που δεν είναι ούτε μεγάλες, ούτε ισχυρές». Το ίδιο συμπέρασμα έβγαλαν και οι σύμμαχοι των ΗΠΑ. Η κρίση του Σουέζ τους έκανε να καταλάβουν ότι μία από τις βασικές αρχές της Ατλαντικής Συμμαχίας - η σύγκλιση συμφερόντων μεταξύ Ευρώπης και Ηνωμένων Πολιτειών - αλήθευε, στη καλύτερη περίπτωση, εν μέρει μόνο. Από αυτό το σημείο και μετά, το επιχείρημα ότι η Ευρώπη

δεν χρειάζεται πυρηνικά, επειδή μπορούσε πάντα να βασίζεται στην αμερικανική βοήθεια, θα συναντούσε μπροστά του σαν εμπόδιο την ανάμνηση του Σουέζ. (Kissinger 1995)

Η ισορροπία δυνάμεων ανάμεσα στις υπερδυνάμεις πέρα από όποια οφέλη ή ζημίες είχε για την καθεμία από αυτές, άφησε την ευρύτερη περιοχή σε μια σχετική αλλά εύθραυστη ηρεμία για περισσότερα από τριάντα χρόνια. Δεν είναι τυχαίο άλλωστε ότι η επόμενη, μετά το Σουέζ, ευρεία στρατιωτική παρέμβαση της Δύσης στην περιοχή πραγματοποιήθηκε αμέσως μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης κατά τις διαδοχικές επεμβάσεις στο Ιράκ τις δεκαετίες του 1990 και του 2000. Σε αυτές τις επεμβάσεις οι ΗΠΑ συχνά σε συνεργασία με τους πρώην αποικιοκράτες, επιχείρησαν να καθορίσουν τις τύχες των χωρών της περιοχής με το πρόσχημα του εκδημοκρατισμού, ενός όρου που αποτέλεσε το πέπλο μιας νέας αποικιοκρατίας. (Νταλαχάνης 2016)

Παρόλη την οδύνη που δημιούργησε η κρίση της Διώρυγας του Σουέζ, σηματοδότησε την αναρρίχηση των ΗΠΑ στη θέση της παγκόσμιας ηγετικής δύναμης. Με έναν αναστεναγμό ανακούφισης, η Αμερική εκμεταλλεύτηκε την ευκαιρία που της προσέφερε το Σουέζ, για να αποκολληθεί από τους συμμάχους που πάντα θεωρούσε υπεύθυνους για το πρόσκομμα της Realpolitik και την πάσχουσα από μειονεκτήματα αφοσίωσή τους στην ισορροπία των δυνάμεων. Το Σουέζ αποδείχτηκε ότι ήταν η μύηση της Αμερικής στην πραγματικότητα της παγκόσμιας δύναμης, ένα από τα μαθήματα της οποίας είναι και το ότι τα κενά πάντα συμπληρώνονται και πως το κύριο θέμα δεν είναι το εάν θα καλυφθούν, αλλά το ποιος θα τα καλύψει. (Kissinger 1995)

2. Γιατί το Σουέζ έχει ακόμα σημασία

Ακόμη και δεδομένου ότι η διώρυγα του Σουέζ έχει γίνει ο θεμέλιος λίθος τού αιγυπτιακού εθνικισμού, η μοναδική πλέον σήμερα μεγάλη δύναμη - οι Ηνωμένες Πολιτείες - τείνουν να βλέπουν το κανάλι με όρους παρόμοιους με τις αποικιοκρατικές δυνάμεις τού παρελθόντος. Όπως ο Disraeli, οι πρόεδροι των ΗΠΑ και οι στρατηγικοί σχεδιαστές έχουν από καιρό θεωρήσει το κανάλι ως μέσο για έναν άλλο σκοπό - ένα κρίσιμο συστατικό τού παγκόσμιου εμπορίου και έναν ζωτικής σημασίας αγωγό για τα πολεμικά πλοία των ΗΠΑ μεταξύ τής Μεσογείου και του Περσικού Κόλπου. Το ερώτημα δεν αφορά πλέον στον έλεγχο. Ο έλεγχος των

Αιγυπτίων επί του καναλιού είναι καθολικά αποδεκτός. Ωστόσο, καθώς η συζήτηση για την αμερικανική στρατιωτική βοήθεια προς την Αίγυπτο φούντωνε μετά το στρατιωτικό πραξικόπημα του στρατηγού Abdel Fattah Saeed Hussein Khalil el-Sisi (Αμπντούλ Φατάχ Σαΐντ Χουσεΐν Χαλίλ αλ-Σίσι)³⁷ και καθώς η επακόλουθη χαμηλού επιπέδου εξέγερση ξέσπασε στην χερσόνησο του Σινά, οι αναλυτές άρχισαν να αναρωτιούνται πόσο ασφαλές είναι το κανάλι - και αυτό εάν έχει πλέον κάποια σημασία.

Η συζήτηση σχετικά με την στρατιωτική βοήθεια των ΗΠΑ προς την Αίγυπτο, που προκλήθηκε από την ανάληψη της εξουσίας από τον στρατό, στην πραγματικότητα εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το κανάλι. Αν, για παράδειγμα, οι αλλαγές στην περιφερειακή πολιτική, την παγκόσμια οικονομία και τα αμερικανικά στρατηγικά συμφέροντα έχουν καταστήσει την διώρυγα του Σουέζ λιγότερο σημαντική από ό,τι ήταν κάποτε, οι συνέπειες για τις Ηνωμένες Πολιτείες από την αναστολή της βοήθειας για την άμυνα της Αιγύπτου θα είναι μικρές, δεδομένου ότι κάθε απώλεια πρόσβασης στο κανάλι δύσκολα θα είναι και μια γενικότερη απώλεια. Αυτό θα επιλύσει ένα κεντρικό πρόβλημα της πολιτικής στη Μέση Ανατολή την τελευταία δεκαετία, συμφιλιώνοντας την επιθυμία της Ουάσιγκτον να προωθήσει την δημοκρατία στην Αίγυπτο με τις βραχυπρόθεσμες ανησυχίες της για την ασφάλεια, μεταξύ των οποίων η εγγύηση της απεριόριστης πρόσβασης στο κανάλι. Με λιγότερα να διακυβεύονται στο μέτωπο της ασφάλειας, οι Αμερικανοί πολιτικοί θα μπορούσαν να είναι προθυμότεροι να μειώσουν την ετήσια επιδότηση για την άμυνα της Αιγύπτου, ύψους 1,3 δισ. δολαρίων, ώστε να υποχρεώσουν τους Αιγύπτιους ηγέτες να λάβουν σημαντικά μέτρα προς την δημοκρατική αλλαγή.

Παρά το γεγονός ότι αυτό το σενάριο μπορεί να δελεάσει κάποιους παρατηρητές, το επιχείρημα ότι το κανάλι δεν είναι πλέον τόσο ζωτικής σημασίας όπως ήταν κάποτε, δεν ταιριάζει με την πραγματικότητα. Παρ' όλες τις αλλαγές στη Μέση Ανατολή, τη «στροφή» των ΗΠΑ στην Ασία και την αυξανόμενη σημασία των ιδεών και των γνώσεων στην παγκόσμια οικονομία αντί των εμπορευμάτων που φορτώνονται σε εμπορευματοκιβώτια, το συλλογικό όραμα του Enfantin, του De Lesseps, του Σαΐντ Πασά και του Ισμαήλ, παραμένει. Το κανάλι παραμένει πολυάσχολο: για παράδειγμα, πριν να φανούν οι πλήρεις επιπτώσεις της παγκόσμιας οικονομικής

³⁷ Ο Αμπντούλ Φατάχ Σαΐντ Χουσεΐν Χαλίλ αλ-Σίσι (19 Νοεμβρίου 1954-), ευρύτερα γνωστός ως Στρατηγός Σίσι, είναι Αιγύπτιος στρατιωτικός, πρόεδρος της χώρας από τις 8 Ιουνίου 2014. Επανεξελέγη πρόεδρος στις εκλογές του 2018

ύφεσης, το 2008 διήλθαν 21.415 πλοία. Παρά το γεγονός ότι η κυκλοφορία μειώθηκε πρόσφατα σε λίγο περισσότερα από 17.000 πλοία το χρόνο, το κανάλι χειρίζεται το 8% του παγκόσμιου θαλάσσιου εμπορίου και αντιπροσωπεύει έσοδα 6 δισ. δολαρίων, περίπου, για την Αίγυπτο η οποία έχει πολλές και αυξανόμενες οικονομικές ανάγκες. (Cook 2013)

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Στο έργο του “The American Commonwealth” που κυκλοφόρησε το 1927, ο Λόρδος James Bryce, πρέσβης του Ηνωμένου Βασιλείου στις Ηνωμένες Πολιτείες από το 1907 έως το 1923 γράφει μία εξαιρετικά εύστοφη αστοχία: «ο ρόλος της εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ θυμίζει τις περιγραφές των ταξιδιωτών στην Ιρλανδία σχετικά με τα τοπικά φίδια, δεν υπάρχουν φίδια στην Ιρλανδία!». Πολλές δεκαετίες αργότερα τα φίδια συνεχίζουν να μην υφίστανται στις καταπράσινες πεδιάδες της ιρλανδικής νήσου, αλλά η βαρύτητα των αποφάσεων των ΗΠΑ σε επίπεδο εξωτερικής πολιτικής επηρεάζει το σύνολο του διεθνούς συστήματος. (Λίτσας 2015)

Ανακεφαλαιώνοντας, σκοπός της παρούσας διατριβής είναι να διερευνηθεί ο τρόπος άσκησης εξωτερικής πολιτικής των Ηνωμένων Πολιτειών στη Μέση Ανατολή μετά το πέρας του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και στην αρχή του Ψυχρού Πολέμου, καθώς και οι μέθοδοι που χρησιμοποίησε προκειμένου να εκπληρώσει τους αντικειμενικούς της σκοπούς στην ευρύτερη περιοχή. Παράλληλα, από τη μελέτη ανάλυσης των γεγονότων που έλαβαν χώρα κατά τη κρίση στη Διώρυγα του Σουέζ, σε συνδυασμό με τον τρόπο χειρισμού της, από την αμερικανική πλευρά, να εξαχθούν χρήσιμα συμπεράσματα για τα τυχόν λάθη που πραγματοποίησε και για την εξωτερική πολιτική που πρέπει μελλοντικά να ακολουθήσει προκειμένου να επέλθει η σταθερότητα.

Συμπερασματικά προκύπτει ότι η πολιτική των ΗΠΑ στη Μέση Ανατολή και στη κρίση του Σουέζ, υπέρ του αραβικού εθνικισμού, βελτίωσε πρόσκαιρα την εικόνα τους στον αραβικό χώρο, γενικότερα. Τα όποια οφέλη όμως, αντιστράφηκαν με την αμερικανική επέμβαση στον Λίβανο με αποτέλεσμα, τα αντιαμερικανικά ρεύματα που γεννήθηκαν στη Μέση Ανατολή, να τα εκμεταλλευτεί η Σοβιετική Ένωση για δεκαετίες.

Αν οι Ηνωμένες Πολιτείες είχαν συμπορευτεί νωρίτερα με τον αναδυόμενο αραβικό εθνικισμό, αντί να συγκρουσθούν μαζί του λόγω των αντικομμουνιστικών εμμονών της ηγεσίας τους, θα είχαν ίσως αποφύγει τη διείσδυση της σοβιετικής επιρροής, τουλάχιστον στον βαθμό που εκδηλώθηκε, απειλώντας κατά καιρούς κείρια δυτικά συμφέροντα στη Μέση Ανατολή. (Παπασωτηρίου 2002) Επιπλέον, θα μπορούσαν να έχουν συνδέσει την καταδίκη των βρετανικών και γαλλικών

ενεργειών με την καταδίκη των σοβιετικών ενεργειών στην Ουγγαρία³⁸. Οι Ηνωμένες Πολιτείες, με το να δείξουν ότι το πρόβλημα του Σουέζ ήταν καθαρά ηθικό και νομικό και δεν είχε καμιά γεωπολιτική βάση, δεν ήθελαν να δουν την πραγματικότητα. Δηλαδή, ότι μια άνευ όρων νίκη του Νάσερ - ένα αποτέλεσμα σύμφωνα με το οποίο η Αίγυπτος δεν θα έδινε καμιά εγγύηση για τη λειτουργία της διώρυγας - θα αποτελούσε επίσης νίκη για μια ριζοσπαστική πολιτική ενθαρρυνόμενη από σοβιετικά όπλα και συντηρούμενη από σοβιετικές απειλές. (Kissinger 1995)

Στις μέρες μας, η Μέση Ανατολή παραμένει ένας χώρος ιδιαίτερος, όχι μόνο γιατί είναι η πιο ασταθής περιοχή παγκοσμίως αλλά και γιατί έχει αναδειχθεί στο κατεξοχήν πεδίο σύγκρουσης διαφορετικών εκδοχών της νεωτερικότητας. Δύο είναι κυρίως τα ζητήματα γύρω από τα οποία αρθρώνεται αυτή η σύγκρουση. Το πρώτο είναι το Παλαιστινιακό, το αίτημα δηλαδή για την αυτοδιάθεση των Παλαιστινίων που παραμένουν σε μεγάλο βαθμό υπό την κατοχή του Ισραήλ. Το δεύτερο είναι το ζήτημα από την ενδεχόμενη αντιθετική συσχέτιση του Ισλάμ με τη δημοκρατία και τις ελευθερίες του ανθρώπου και της συστηματικής, ιστορικής αποτυχίας εκδημοκρατισμού και φιλελευθεροποίησης, ιδιαίτερα για τις γυναίκες, της περιοχής. Κάθε χώρα βλέπει τη Μέση Ανατολή μέσα από τους δικούς της παραμορφωτικούς φακούς. Για τις ΗΠΑ το κεντρικό σημείο αναφοράς, για συγκεκριμένους ιστορικούς και πολιτικούς λόγους είναι το Ισραήλ, μια χώρα μόλις 6 εκατομμυρίων που αποτελεί λιγότερο του 2% του συνολικού πληθυσμού και λιγότερο του 1% της συνολικής έκτασης της περιοχής. Το Μεσανατολικό περιστρέφεται γύρω από την άνευ όρων υπεράσπιση του Ισραήλ και κάθε κριτική της Ισραηλινής πολιτικής θεωρείται a priori ύποπτη αντισημιτισμού. (Καιρίδης 2016)

Για τη Βρετανία και τη Γαλλία η σχέση με τη Μέση Ανατολή βαρύνεται από την ύστερη αποικιοκρατία αλλά και τις τρέχουσες σχέσεις τους με την Αμερικανική υπερδύναμη. Αν η Βρετανία αγωνιά να ακολουθήσει τα κελεύσματα της Ουάσιγκτον, η Γαλλία βρίσκει στη Μέση Ανατολή έναν προνομιούχο χώρο διαφοροποίησης από τις ΗΠΑ και εύκολης καταδίκης, συνήθως ρητορικής και άνευ ουσιαστικού αντικρίσματος, της Αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής. Για τη Ρωσία η Μέση Ανατολή

³⁸ Η Ουγγρική Επανάσταση του 1956, ήταν μια αντισοβιετική εξέγερση κατά της κυβέρνησης της Λαϊκής Δημοκρατίας της Ουγγαρίας, η οποία διήρκεσε από τις 23 Οκτωβρίου έως τις 10 Νοεμβρίου 1956. Στις 23 Οκτωβρίου ο Χρυστόφορ, προκειμένου να στηρίξει το καθεστώς, διέταξε την εισβολή 39 μηχανοκίνητων μεραρχιών και 128 μεραρχιών τυφεκιοφόρων

αναγνωρίζεται ως ένας χώρος παγκόσμιας ζωτικής σημασίας από τον οποίο αποχώρησε με το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και την ήττα των αυτοκρατορικών της φιλοδοξιών κι από τον οποίο παραμένει απύσχα σε αντάλλαγμα της δυτικής ανοχής για την πολιτική της στον Καύκασο και την Κεντρική Ασία. Για την Κίνα η Μέση Ανατολή αποτελεί εν δυνάμει χώρο επιβεβαίωσης του ενισχυμένου γεωστρατηγικού status της, πράγμα που προς το παρόν αποφεύγει να εκμεταλλευτεί, απορροφημένη από τις ανάγκες της ραγδαίας εσωτερικής της ανάπτυξης. Η Μέση Ανατολή γέννησε στο παρελθόν μεγάλους πολιτισμούς που καθόρισαν την παγκόσμια ιστορία αλλά σήμερα κατατρέχεται από οικονομική καχεξία, αυταρχικά και διεφθαρμένα καθεστώτα, ασταθή κράτη, διακρατικές διενέξεις και ανταγωνισμούς, τεράστιες ανισότητες, δημογραφική έκρηξη και έναν Ισλαμικό δημαγωγικό λόγο που επιδεινώνει αντί να επιλύει τα προβλήματα. Τα πρόσφατα γεγονότα στο Ιράκ, το Αφγανιστάν και τον Λίβανο επιβεβαιώνουν ότι η Μέση Ανατολή θα παραμείνει στην επικαιρότητα και στο επίκεντρο του παγκόσμιου ενδιαφέροντος. (Καιρίδης 2016)

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1956. *Le Progrès égyptien* 2.

Adamthwaite, Anthony. 1989. *La France pendant la crise de Suez vue par la Grande-Bretagne*. Relations Internationales.

Adelson, Roger. 1994. *London and Invention of the Middle East*. New Haven: Yale University Press.

Ambrose, Stephen E. 1984. *Eisenhower: The President*. Simon & Schuster.

Amin, Morsy Laila. 1993. *The role of the United States in the Anglo-Egyptian Agreement of 1954*. Πρόσβαση Οκτώβριος 26, 2018. <http://go.galegroup.com/ps/anonymous?id=GALE%7CA13974487&sid=googleScholar&v=2.1&it=r&linkaccess=fulltext&issn=00263206&p=AONE&sw=w>.

Art, Robert J. 2003. *A Grand Strategy for America*. New York: Cornell University Press.

Baralle, Pierre. 1996. *La Méditerranée dans la guerre froide*. Relations Internationales.

Bossuat, Gérard. 1989. *Guy Mollet: la piissance française autrement*. Relations Internationales.

Brinkley, Stephen E. Ambrose και Douglas G. 1997. *Rise to Globalism: American Foreign Policy Since 1938*. New York: Penguin.

Brzezinski, Zbigniew. 1997. *The Grand Chessboard: American Primacy and it's Geostrategic Imperatives*. New York: BasicBooks.

Calvocoressi, Peter. 2004. *Διεθνής Πολιτική 1945-2000*. Αθήνα: Τουρίκη.

CIA Directorate of Intelligence Office of Soviet, Analysis. 1986. «www.cia.gov.» www.cia.gov. Πρόσβαση Νοέμβριος 14, 2018. https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/DOC_0000499549.pdf.

- Cook, Steven A. 2013. «Foreign Affairs.» *www.foreignaffairs.com*. 5 Δεκέμβριος. Πρόσβαση Οκτώβριος 14, 2018. <https://www.foreignaffairs.org/articles69602/steven-a-cookgiati-to-soyez-exei-akomi-simasiapage=show>.
- Donough, David. 2006. *The New Trial and the Evolution of Nuclear Strategy*. New York: New York Routledge.
- Dulles, John Foster. 1954. *The Evolution of Foreign Policy*. Department of State Bulletin.
- Gaddis, John Lewis. 2005. *The Cold War: A New History*. Penguin Books.
- Gowan, Peter. 2002. «New Left Review.» Αύγουστος. Πρόσβαση Οκτώβριος 28, 2018. <https://newleftreview.org/II/16/peter-gowan-a-calculus-of-power>.
- Grantham, Dewey W. 1976. *The United States Since 1945: The Ordeal of Power*. New York: McGraw - Hill.
- Hirsch, Robert. 2005. «Peaking of World Oil Production: Impacts, Mitigation and Risk Management.» Oil report for the US Government.
- Holloway, David. 2010. «Nuclear weapons and the escalation of the Cold War, 1945-1962.» Στο *The Cambridge History of the Cold War*, του/της Melvyn P. Leffler & Odd, 376-397. Κεμπριτζ,: Cambridge University Press.
- Horne, Alistair. 1991. *Harold Macmillan: Volume I, 1894-1956*. New York: Penguin Books.
- James, Sir Robert Vidal Rhodes. 1974. *Winston S. Churchill: His Complete Speeches, 1897-1963*. Νέα Υόρκη/Λονδίνο: Chelsea House.
- Karabell, Zachary. 2003. *Parting the Desert: The Creation of the Suez Canal*. New York: Vintage.
- Kennan, George. 1985. *American Diplomacy*. Chicago: The University of Chicago Press.
- . 1947. «The Sources of Soviet Conduct.» *Foreign Affairs*, Ιούλιος.

- Kissinger, Henry. 1995. *Διπλωματία*. Αθήνα: Λιβάνη.
- Lewis, Bernard. 1995. *The Middle East: 2000 Years of History from the Rise of Christianity to the Present Day*. London: Weidenfeld and Nicoison.
- . 1970. *Η Μέση Ανατολή, Παρελθόν, Παρόν και Μέλλον*. Αθήνα: Παπαζήση.
- Love, Kenett. 1969. *Suez: The Twice-Fought War*. Νέα Υόρκη.
- Milza, Serge Berstein και Pierre. 1997. *Ιστορία της Ευρώπης. Διάσπαση και Ανοικοδόμηση της Ευρώπης 1919 έως σήμερα*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Pachter, Henry M. 1975. *The Fall and Rise of Europe*. London: David & Charles.
- Painter, David S. 1986. *Oil and the American Century: The Political Economy of US Foreign Oil Policy, 1941-1954*. Βαλτιμόρη: Johns Hopkins University Press.
- Papasotiriou, Paul Levine και Harry. 2005. *America Since 1945: The American Moment*. New York: Palgrave Macmillan.
- Parker, Geoffrey. 2002. *Γεωπολιτική. Παρελθόν, Παρόν και Μέλλον*. Ροές.
- Patterson, James. 1996. *Grand Expectations: The United States, 1945-1974*. Oxford: Oxford University.
- Podeh, Elie. 1993. «The Struggle over Arab hegemony after the Suez crisis.» *Middle Eastern Studies*, Ιανουάριος: 91-110.
- Réal, Michel. 2014. «Όταν η Σοβιετική Ένωση Προστάτευε το Ισραήλ.» *Le Monde Diplomatique*. 27 Σεπτέμβριος. Πρόσβαση Νοέμβριος 14, 2018. <http://archives.monde-diplomatique.gr/spip.php?article589%25>.
- Robert, Frank. 1991. «France: au miroir du Moyen Orient, une certaine vision du monde (1956-1967).» Στο *Pierre Mendès France et le rôle de la France dans le monde*, του/της Pierre Mendès, 277. Γκρενόμπλ: Presses Universitaires de Grenoble.
- Zickel, Raymont E. 1989. *Soviet Union a Country Study*. Library of Congress.

- Ακριώτης, Γεώργιος. 2016. *Οι πολιτικές της Σοβιετικής Ένωσης και της σύγχρονης Ρωσίας στη Μέση Ανατολή: από τις πολιτικές του Χρουτσώφ, του Μπρέζνιεφ έως την πολιτική του Πούτιν σήμερα*. Αθήνα: Διατριβή.
- Αλεξόπουλος, Ηλίας. 2002. «Η Ανατολική Μεσόγειος και ο Ρυθμιστικός της Ρόλος στην Εξασφάλιση των Ενεργειακών Πόρων από την Κασπία.» Στο *Η Μεσόγειος στον 21ο Αιώνα, Προβλήματα και Προοπτικές*, του/της Ιωάννης Σεϊμένης, 109. Ρόδος: Ζήτη.
- Άντερσον, Πέρι. 2017. *Η Αμερικανική Εξωτερική Πολιτική και οι Διανοητές της*. Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος.
- Βάρδα, Καλλιόπη. 2010. *Η Στρατηγική της Ανάσχεσης τότε και τώρα: Από το Δόγμα Τρούμαν στο Δόγμα Μπούς*. Αθήνα: Μεταπτυχιακή εργασία.
- Βέργος, Κώστας. 2004. *Γεωπολιτική των Εθνών και της Παγκοσμιοποίησης*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Βιδάλης, Ορέστης. 1988. *Το Σύγχρονο Γεωπολιτικό Περιβάλλον και η Ηθική μας Πολιτική*. Αθήνα: Ελληνική Ευρωεκδοτική.
- Ήφαιστος, Κωνσταντίνος Αρβανιτόπουλος-Παναγιώτης. 2003. *Ευρωατλαντικές Σχέσεις*. Αθήνα: Ποιότητα.
- Καιρίδης, Δημήτρης. 2016. «Η Ελλάδα, η Μέση Ανατολή, οι Διεθνείς Σχέσεις και η Πολιτειολογία της Γνώσης.» *users.uom.gr*. Πρόσβαση Οκτώβριος 23, 2018. users.uom.gr/~keridis/files/article/article16.doc.
- Κεφαλά, Βιβή. 1993. «Η Σοβιετική Ένωση και η Μέση Ανατολή.» Στο *Σοβιετική Ένωση: Από την Μετεξέλιξη στην Αποσύνθεση*, του/της Χριστόδουλος Γιαλλουρίδης και Χαράλαμπος Τσαρδανίδης, 186. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Κούτσης, Αλέξανδρος. 1992. *Μέση Ανατολή: Διεθνείς Σχέσεις και Πολιτική Ανάπτυξη*. Αθήνα: Παπαζήση.
- Λεώνης, Νικόλαος. 2017. *Η υψηλή στρατηγική της Ρωσίας και της Τουρκίας στην περιοχή της ευρύτερης Μέσης Ανατολής. Εθνικές επιδιώξεις - προοπτικές*. Αθήνα: Διατριβή.

- Λίτσας, Σπύρος. 2015. *www.dimokratianews.gr*. 18 Ιούνιος. Πρόσβαση Νοέμβριος 17, 2018. <https://www.dimokratianews.gr/content/47536/o-rolos-tis-exoterikis-politikis-ton-ipa>.
- Νταλαχάνης, Άγγελος. 2016. *1956, Σουέζ. Αποαποικιοποίηση και Ψυχρός Πόλεμος*. Αθήνα: Περιοδικό Αρχαιοτάξιο.
- Παπασωτηρίου, Χαράλαμπος. 2002. *Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική: 1945-2002*. Αθήνα: Ποιότητα.
- Πιέρρος, Θάνος Ντόκος και Φίλιππος. 1996. *Η Μεσόγειος Προς τον 21ο Αιώνα, η Θέση της Ελλάδας*. Αθήνα: Παπαζήση.
- Πουκαμισάς, Γεώργιος. 2008. «ΤΟ ΒΗΜΑ.» 24 Νοέμβριος. Πρόσβαση Οκτώβριος 23, 2018. <https://www.tovima.gr/2008/11/24/books-ideas/to-agchos-tis-yperdynamis-2/>.
- Σακκάς, Ιωάννης. 2003. «Θέματα Πολιτικής και Οικονομίας στην Μέση Ανατολή.» *Πανεπιστημιακές Σημειώσεις*. Ρόδος.
- Σιούσουρας, Ιωάννης Σεϊμένης - Πέτρος. 2003. *Ευρωμεσογειακές Σχέσεις*. Θεσσαλονίκη: Ζήτη.
- Στεφανίδης, Ιωάννης. 2002. *Οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Ελλάδα στον Ψυχρό Πόλεμο*. Αθήνα: Πατάκης.
- Τομαή, Φωτεινή. 2008. *www.tovima.gr*. 25 Νοέμβριος. Πρόσβαση Οκτώβριος 27, 2018. <https://www.tovima.gr/2008/11/25/archive/i-krisi-toy-soyez/>.
- Φίλης, Γεώργιος. 2015. *www.liberal.gr*. 5 Νοέμβριος. Πρόσβαση Οκτώβριος 22, 2018. <https://www.liberal.gr/arthro/19724/epikairotita/2015/euruteri-mesi-anatoli-i-moira-tis-periochis-mesa-apo-duo-chartes.html>.
- Φλιτούρης, Λάμπρος. 2004. «Η κρίση του Σουέζ (1956) και οι επιπτώσεις της στις ελληνογαλλικές σχέσεις.» *Μνήμων*, 183 - 199.
- Φούσκας, Βασίλης. 2009. *Αυτοκρατορία και Πόλεμος. Η Κρίση της Αμερικάνικης Υψηλής Στρατηγικής και η Ανάδυση της Πολυπολικότητας*. Αθήνα: Ποιότητα.

—. 2003. *Ζώνες Πολέμου, η Αμερικάνικη Εξωτερική Πολιτική στα Βαλκάνια και στην Ευρύτερη Μέση Ανατολή*. Αθήνα: Ποιότητα.